

T.C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri Dış
Politikasının 11 Eylül 2001 Öncesi ve Sonrası
Karşılaştırmalı İncelemesi

Sırrı Mete Erna

2501990285

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Levent Ürer

İstanbul, 2006

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan terör amaçlı saldırılar sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında meydana gelen değişimleri incelemektedir. Çalışma, bu değişimlerin gerçek niteliğinin ve bazı değişmeyen hususların altını çizerek geleceğin Amerikan dış politika eğilimleri hakkında daha sağlıklı öngörülerde bulunulmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın amacına ulaşmasında Tez Danışmanım ve değerli hocam Sn. Levent Ürer'in katkıları için teşekkür ederim.

Çalışmadaki tüm hata ve eksiklikler bana aittir.

Sırrı Mete ERNA

Soğuk Savaş Sonrası Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasının 11 Eylül 2001 Öncesi ve Sonrası Karşılaştırmalı İncelemesi

Sırrı Mete Erna

Öz

Bu yüksek lisans tez çalışması Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül 2001 tarihinde New York ve Washington'a yapılan terör saldırıları sonrasında daha müdahaleci ve hegemonyacı duruma geldiği görünen dış politikasını incelemektedir. İncelemede 2001 öncesi dönemde Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının temel strateji ve genel trendleri araştırılarak bunların 2001 sonrasında ne şekilde değiştiği ve nelerin değişmeden kaldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buradan yola çıkılarak Amerika Birleşik Devletleri'nin ilerideki dönemlerde dış politika tutumlarının ne şekil alabileceği konusunda yapılabilecek öngörülere katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Araştırmada, yazılı siyasi tarih kaynakları, konu hakkında çeşitli yazarların kitapları, güncel makaleler, çevrimiçi haber kaynakları ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetlerinin ve kamu kurumlarının yayınlarından faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında müdahaleci ve hegemonyacı unsurların ülkenin kuruluşundan bu yana var olduğu ve bu politikaların etki alanının 2001 yılındaki saldırılardan ve iktidardaki partiden bağımsız olarak, düzenli şekilde genişlediği sonucuna varılmıştır. Varılan sonuçlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin yurt dışındaki silahlı askeri girişimlerinin yıllar içindeki gelişimini yansıtan, bu müdahalelerin iktidardaki parti ile ve bu partinin Kongre'de çoğunluğa sahip olması ile ilişkisini ortaya koyan grafiklerle desteklenmiştir.

A Comparative Analysis of the Post- Cold War Foreign Policy of the United States, Before and After the Attacks of September 11th, 2001.

Sirri Mete Erna

Abstract

This masters thesis researchs the United States foreign policy, which looks more interventionist and hegemonistic in the aftermath of terrorist attacks of September 11th, 2001, in New York and Washington. The research intends to clarify the basic strategies and general trends of the United States foreign policy before 2001, explains its stable elements and changes after 2001. In this frame, the aim is to support the forecasts about the future attitudes in the United States foreign policy.

In this study, written resources of political history, different writers' books on the subject, contemporary articles, news resources on the web and the publications of the United States government and public associations have been referred to. The result reached is that, interventionist and hegemonistic elements in the United States foreign policy were contained since the establishment of the state and their area of effect have been constantly growing, regardless of the attacks of September 11th. The result is supported with grafics demonstrating the historical trend of the armed interventions of the United States abroad, their relations with the governing party and the governing party's majority in the Congress.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Öz – Abstract.....	III
Önsöz.....	V
İçindekiler.....	VI
Grafikler Listesi.....	VII
 Giriş:.....	 1
 1. Kuruluşundan Soğuk Savaş'ın Sonuna Kadar Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasının Kısa Geçmişi:.....	 4
1.1. Yalnızlık Politikasının Uygulandığı Dönem:.....	4
1.2. Küresel Politikaların Uygulandığı Dönem:.....	11
1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi:.....	11
1.2.2. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemi: 20	
 2. Soğuk Savaşın Bitiminden 11 Eylül 2001 Saldırısına Kadar Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası:.....	 55
 3. 11 Eylül 2001 Saldırısı Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası:.....	 86
 4. Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasında Temel Belirleyiciler:.....	 104
4.1. Psikolojik Unsurlar:.....	104
4.2. Ülke İçi Gelişmeler:.....	107
4.3. Çevresel Faktörler:.....	109
 5. Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasında Müdahaleci Eğilim:.....	 111

Sonuç:..... 119

Kaynakça:..... 127

EKLER:

Ek-1, Amerika Birleşik Devletleri Başkanları..... 134

Ek-2, Amerika Birleşik Devletleri, Temsilciler Meclisi,
Partiler Arası Üye Paylaşımları..... 135

Ek-3, Amerika Birleşik Devletleri Senatosu,
Partiler Arası Sandalye Paylaşımları..... 139

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
1. Amerika Birleşik Devletleri Askeri Müdahaleleri, 1789 – 1900...	113
2. Amerika Birleşik Devletleri Askeri Müdahaleleri, 1901 – 2004...	114
3. Sene Başına Düşen Askeri Müdahale Adedi.....	115
4. Kongre Desteği ve Askeri Müdahale İlişkisi, 1901 – 2004.....	117
5. Kongre Çoğunluğu ve Askeri Müdahale İlişkisi, 1789 – 1900.....	117

Giriş:

Bu çalışma, Soğuk Savaş sonrası dönemde, askeri alanda başat güç haline gelen Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında 11 Eylül 2001 tarihinde New York Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılar sonrasında meydana gelen değişiklikleri araştırmaktadır. Bu değişikliklerin nedenleri çeşitli ve çok yönlü unsurlara dayanmaktadır. Bir ülkenin dış politikası pek çok faktörün etkisi altında belirlenir. Ülkenin jeopolitik konumu, kamuoyu, yönetimin dünya görüşü, çevre ülkelerin tutumu, ekonomik ve sosyal gelişmeler, teknolojik gelişmeler gibi pek çok faktör ülkelerin dış politika karar alıcıları üzerinde etkide bulunur ve bütün bunlara bağlı olarak ülkeler kendi tarihlerini yazarlar.

Devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde etkisi olan yukarıdaki faktörler incelendiği zaman, bunların sık sık değişiklik gösteren unsurlar olmadığı görülebilir. Pek çok ülkenin jeopolitik konumu, komşuları, ülke kamuoyunun temel nitelikleri ancak çok uzun dönemler içinde gözle görülür değişiklikler gösterir. Ekonomik ve sosyal durum, değişimi sürekli devam eden ancak yine çok hızlı şekilde farklılık yaratmayan unsurlardır. Teknolojik gelişmeler ise gerek ekonomik gerekse askeri alanda önemli değişiklikler getiren etkilere sahip olabilmekle birlikte genelde bunların da uzun vadeli yatırım ve çabaların sonucunda ortaya çıktığı görülebilir. Dış politika kararlarını etkileyen yukarıdaki unsurlar içinde en hızlı farklılık gösterebilen değişkenin yönetici elit olduğu ileri sürülebilir. Bu durum demokratik sistemlerde seçimlere, demokratik olmayan siyasi sistemlerde ise siyasi güç unsurlarının el değiştirmesine bağlı olabilir. Ancak sonuçta aynı ülkenin iki farklı yönetimi arasında önemli ideoloji, değer ve dünya görüşü farklılıkları olasıdır ve bunun tarihte pek çok örneği vardır. Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin de 2000 yılındaki seçimlerden Cumhuriyetçi Parti'nin galip çıkmasıyla bu tür bir değişimden geçtiği tartışılmaktadır.

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin New York ve Washington kentlerine yapılan terör saldırıları sonucunda Amerika Birleşik

Devletleri küresel çapta askeri girişimlerde bulunmuş, dış politikasında bazı tavır değişikliklerine gitmiş, uluslararası kamuoyunun belli bir kesimi ise bunları meşru olarak değerlendirmiştir. Ancak geçen zaman, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tavır değişikliğinin aslında 11 Eylül saldırılarından bağımsız olduğu ve George W. Bush liderliğindeki Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin içindeki “yeni-muhafazakar”, “şahin” ya da “evanjelist” eğilimlerin bu değişiklikte etkisi olduğunu düşündürmüştür.

Bu çalışma, 11 Eylül 2001 sonrasında Amerika Birleşik Devletleri dış politikasındaki değişiklikleri incelerken, temel politika ve stratejilere odaklanarak tavır değişiminden öte bir değişimin olup olmadığını ortaya koymaya çalışmaktadır. İncelenen konu esasen son 4-5 yıl içindeki gelişmelere odaklandığından, sorulan soruların cevaplanması olaylar tarihiye mal oldukça kolaylaşmaktadır. Ancak bu soruların incelenmesi her ülke için, dış politika stratejilerinin belirlenmesi ve güncel politikaların tespit edilmesi için kaçınılmaz görünmektedir. Ülkelerin dış politikalarının tespitinde ve uygulanabilirliğinde gerçekçilik vazgeçilmez bir unsur olduğu için ülkelerin etki alanı dışında kalan ya da çok kolay etkileyemeyecekleri unsurların doğru değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Bugün küresel güç mü yoksa başat güç mü olduğu tartışılarsun, Amerika Birleşik Devletleri, her ülkenin kendi dış politikasını belirlerken göz önünde bulundurması gereken ve hareketlerini hemen hiçbir ülkenin sadece tek başına kendi gücüne güvenerek etkileyemeyeceği bir ülkedir. Bu açıdan Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının doğru anlaşılması kaçınılmaz bir gereklilik olarak önümüzde durmaktadır.

Bununla birlikte, dış politika stratejilerinin, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ninkiler gibi küresel çapta etkisi olan stratejilerin sonuçlarının tam olarak görülebilmesi çok daha uzun süreler gerektirmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam'a müdahalesi ikinci yılında farklı, beşinci yılında ise çok daha farklı değerlendirmelere konu olmuştur. Aynı durumun Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan veya Irak müdahaleleri için de söz konusu olmayacağı kesin değildir. Ancak bu durum konunun bugünkü durumu itibarıyla

incelenmesini engellememelidir. Hatta bu tür, nispeten güncel incelemeler yardımıyla ileride yapılacak değerlendirmeler daha sağlıklı olabilecek ve belirli bir dönemde alınmış dış politika kararlarının hangi koşullar ya da bakış açıları etkisinde alındığını daha doğru ve sağlıklı görülebilecektir.

İncelenen konunun güncelliği, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının tarihten bağımsız olarak incelenmesini gerektirmemektedir. Tersine, Amerika Birleşik Devletleri dış politikalarının geçmişi, bugünkü politikaların anlaşılmasına önemli ölçüde yardımcı olmaktadır. Bu sebeple, bu inceleme Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasının kısa bir özeti ile başlamaktadır. Kuruluşundan Soğuk Savaş sonuna kadar olan dönem birinci bölümde incelenmektedir. Bu bölüm, izolasyoncu politikanın uygulandığı 19. yüzyıl sonuna kadar olan dönem ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bir Dünya gücü haline geldiği 19. yüzyıl sonrası dönem olarak iki alt başlıktan oluşmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönem ise, 11 Eylül saldırıları öncesi ve sonrası dönem olarak iki ayrı bölümde incelenmiştir. Dördüncü bölüm, önceki bölümlerde yapılan açıklamaların da yardımıyla Amerika Birleşik Devletleri dış politikasındaki temel belirleyici unsurları açıklamaya çalışmaktadır. Beşinci bölümde Amerika Birleşik Devletleri'nin müdahaleci politikalarının tarihsel gelişimi ve bunun Kongre çoğunluğu ya da iktidardaki siyasi partilere bağlı olarak değişimi incelenmektedir. Sonuç kısmında, daha önceki bölümlerde sağlanan verilerin ışığında Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında 11 Eylül sonrası uygulanan dış politikanın daha önceki dönemlerden farkları ve bu dönemlerle benzerlikleri ortaya konmaktadır.

1. Kuruluşundan Soğuk Savaş'ın Sonuna Kadar Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası'nın Kısa Geçmişi:

Amerika Birleşik Devletleri'nin günümüzdeki politikalarını ve bunların altındaki sebepleri araştırırken Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihine kısaca da olsa değinmek gerekiyor. Tarih bugünün sorularının tümüne cevap vermese de bugün nerde bulunduğunu ve oraya nasıl geldiğini anlamaya yardımcı olan, göz ardı edilemez bir destek unsuru olduğu gibi günümüzdeki bazı olguların kökenlerini de görebileceğimiz bir ayna olabilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşına kadar geçen süredeki dış politikası temel özellikleri açısından iki ana döneme ayrılabilir: birinci dönem izolasyonizm politikasının uygulandığı dönem, ikinci dönem ise küresel politikaların uygulandığı dönem.

1.1. İzolasyonizm Politikasının Uygulandığı Dönem:

Amerika Birleşik Devletleri, kuruluşundan gelişimine ve bugün bulunduğu duruma kadar, siyasi tarihte benzeri pek olmayan bir örnek teşkil etmektedir. 1492 yılında Kristof Kolomb tarafından keşfedildikten sonra başta İspanyollar, Portekizliler, İngilizler, Hollandalılar ve Fransızlar olmak üzere Avrupalıların istilasına uğrayan Amerika kıtası üzerinde uzun mücadeleler sonrası kuzeyde İngilizler güneyde ise İspanyol ve Portekizliler kalıcı güç durumuna gelmişlerdir. İngilizlerin sömürgeleştirdiği bölge daha sonra Amerika Birleşik Devletleri haline gelecek olan oluşumun temellerini oluşturur. Aynı şekilde, ağırlıkla İngiltere'den göç etmiş olan halk da Amerika Birleşik Devletleri'nin çekirdeğini oluşturmuştur.

Amerika'nın istilasında önden giden İspanyollar başta altın ve değerli madenler için çabalarken İngiliz ve Fransızlar kuzeyde daha mütevazı kazançlar peşindeydiler. Kuzey Atlantik ve Newfoundland civarındaki büyük balık bolluğu sayesinde İspanya ve hemen bütün Katolik Avrupa'ya balık ihracatı yapmaya

başladılar. Bunu yerli halk ile takas usulüyle yapılan ticaret sayesinde elde edilen kürk ticareti izledi.¹ İngiltere'yi esasen motive eden koloni arayışı değil ticaret açlığı olmuştur. İngiltere'nin en önemli ihraç mallarından olan yünlü kumaşı da, diğer bir çok ülkeye olduğu gibi, bir süre sonra Doğu Hint Adaları'ndan başlayarak Amerika'ya da ihraç edilmeye başlandı. Bu amaçla büyüyen İngiliz deniz ticaret filosu ileride kimsenin karşı koyamayacağı İngiliz deniz üstünlüğünün temellerini atacaktı. Bölgede artan İngiliz etkinliği 1588 yılında İspanya ile İngiltere'yi karşı karşıya getirmiş ve bu deniz savaşından İngiltere'nin galip çıkması² belki de günümüze kadar gelen etkiler yapmıştır. Bu savaşı İspanyollar kazansa tarihin akışı çok daha farklı olabilirdi.³ Ancak bu zaferden cesaret alan İngilizler giderek daha kalabalık şekilde Amerika'ya göç etmeye başladılar. Egzotik toprakların keşfi, yeni zenginlik olanakları ve İspanyollara karşı kazanılan zaferler ile ilgili hikayeler her sınıftan insanın hayal gücünü ve enerjisini harekete geçirmeye başladı. Bunun yanında, göç edenlerin önemli kısmını düşük fiyatla ya da ücretsiz toprak edinmeyi isteyen çiftçiler oluşturuyordu. Zamanla, hayvancılık da önemli bir geçim kaynağı oldu ve buradan üretilen yünlü dokumalar artan talebi karşılamaya çalışan İngiliz ihracatı içinde giderek daha çok yer tutmaya başladı.

Amerika'daki İngiliz kolonileri Avrupa tipi toplumun yeni topraklar ve Avrupa'da bulunmayan koşullar altında sıfırdan başlayarak örgütlenmesi deneyi olarak da incelenebilir.⁴ İngilizleri Amerika'nın geri kalanındaki sömürge topluluklarından ayıran önemli bir unsur yerel yönetimlerin geniş yetkisi ve bazı anayasal yönetim unsurlarıydı.⁵ Kraliyetin ilk İngiliz kolonilerindeki yetkilerinin sınırlı olmasının bir sebebi de kolonizasyon girişimini bizzat kralın ya da devletin başlatmamış olmasıydı. İlk girişimler bir çok yatırımcının bir araya gelmesiyle kurulan anonim şirketler kanalıyla yapılmıştı. Ancak bölgedeki girişimlerin giderek artan önemi kısa sürede Amerika kıtasını İngiliz Krallığı'nın ilgi alanı

¹ Richard B. Morris, **The Life History of the United States**, Der. Norman P. Ross, C: I, Time Inc., 1963, s.34.

² Oral Sander, **Siyasi Tarih, İlkçağdan 1918'e**, 6. Baskı, İmge Kitabevi, 1998, s.135.

³ Morris, **a.g.e.**, s.37.

⁴ Sander, **a.g.e.**, s.136.

⁵ Morris, **a.g.e.**, s.53.

haline getirdi. Ana vatan ile deniz ticaret yollarının korunması ve güneyden gelen İspanyol tehdidinin bertaraf edilmesi isteği kıta üzerinde gerek denizden gerekse karadan yayılmayı teşvik etti.⁶ Bu yayılma güney yönünde olup bu bölgelerdeki farklı iklim ve coğrafyaya bağlı üretim yapısı, büyük çiftliklerde üretimi olanaklı kılıyordu, bu durum ise bölgenin sosyal yapısının daha farklı gelişmesine yol açtı. Kuzeyde ise ticari çıkar güdüsüyle gelen göçmenler yanında Püriten inanca sahip ve “yeni bir Zion” arayışındaki bir kitle de Amerika’ya yerleşenlerin arasında yerini almıştı. Püritenler, kendi içlerinde bazı ayrımlar olmakla birlikte, İngiliz Kilisesi’nin Katoliklik ve Protestanlık arasındaki dengeli konumundan rahatsız olan, daha bağımsız bir kilise isteyen ya da merkezi bir kilise otoritesini tamamen reddeden bir kitle idiler ve geldikten çok kısa bir süre sonra sayıları hızla arttı. Bunda, Püritenler üzerinde İngiltere’deki baskılar ve Otuz Yıl Savaşları dolayısıyla İngiltere’nin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar önemli yer tutmuştur.⁷

Bu süreç sonunda, bir çok zorluğa rağmen gelişen ve büyüyen İngiliz kolonileri ekonomik açıdan İngiltere için önemini giderek attırmıştır. İngiltere ile Fransa arasındaki Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sırasında İngiltere Kralı III. George’un savaş masraflarını paylaştırmak amacıyla koyduğu ek vergiye karşı kolonilerin gösterdiği tepki Amerika Birleşik Devletleri’nin kuruluşu ve bağımsızlığına gidecek yolu açacaktır. Çatışmayı başlatan kıvılcım ise Batı Hindistan Şirketi’nin ihtiyaç fazlası olan çay üretiminin zorla kolonilere satılmak istenmesi üzerine Boston’da bu çayların koloniciler tarafından denize dökülmesi olmuştur.⁸ Temelde vergi anlaşmazlığı olarak ortaya çıkan çatışma giderek ciddi bir silahlı çatışma haline gelerek 1775-1783 yılları arasında kolonilerin bağımsızlık savaşı haline gelmiştir. Daha önce bölgede üstünlüğü İngilizlere kaptırmış olan Fransızların, bölgede İngiliz üstünlüğüne karşı kolonilere verdiği desteğin de yardımıyla, bu mücadele kolonilerin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır.⁹

⁶ A.g.e., s.58.

⁷ A.g.e., s.77.

⁸ Christopher Hibbert, **The Story of England**, Phaidon Press, London, t.y., s.151.

⁹ William H. McNeill, **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, 7. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, Eylül 2003, s.596.

1782 yılında imzalanan barış antlaşması ile İngiltere Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını tanımış, ayrıca Mississippi ırmağının Fransa'dan 1763 yılında aldığı batı yakasını da yeni devlete vermiştir.¹⁰

Amerika Birleşik Devletleri bu mücadele sonunda bağımsız bir devlet olduktan sonra, vizyonu ve varlık sebebi ile ilgili olarak hem içeride hem de Avrupa'da çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlık bildirgesini takiben Abbé Raynal Lyon'da yerel akademide açtığı yarışmada Amerika'nın keşfinin insanlık için bir şans mı yoksa bir lanet mi olduğu sorusunu sormuştur.¹¹ Öte yandan, Amerikalılar içinde seçilmiş bir insan topluluğu olduklarına ve insanca özgür bir hayatın yaşanacağı bir "cennet" kurma misyonuna inananlar da vardır.¹² Woodrow Wilson 1919'da Amerika'nın dünyadaki tek idealist devlet olduğunu belirtmiş, ülkenin I. Dünya Savaşına girerek ve dünyayı kurtararak kaderini gerçekleştirdiğini ileri sürmüştür.¹³ 1982 yılında da, Ronald Reagan Amerika'nın tesadüfen ortaya çıkmadığına ve kutsal bir plan sonucunda dünyanın her köşesinden inanç sahibi ve özgürlüğe inanan insanlar için bir yuva olmak için oluşturulduğuna olan inancını dile getirmiştir.¹⁴

Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri'nin durumuna aynı derecede önem veren ancak çok daha realist bakış açıları da olmuştur. Örneğin Franklin Roosevelt büyük ekonomik buhran sonrası dönemde iktidara geldiğinde, geleceği belirsiz ve ülkenin kaderini risk altında görmüş, cumhuriyetin halen cesur ve kararlı deneyimlere ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde John F. Kennedy de iktidara geldiğinde, Amerika Birleşik Devletleri gibi kurulmuş ve

¹⁰ Haluk Ülman, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1973, s.36.

¹¹ Henry Steele Commager ve Elmo Giodanetti, aktaran Arthur M. Schlesinger Jr., **The Cycles of American History**, Houghton Mifflin Company, Boston, 1986, s.9.

¹² Schlesinger, **a.g.e.**, s.15.

¹³ Albert Shaw, aktaran Schlesinger, **a.g.e.**, s.16.

¹⁴ Schlesinger, **a.g.e.**, s.16.

yönetilen bir ülkenin yaşayabilirliğinin yeniden test edileceğini ve sonucun belli olmadığını dile getirmiştir.¹⁵

Amerika Birleşik Devletleri tarihinin bağımsızlık savaşını takip eden dönemi bir ulus olma mücadelesi olarak sürmüştür. İçeride birlik ve bütünlüğü sağlamaya çalışan yönetim dış tehditlerle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu dönem, İngiltere'nin Avrupa anakarasında gelecek bir istiladan korktuğu ve temel politikasını böyle bir tehdidi ortadan kaldırmaya dayandığı döneme benzetilebilir. Bilindiği gibi, İngiltere tarih boyunca Avrupa anakarası üzerinde istilaya uğramış bir ada üzerinde yer almıştır. Modern çağlarda Britanya adası üzerinde bulunan halkların hemen hepsi de aslında daha önceki istilalar ile adaya yerleşmiş toplulukların üyeleridirler. Angıllar, Normanlar, Saksonlar ve Romalılar bu istilacılara sadece birer örnek teşkil eder. Bunun sonucu olarak Britanya adası üzerinde yerleşmiş olan toplulukların tümünde adanın güvenliğini dışarıdan gelecek istilacılara karşı koruma endişesinin ön planda olduğu görülür.¹⁶ Benzer şekilde, aynı gelenekten gelen Amerika Birleşik Devletleri de iki tarafı okyanuslarla çevrili bir ana kara üzerinde olmuş ve benzer endişeleri yaşamıştır. Özellikle bütünlüğünü yeni sağlayan eski bir sömürge devlet olmanın getirdiği kırılganlık ve merkezi yönetimin hakimiyetini kısıtlayan federe yapı ülkenin, özellikle Avrupa'dan gelecek dış tehditler karşısındaki hassasiyetini arttırmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin kırılganlığını arttıran bir diğer unsur da, bir anlamda kendi türünün ilk örneği olmasıydı. Tarih, Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucularına örnek olabilecek ya da ders verecek pek fazla benzer durum sunmamaktaydı. İngiltere'nin çekilmesi ile eski gelenek ve yapı yıkılmıştı, yeni yapının oluşması için ise zaman gerekliydi.¹⁷ Bu boşluğu George Washington gibi liderlerin karizmatik kişiliği doldurdu ve hukuksal kurumların oluşması, birliğin kaynaşması için zaman kazandırdı.¹⁸ Sahip olduğu büyük güce

¹⁵ A.g.e., s.20.

¹⁶ Hibbert, a.g.e., s.24.

¹⁷ Seymour Martin Lipset, **The First New Nation – The United States in Historical and Comparative Perspective**, Anchor Boks, Double Day & Co Inc., New York, 1967, s.17.

¹⁸ A.g.e., s.20.

rağmen Washington anayasal hukuka bağlı kaldı ve siyasi kutupların ortaya çıkmasını takiben geri çekildi.¹⁹

O döneme kadar pek çok ülke ve yönetim, gelenekçi bir anlayışla, meşruiyetini “kadim”liğinden alan kimliklere sahip olmuşlardı. Bu, geleneksel toplumların temel ortak unsuruydu. Bu toplumlar tarihlerinden ve geçmişlerinden gurur duyarak o ideal tarihsel dönemlere yeniden ulaşmanın hayalini kuruyor ve yaşatıyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri ise kendini tanımlarken, eskilerden farklı olmak fikri etrafında toplandı. Bu anlamda Amerikalılar hep “yeni bir deneyim”in parçası oldukları hissini dile getirmişlerdir.²⁰

Amerika Birleşik Devletleri bu düşünceler altında ve kendini dış tehditlerden de uzak tutabilmek için ilk dönemlerinde izolasyon politikasını tercih etmiştir. Kendisinin karşısında mücadele ettiği İngiliz monarşik sömürgeciliğinden nefret etmiş ancak İngiltere’nin büyük güç oluşuna gıpta ile bakmıştır.²¹ Ülkenin en büyük önceliği bağımsızlığı korumak olduğundan dolayı büyük güçlerle mücadele içinde bunu tehlikeye atmak istememiştir. 1793 yılında Fransa ile İngiltere arasındaki savaşta mücadelenin Amerika Birleşik Devletleri’nin Atlantik kıyılarına kadar sıçraması ve Fransa’nın Amerika Birleşik Devletleri’ne ambargo uygulayarak gemilerine el koyması ülkede izolasyoncu eğilimi güçlendirmiştir. Jefferson, İngiliz – Fransız savaşını karadaki diktatörle denizdeki diktatörün savaşı olarak tanımlarken, bağlantısızlık politikasının bir anlamda ilk şeklini uygulayan Amerika Birleşik Devletleri bunu bir pazarlık aracı olarak kullanmanın da faydalarını keşfetmeye başlamıştır.²² Napolyon Savaşları sonrasında Avusturya – Macaristan İmparatorluğu Şansölyesi Metternich önderliğinde Viyana Konferansı ile kurulan ve Napolyon Savaşları benzeri bir savaşın tekrar ortaya çıkarak Avrupa düzenini kökünden değiştirme tehlikesini engellemeyi amaçlayan yeni düzene Amerika Birleşik Devletleri’nin de katılması özellikle Rus Çarı

¹⁹ A.g.e., s.25.

²⁰ Schlesinger, a.g.e., s.19.

²¹ Lipset, a.g.e., s. 70.

²² Henry Kissenger, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s.15.

tarafından istenmişti. Ancak, bu düzen çerçevesinde Napolyon Savaşları öncesi toprak paylaşımının yeniden oluşturulması amaçlanıyordu. Oysa Amerika Birleşik Devletleri Amerika kıtasında İspanya'nın otoritesinin eski durumuna getirilmesi fikrine karşı çıkarak hem Viyana düzeninin dışında kalma hem de Amerika kıtasını kendi nüfuz alanına katma niyetini belli etti.²³ İngiltere ile Fransa arasındaki savaştan faydalanarak sınırlarını batıya doğru genişleten, öte yandan Kanada başta olmak üzere diğer İngiliz ve Fransız kolonilerinde de etkinliğini arttıran Amerika Birleşik Devletleri 1823 yılında Monroe doktrinini ilan etti.²⁴ Beşinci başkan Monroe, Kongre'ye gönderdiği mesajda Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının temeli olacak şu iki ilkenin onaylanmasını talep etti:²⁵

A) Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'nın işlerine karışmamaktadır ve Avrupa ile arasında politik bir ilgi görmemektedir. Buna karşılık Avrupa devletleri de Amerika kıtalarının işlerine karışmamalıdır. B) Eğer Avrupa devletleri Amerika kıtalarında sömürgecilik teşebbüsünde bulunursa Amerika Birleşik Devletleri bu girişimi düşmanca bir girişim olarak değerlendirecek ve karşı çıkacaktır.

O güne kadar Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının en önemli kuralı Avrupa'daki güç mücadelesine hiçbir şekilde karışmamak iken Monroe doktrini Avrupa'nın da Amerika'nın (daha doğrusu Amerika kıtasının) işlerine karışmaması gerektiğini ilan ederek bir sonraki adımı atmıştır.²⁶ Yüzyılın geri kalanında ise Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının ana teması bu doktrinin uygulanışını yaygınlaştırmak olmuştur.

Monroe doktrinini uygulamak Amerika Birleşik Devletleri'nin sadece Avrupalı güçlerin etkisinden uzaklaşmasına değil, Amerika kıtasındaki üstünlüğünü pekiştirmesine ve ulusal birliğini güçlendirmesine de katkıda

²³ Gale W. Mc Gee, "The Monroe Doctrine – A Stop Gap Measure", (Der.) Lawrence E. Gelfand, **Essays on the History of American Foreign Relations**, Holt, Rinehart and Winston Inc., 1972, y.y., s.68.

²⁴ Lipset, **a.g.e.**, s.71.

²⁵ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 – 1990)**, C. I: 1914 – 1980, 8. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992, s. 70.

²⁶ Kissenger, **a.g.e.** s.19.

bulunmuştur. Bu doktrini Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'nın savaşlarından rahatsızlığının ve barış arayışının sonucu olarak görmek eksik bir bakış olacaktır. Monroe doktrini etkisindeki Amerika Birleşik Devletleri bu dönemde topraklarını batı ve güney yönlerinde genişletmiş ve nihai sınırlarına ulaşmıştır. Bu yolda Meksika ile başarılı ancak, tarihindeki belki en az meşru savaşını da yapmıştır. İspanya'nın Amerika kıtasındaki sömürgelerini kaybetmekte olduğu bu dönemde iç otoritesini henüz tam yerleştirememiş olan Meksika karşısında Amerika Birleşik Devletleri Teksas ve Kaliforniya bölgelerini topraklarına katmıştır. Böylece Amerika Birleşik Devletleri kıtada coğrafi olarak da güvenli sınırlara ulaşmıştır. Doğu ve Batıda okyanus ile sınırlarını belirleyen Amerika Birleşik Devletleri Güneyde Rio Grande nehrine dayanmıştır.

1.2. Küresel Politikaların Uygulandığı Dönem:

1.2.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi:

20. yüzyılın başlarına dek izolasyonizm eğilimi Amerika Birleşik Devletleri dış politikasına egemen olmuştur. 1900'lü yıllarla birlikte ise Amerika Birleşik Devletleri'nin hızla artan ekonomik gücü ve Avrupa'nın merkezi olduğu uluslararası sistemin yavaş yavaş çöküşü Amerika Birleşik Devletleri'ni batı yarıkürenin dışında da etkinlik sağlamaya yönlendirmiştir.²⁷ Aslında 19. yüzyılın son yıllarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri donanması Amerika kıtaları dışındaki bölgelerde de kendini göstermeye başlamıştı. Bu girişimler genelde otoritenin ortadan kalktığı bazı ayaklanma ya da yönetim değişikliği dönemlerinde, çeşitli bölgelerdeki Amerikan vatandaşlarını ve çıkarlarını korumak amaçlıydı. Ancak, bu amaçla Amerikan donanmasının 1859'da Çin, 1868'de Japonya, 1871'de Kore ve 1882'de Mısır gibi uzak bölgelerde kendini göstermiş olması,²⁸ Amerika'nın askeri gücünü sadece Amerika kıtasında kullanmakla kendini sınırlamadığını göstermektedir. Ancak, özellikle

²⁷ Age., s.13.

²⁸ Richard F. Grimmett, "Instances of Use of American Forces Abroad", (çevrimiçi) <http://www.history.navy.mil/library/online/forces.htm>, 01 Ocak 2006.

kamuoyunda ve Kongre’de Amerika Birleşik Devletleri güçlerinin ülke dışında kullanılması ile ilgili temel çekinceler halen mevcuttu. Örneğin 1893 yılında Havai’deki bir iktidar mücadelesi sırasında Amerika Birleşik Devletleri güçlerinin Amerikan vatandaşlarını korumak amacıyla bölgeye gönderilmesinin Stanford Dole yönetiminde bir geçici hükümet kurulmasına destek olmak için yapıldığı şüphelerinin oluşması üzerine bu girişim Kongre’de hemen sonlandırılmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri tarafından küresel politikalar uygulanması yönünde en somut ve radikal girişimlerde bulunan iki başkan ise Theodore Roosevelt ve Woodrow Wilson olmuşlardır. Theodore Roosevelt Amerika Birleşik Devletleri’nin en realist başkanlarından biri ve titiz bir güç dengesi analistiydi. Wilson ise pek çok tarihçiye göre idealist yaklaşımın en somut örneklerini sergilemiş bir başkandı. Birbirine bu derece tezat teşkil eden bu iki başkanın da aynı temel noktada buluşan sonuçlar yaratması ve Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya işlerinde daha etkin rol almasını savunması tesadüf değildi.

Roosevelt Amerika Birleşik Devletleri’nin bir erdem sembolü değil diğerleri gibi bir devlet olduğunu kabul ederek yola çıktı. O da Amerika Birleşik Devletleri’nin varlığının dünyada “hayırlı” bir rol oynadığına inanıyordu ancak Amerika Birleşik Devletleri’nin de, insanlığın evrensel çıkarlarından farklı olarak kendisine ait çıkarları olduğunu farkındaydı.²⁹ Bu noktada Roosevelt’ten önceki başkanların Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarını sadece “insanlığın çıkarları” ile özdeşleştirdikleri düşünülmemelidir. Dış politikanın tüm devletler için temel amacı aynı olmuştur: ulusal birliğin ve ulusal çıkarların korunması, geliştirilmesi.³⁰ İlk başkan George Washington hiçbir ülkenin, çıkarlarının gerektirdiğinden fazlasını yapacak kadar güvenilir olmadığını belirtirken uluslararası dengenin ancak çatışan ulusal çıkarlar arasında bir denge gözetilerek korunabileceğini görece kadar gerçekçiydi.³¹ Jefferson da 1814 yılında İngilizler ile savaştayken dahi, Avrupa’da Napolyon’un İngilizleri dize getirmesine

²⁹ A.g.e., s.23.

³⁰ Schlesinger, a.g.e., s.51.

³¹ A.g.e., s.52.

sevinmiyor ve Avrupa’da tek bir gücün egemen olmasının Amerika Birleşik Devletleri’nin çıkarlarıyla örtüşmediğini savunuyordu.³² Roosevelt’i daha önceki başkanlardan ayıran, Amerika Birleşik Devletleri’nin uluslararası alandaki rolünü tamamen ulusal çıkar çerçevesinde görmüş olmasıydı.³³ Kendisi uluslararası hukukun ya da silahsızlanmanın faydasına inanmayarak idealizmden çok uzak bir konum sergilemiştir. Avrupa’daki güç dengesinin gözetilmesine inanarak ve bu dengede Amerika Birleşik Devletleri çıkarı olduğunu düşünerek kendinden önceki başkanlarla benzer bir strateji içinde olmuştur. Ancak yüzyılın başlarında Almanya’nın güçlenmesiyle bu dengenin tehlikeye girdiğini gördüğünde, Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarını İngiltere ve Fransa çıkarları ile birlikte tanımlamakta tereddüt etmeyerek kendinden önceki başkanlardan ayrılmıştır.³⁴ Bu, Monroe doktrininin ilanından bu yana bu doktrine en ters düşen yaklaşım olmuştur. Ancak Theodore Roosevelt’in bu yaklaşımı desteksiz değildir. 20. yüzyılın ilk günlerine gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri büyük farkla dünyanın en büyük demir, çelik üreticisi durumundadır.³⁵ Bu dönemde demir ve çelik, ekonomik olduğu kadar askeri gücün de en önemli unsuru durumundadır.³⁶ Roosevelt Amerika Birleşik Devletleri’nin batı yarı küredeki üstünlüğünü de pekiştirecek girişimlerde bulunmuştur ve bunu Amerika Birleşik Devletleri’nin bir dünya gücü olmasının vazgeçilmez bir adımı olarak görmüştür. Bu amaçla en çok önem verdiği proje de Panama Kanalı projesi olmuştur.³⁷

Bu kanal sayesinde Amerika Birleşik Devletleri kendi donanmasını daha etkin kullanabileceği gibi deniz ticareti maliyetini de azaltabilecekti. Gelişen Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi bu dönemde gerek Latin Amerika’da gerekse Güneydoğu Asya’da yeni pazarların tadını almış ve bunlardan faydalanacak

³² Norman A. Graebner, aktaran Schlesinger, **a.g.e.**, s.53.

³³ Kissinger, **a.g.e.**, s.23.

³⁴ **A.g.e.**, s.25.

³⁵ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, Aralık 2002, s.250.

³⁶ John B. Parrish, “Iron and Steel in the Balance of World Power”, **The Journal of Political Economy**, C.64, Sayı 5, Ekim 1956, s. 369.

³⁷ Frederic Logan Paxson, “Theodore Roosevelt”, **Dictionary of American Biography**, Scribner’s Press, New York, 1934, (çevrimiçi) <http://tiger.uic.edu/~rjensen/tr.htm>, 17 Aralık 2005.

kapasiteye ulaşmıştı. Bu sebeple Roosevelt hem bu bölgelerde diğer Avrupalı ülkelerle rekabet oluşmasını engellemeye hem de bu bölgelerde düzenli ticareti sağlayacak istikrarı sağlamaya çalıştı. Bu amaçlara ulaşmak için barışçı bir yol izlemeye öncelik vermekle birlikte, askeri gücün ve hazırlıklı olmanın faydasına da inandı. Bu amaçla donanmanın modernizasyonunu sağladı ve Pasifik Okyanusunda bu donanmanın gösteri ziyaretleri yapmasını sağladı. Amerika Birleşik Devletleri, donanmasını 1898 yılında İspanya ile yaptığı savaşta kullanmış ve muvaffak olmuştu. Düşüş içinde olan İspanya uzun süredir Amerika kıtasındaki sömürgelerinin isyanları ile uğraşıyordu ve bunlardan özellikle Meksika ve Küba isyanları ile Amerika Birleşik Devletleri yakından ilgileniyordu. Bu bölgeleri kendi nüfuz alanı olarak gören Amerika Birleşik Devletleri Küba isyanı sırasında bölgedeki Amerikalıların tahliyesi için gönderilen USS Maine gemisinin –sebebi tartışmalı- batışı sonucunda İspanya ile savaşa girdi. Savaş kısa sürede Karayip Adaları ve Filipinlere sıçradı.³⁸ Sonunda Amerika Birleşik Devletleri savaştan galip çıktı ve Porto Riko, Küba ve Filipinler’de kontrolü ele geçirdi. Ancak Filipinlilerin bağımsızlık isteklerine karşılık Amerika Birleşik Devletleri’nin Filipinleri kendi topraklarına katma çabaları sebebiyle bölgede dört yıl boyunca sürecektir yeni bir çatışmalar dizisi başladı. Filipinlerdeki durum Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının önemli dönüşüm noktalarından birini ifade etmektedir. Monroe doktrini geçerli olmasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri etki alanını Güneydoğu Asya’ya doğru genişletmiş ve Çin pazarının kapılarını açmıştır.

İspanya ile yapılan savaşta Donanma Bakanı olan ve Filipinler Savaşı sırasında da Başkan Yardımcılığı görevini yürüten Roosevelt başkan olduğu zaman da, doğrudan silahlı çatışmalarla olmasa da, aynı açılımları sürdürmüştür. Güneydoğu Asya’ya yaptığı açılım Amerika Birleşik Devletleri’ni emperyalist niyetler taşıyan ve aynı bölgeyi kendi etki alanı olarak değerlendiren Japonya ile rekabete sokacaktır. Bu sebeple Japon – Rus savaşı sırasında Rusya’nın yenilgisi karşısında bölgedeki dengelerin Japonya lehine büyük bir değişim göstermesini

³⁸ Spanish – American War Chronology, Çevrimiçi, <http://www.spanamwar.com/timeline.htm>, 17 Aralık 2005.

engellemek isteyen Roosevelt savaşın sona ermesi için arabuluculuk yaparak bir kez daha Amerika Birleşik Devletleri'nin artık dünya işlerine artan ilgisini göstermiştir. Öte yandan, Amerika kıtasında çeşitli müdahalelerle üstünlüğünü perçinleyen Amerika Birleşik Devletleri 1906-1909 arasında Küba'daki ayaklanmaya müdahale ederek istikrarı sağlayacak bir hükümetin kurulmasına destek vermiştir.

Wilson ise görünürde Roosevelt'ten çok daha farklı bir temelde politikalarını savunmuştur. Amerika kıtası içinde eski hakimiyetçi politikalarından çok farklı hareket etmeyen Wilson 1912'de Nikaragua'daki devrimci hareketler sırasında Amerikan kuvvetlerini bölgeye göndermiştir. Bu küçük kuvvet 1925 yılına kadar, güvenlik ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla ülkede kalmıştır. Benzer şekilde Çin'deki Kuo Ming Tang isyanları sırasında 1912'de bölgeye gönderilen Amerika Birleşik Devletleri kuvvetleri, sonrasında Japonya'nın, başta Mançurya olmak üzere, Çin topraklarını işgali sırasında da bölgede kalarak 1941 yılına kadar Pekin ve limanlara giden yolların güvenliğini sağlamışlardır. Bu girişimin çapını daha iyi kavramak için 1927 yılında 44 gemi ve 5000'den fazla Amerikan askerinin bölgede bulunduğunu, 1933'te bu sayının 3000'in biraz üzerinde olduğunu belirtmekte fayda var.³⁹ Benzer şekilde, Amerikan güçleri Dominik Cumhuriyeti'ndeki bir ayaklanma sırasında 1916'da bölgeye gelerek 1924 yılına kadar istikrarı korumak amacıyla bölgede kalmışlardır. Haiti de 1915'den 1934'e kadar Amerikan güçlerinin istikrarı sağlamak amacıyla yerleşik kaldığı bölgelerden biri olmuştur.

Avrupa politikaları ile ilgili olarak ise g politikalarını reddeden Wilson I. Dünya Savaşı sırasında önce Amerika Birleşik Devletleri'nin tarafsızlığını ateşli bir biçimde savunarak barışa bağlılığını gösterdi. Amerika Birleşik Devletleri'nin Wilson liderliğinde savaşta taraf haline gelmesi ise tüm bencil ulusal çıkarların reddi ile sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin ilkelerinin yüceltilmesi ğruna

³⁹ Grimmett, a.g.y.

girişilen bir mücadele olarak sunuldu.⁴⁰ Wilson izolasyonist değil, tersine evrenselci bir yaklaşım ortaya koydu ancak bu evrenselci yaklaşımında temel Amerikan değerlerinin evrenselleştirilmesi gibi bencil olmayan bir misyon öngördü. Hatta bu bencillikten uzak yaklaşım Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası liderlik iddiasını meşru kılacak bir unsur olarak kullanıldı. Ancak selefi İngiltere gibi, büyüklüğü ve gücü o güne dek büyük ölçüde ticarete dayanan Amerika Birleşik Devletleri için “açık kapı” politikası da yaygınlaştırılmak istenen temel Amerikan değerlerinden biriydi.⁴¹ Wilson'un bütün çabalarına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri senatosunda Milletler Cemiyeti'ni kuran anlaşmanın ve Versay Antlaşmasının reddedilmesi üzerine Wilson Dünya liderliğini ele geçirmek için ellerine geçen fırsatı kaybettiklerini üzülen dile getirmiştir.⁴² Demokrat Partili Wilson Milletler Cemiyeti Antlaşmasını Kongre'ye onaylatmaya uğraşırken Kongre'de muhalefet çoğunluğu ele geçirmiştir. Oysa Demokratların çoğunlukta olduğu daha önceki dönemde Kongre, Wilson Hükümetine, savaşa girilmesinden hemen sonra pek çok konuda yetki devrinde bulunmuştur ki, bunlardan biri de tarihte ilk kez bir hükümete dış borç verme yetkisinin devri olmuştur.⁴³

Wilson'un savaşın başlangıcındaki tarafsızlık çabasının ardında yatan sebeplerden biri de savaşın sonunda tarafsız bir hakem olarak barış sürecine dahil olabilme ve kendi tercihlerini empoze edebilme niyetiydi.⁴⁴ Wilson'un empoze etmek istediği ilkelerin başlıca amacı, ulusların özgürleştirilmesi, Amerika Birleşik Devletleri nüfuzunun muhafazası, liberalizmin yaygınlaştırılmasıdır. Ulusların kendi kaderini tayin hakkının savunulması Wilson ile aynı dönemde Lenin tarafından da savunulmuştur.⁴⁵ Wilson bu şekilde Avrupa ülkelerinin hegemonyasından kurtulmuş yeni ulusal pazarlar oluşmasını hedeflemiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin nüfuzunu genişletmeyi ummuştur. Lenin de

⁴⁰ Kissenger, **a.g.e.**, s.29.

⁴¹ Levent Ürer, **Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.60.

⁴² Oscar Theodore Barck Jr. Ve Nelson Manfred Blake, aktaran Armaoğlu, **a.g.e.**, s.215.

⁴³ Emily S. Rosenberg, **Spreading the American Dream, American Economic and Cultural Expansion 1890-1945**, Hill and Wang, 13. Baskı, New York, 1999, s. 67.

⁴⁴ Kissinger, **a.g.e.**, s.29.

⁴⁵ Ürer, **a.g.e.**, s.65.

uluslararası sosyalizmi yaygınlaştırmak amacıyla yeni bağımsız devletler kurulmasında fayda görmüş ve bu devletlerin zamanla sosyalist çizgiye çekilmesini ihtimal dahilinde değerlendirmiştir.⁴⁶

Bu açıdan, her iki lider de savaş sonrası kurulacak düzeni Avrupalı güçlerin hegemonyasını azaltmak için bir şans olarak değerlendirmeye çalışmışlardır. Wilson Amerika Birleşik Devletleri'nin güçlü yönlerini öne çıkarabileceği bir uluslararası düzen kurmayı amaçlamıştı. Bu düzen Eski Dünya'nın Avrupalı devletlerinin kurduğundan farklı bir düzen olsa da yine bir gücün hakimiyetine dayanacaktı. Amerika Birleşik Devletleri uluslararası ticareti, açık kapı politikasını, liberalizmi, ulusların kendi kaderini tayin hakkını savunarak aslında sömürgeci güçlerin elinde tuttuğu topraklardan el çekmesini istemiş oluyordu. Bu gerçekleşse, Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi ile rekabet edemeyecek kadar harap olmuş Avrupalı güçler bu bölgelerdeki ekonomik nüfuzlarını kaybetmek sonucuyla karşılaşacaklardı ve Amerika bu pazarlara girecekti. Wilson'un bu dış politika adımlarını Amerika Birleşik Devletleri'nin bencil çıkarları için mi yoksa uluslararası barışın hüküm sürdüğü refah içinde bir dünya ümidiyle mi ileri sürdüğü bilinmese de sonuç her durumda Amerika Birleşik Devletleri'nin esas hakim durumunda olduğu bir dünya düzeniydi.

Wilson'un Milletler Cemiyeti ile ilgili girişimi Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunda kabul görmedi. 1920 yılında yapılan oylamalarda Senato, Milletler Cemiyeti ve Versay Antlaşmalarını reddetti ve 1920 yılı sonlarında yapılan seçimde Cumhuriyetçi Parti iktidara geldi. Bu seçim sonuçları Wilson'un girişimlerine karşı çıkan izolasyonist politikaların da kamuoyu tarafından onaylanması olarak değerlendirildi.⁴⁷ Wilson'dan sonra iktidara gelen Cumhuriyetçi Parti politikalarının izolasyonist yönü ağır basmışsa da bu dönemde dahi Amerika Birleşik Devletleri'nin kaçınılmaz bölge dışı sorumluluklarının farkına varılmıştır. Bu dönemde Amerikan yönetimi, devlet kredisi açmak, dış borç silmek ya da gümrükleri düşürmek gibi kurumsal yollar izlemek yerine özel

⁴⁶ Ürer, **a.g.e.**, s.66.

⁴⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.215.

borçlarla savaş sonrası Avrupa'sına destek vermiş ve bunu iki tarafın da ticari getirilerini arttırmanın bir yolu olarak Kongre'ye sunmuştur.⁴⁸

Versay Antlaşmasının onaylanmaması Amerika Birleşik Devletleri ile Almanya ve bağlaşıkları arasındaki savaş durumunun kağıt üstünde sürmesi anlamına geliyordu. Ağustos 1921'de Almanya, Avusturya ve Macaristan, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş zararları karşılığında kendilerinin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mallarına Amerika Birleşik Devletleri'nin el koymasını kabul ederek barış antlaşması imzaladılar.⁴⁹ Amerika Birleşik Devletleri'nin Versay Antlaşmasını onaylamaması Fransa'nın Almanya'ya karşı kurmak istediği güvenlik sisteminin gerçekleştirilememesi demek oluyordu. Bu durum Fransa'nın Almanya'ya karşı güvensizlik duygusunu arttırdığı için baskısını da arttırmasına sebep olacak, ve bu baskının Almanya ekonomisi ve ulusal gururu üzerindeki olumsuz etkisi İkinci Dünya Savaşına kadar gidecek olan Alman militarizmine yol açan sebeplerden biri olacaktır.

Amerika'nın tekrar Avrupa meselelerinden uzaklaşması ile beraber Avrupa'nın da savaş sonrası yaralarını sarmaya yönelmesi sonucunda Güney Amerika ve Uzakdoğu'da Avrupa etkinliği azalmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin açılabilceği yeni alanlar ortaya çıkmıştır.⁵⁰ Ancak bu boşlukları tek dolduran güç Amerika Birleşik Devletleri olmamış, dışa açılarak sanayileşmeye hız veren Japonya ve sosyalizmin yayılmasını hem misyonu hem de güvenliğinin gereği olarak gören Sovyetler Birliği bu bölgelerde Amerika Birleşik Devletleri ile nüfuz mücadelesi içine girmişlerdir. Bu mücadelenin ilk yansıması 1922 yılında toplanan Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Konferansı olmuştur. Pasifik'te Amerika ile Japonya arasındaki rekabetin sonucunda yapılan bu konferans taraflar arasındaki rekabeti bir süre için perde arkasına itmiştir.⁵¹ Bu

⁴⁸ Emily S. Rosenberg, **Spreading the American Dream, American Economic and Cultural Expansion 1890-1945**, Hill and Wang, 13. Baskı, 1999, New York, s. 145.

⁴⁹ Murat Sarıca, **Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919 – 1929)**, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul, y.y., s.119.

⁵⁰ **A.g.e.**, s.216.

⁵¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918 – 1990**, C: II, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1991, s.21.

konferans ile İngiltere ilk kez rakipsiz deniz üstünlüğünü başka bir ülke, Amerika Birleşik Devletleri ile paylaşmaya başlamıştır.

Savaş sonrası için Wilson'un kurmaya çalıştığı düzen bir tür "ortak güvenlik" sistemiydi ve bu sistemde ittifaklara yer yoktu. Çünkü sistem işlerse ittifaklara gerek olmayacağı öngörülüyordu. Ortak güvenlikte, ortak savunma ile ilgili tarafların sorunun doğası hakkında benzer görüşlere sahip olması ve yaptırım amacıyla güçlü olmaları gerekir. İttifaklar daha somut kriterler ve daha kesin hareketler öngörürler. Koşulların yerine gelip gelmediği genelde tartışma konusu değildir.⁵² Ortak güvenliğin söz konusu olduğu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin dahil olmadığı Milletler Cemiyeti platformlarında ise güvenliğin ne kadar tehdit altında olduğu ve hangi noktada yaptırım uygulanacağı konusunda neredeyse hiçbir zaman kesin bir mutabakat sağlanamamıştır. Örneğin Japonlar 1932'de Mançurya'ya saldırdığında cemiyetin yaptırım mekanizması net değildi. Bu sorun giderildikten sonra ortaya çıkan İtalya'nın Habeşistan'a saldırısı sonrasında ise "savaş dışında her türlü yaptırım" prensibi üzerinde mutabık kalındı ancak bu yaptırımlar sonucu değiştirmek için yeterli değildi.⁵³ Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'na kadar gidecek olan ve Avusturya'yı, Çekoslovakya'yı etkileyen saldırganlıklarında ise Cemiyetin bir tepkisi olmadı. Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nin dahil olmadığı bir dünya düzeni, 25 yıl içinde kendini tekrar bir dünya savaşının içinde buldu.

1.2.2. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Dönemi:

Amerika Birleşik Devletleri iki savaş arası dönemde izolasyonist bir politika izlese de Pasifik bölgelerinde etkinliğini arttırmakta, Ortadoğu bölgesinde petrol alanında özel girişimcilerine destek olmaktaydı. Yoğun ticaret yaptığı İngiltere'nin donanması Amerika Birleşik Devletleri'nin Atlantik kıyılarının garantisi olurken Pasifik'te Japonya'nın artan gücüne kendi olanakları ile karşılık verebilir durumda kalmaya çaba gösteriyordu. Ancak Birinci Dünya Savaşı

⁵² Kissinger, **a.g.e.**, s. 232.

⁵³ **A.g.e.**, s.234.

sonrasında yerkürenin en büyük ekonomik gücü olarak kalan Amerika Birleşik Devletleri yine de küresel sorunlarda kendi ağırlığını hiçbir zaman diğer ülkeler üzerinde hissettirmedi.⁵⁴

İki savaş arası dönemin Amerika Birleşik Devletleri açısından en önemli unsurlarından biri ekonomik bunalım olmuştur. 1929'da New York borsasının çökmesi ile başlayan kriz geride bir çok işsiz, batık yatırım ve küçülen bir ekonomi bıraktı.⁵⁵ Yeni yatırımdan kaçış, artan işsizlik, düşen gelirler ve azalan harcamaların sonucunda yatırımdan daha fazla kaçış kendini besleyen bir döngü halinde liberal ekonomilere yayılmaya başladı. 1932 seçimleriyle iktidara gelen Franklin D. Roosevelt ve Demokrat Parti iktidarı "New Deal" adı altındaki tedbirlerle ekonomiyi düzenlemeye başladı. İktisatçı Keynes tarafından da savunulan politikalarla⁵⁶ devlet özel sektörün kriz sonrasında bıraktığı boşluğu doldurmaya girişti ve doğrudan yatırımlarla hem istihdam yarattı hem de bireylerin gelirlerinin artmasını sağlayarak özel sektör girişimlerinin de toparlanmasını sağladı. Önemli olan husus, bunların devlet tarafından kar amacıyla değil ekonomiyi büyütmek amacıyla yapılması ve sonuçta bütçe açığına ve karşılıksız para basımına yol açmasıydı.

Wilson'dan sonra iktidara gelen Cumhuriyetçiler Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunun izolasyonist politikalarına verilen bir güvenoyunu da gösteriyorlardı. Franklin Delano Roosevelt liderliğinde 1932 yılında yeniden iktidara gelen demokratlar da, Wilson'un tersine, izolasyonist politikaları savunuyorlardı. İçlerinde düş kırıklığına uğramış eski Wilson'cuların da olduğu demokratlar Avrupa politikalarından son derece rahatsız, Avrupalı devlet adamlarına karşı güvensiz ve bunlardan mümkün olduğunca uzak durmak niyetindeydiler.⁵⁷ İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması öncesinde ve savaşın çıkmasını takiben, Kongre Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'daki girdaba sürüklenmesini engellemek

⁵⁴ William G. Carleton, **The Revolution in American Foreign Policy, It's Global Range**, Random House, Newyork, 1963, s. 30.

⁵⁵ McNeill, **a.g.e.**, s.779.

⁵⁶ Robert Skidelsky, **Düşüncenin Ustaları - Keynes**, Çev. Cemal Atila, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Ekim 2003, s. 107.

⁵⁷ Sander, **Siyasi Tarih 1918 – 1990**, s. 42.

amacıyla bir çok tedbir ve karar yanında bir de 1936 tarihli Tarafsızlık Yasası çıkardı. Bu yasayla Amerikan gemilerinin savaş alanlarında dolaşması yasaklanırken silah alımı amaçlı dış kredi verilmesi de yasaklanıyordu. Bunlara ek olarak başkana silah ambargosu koymak yetkisi de verilmişti. Bu şekilde Amerika Birleşik Devletleri silah sanayisinin de savaştan fayda görmesinin engellenmesi ve kamuoyunda savaş taraftarlığının önlenmesi amaçlanıyordu.⁵⁸

Bütün bu tedbirleri alan Roosevelt yönetimi 1940'tan sonra ise önce Kongre'yi İngiltere'ye sürekli olarak Amerikan yardımı yapılmasına, Pearl Harbour saldırısı sonrasında ise savaşa girmeye ikna etti. Bu dönem, Amerikan Kongresi'nin Amerika Birleşik Devletleri dış politikası üzerindeki etkisini anlamak için çok uygundur. 1940'a kadar Kongre Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi "saf ve faydasız" çabalar içine girerek kendini Avrupa savaşlarının içinde bulmasını engelleyecek tedbirleri yasalaştırmak için çok çaba harcamıştır.⁵⁹ Ancak bazı araştırmacılar bu çabaların üstü kapalı da olsa Müttefiklere fayda sağlayan sonuçlar verdiğini çünkü Amerika Birleşik Devletleri ticaretinin bu ülkelerle daha yoğun olduğunu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ticaret konusunda da tarafsız tutum takınmamasının Japonya ve Almanya'yı Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı tutum takınmaya ittiğini savunmaktadır.⁶⁰ ABD'nin savaşa girişi, aynı Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi sonucu doğrudan etkileyecek önemlidir. Savaş sonunda tüm dünya ekonomisinin üçte birinden daha fazlasını oluşturacak kapasitedeki bir ülke için savaşın kazanılmasının sadece bir zaman meselesi olduğu bugün daha iyi görülmektedir. Basit bir örnek olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa fiilen katılmadan önce Japonya'ya uyguladığı petrol ambargosu sonucunda Japonya dış ticaretinin dörtte üçü, petrol alımının da yüzde doksanı kesilmiştir.⁶¹ Rusya'nın 1942-43 kışında Alman altıncı ordusunu tamamen yok ederek Alman saldırısının belini kırması sonrasında Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve

⁵⁸ A.g.e., s.43

⁵⁹ John C. Donovan, "Congressional Isolationists and the Roosevelt Foreign Policy", Der. Lawrance E. Gelfand, **Essays on the History of American Foreign Relations**, Holt, Rinehart and Winston Inc., 1972, ABD, s. 343-354.

⁶⁰ Herbert Feis, "War Came at Pearl Harbour: Suspensions Considered", a.g.e., s. 357-365.

⁶¹ Sander, a.g.e., s.126.

İngiltere savaş sonrası dünyasına şekil vermek için görüşmelere başlamışlardır. Bu dönem Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında izolasyonist politikaların resmen de sona erdiği dönemdir.

Tarafların savaş sonrası senaryoları içinde bulundukları koşulların ve ulusal deneyimlerinin etkilerini yansıtıyordu.⁶² Churchill Avrupa’da bir güç dengesi peşindeydi ve bunun için en büyük tehlike olarak gördüğü Rusya’ya karşı Amerika Birleşik Devletleri ve hatta gerekirse Almanya’nın da dahil olacağı bir güç odağı oluşturmayı umuyordu. Roosevelt, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Rusya ve Çin’in jandarmalık görevi yaparak dünya barışını bozmak isteyecek (Almanya gibi) olası ülkelere karşı işbirliği içinde olması fikrini savunuyordu. Rusya ise Doğu Avrupa’da bir Rus nüfuz alanı kurarak ileride olabilecek, Almanya’ninkine benzer bir saldırıya karşı tampon bölge oluşturmak, kendini güvenlik altına almak ve bu tampon bölgede sosyalist ideolojiyi yaymak amacındaydı.

Yukarıda görüldüğü gibi Churchill ile Stalin’in görüşleri bir noktada paralellik arz etmektedir. En azından iki liderin dünya görüşünün birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Roosevelt ise Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunu savaşa girmeye ikna edebilmiş olsa da Avrupa diplomasisinin geleneksel oyunlarını ve güç dengesi odaklı politikalarını reddetmekte izolasyonist Amerika Birleşik Devletleri kamuoyu ile aynı fikirdeydi.⁶³ Aynı endişelerle, Birleşmiş Milletler örgütünün kurulması aşamasında, Sovyetler Birliği değil İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Konseyinde veto hakkı için ısrarcı olmuşlardır.⁶⁴ Bu şekilde Amerika Birleşik Devletleri kamuoyu, Amerika Birleşik Devletleri’nin kendi iradesi dışında, bir uluslararası meselede taraf olması ya da harekette bulunmak durumunda kalması endişesinden uzaklaştırılabilmektedir. Roosevelt’in dünya görüşünün anlaşılmasında faydalı olabilecek bir olay da, görüşmeler sırasında Roosevelt’in Stalin ile sıcak bir kişisel ilişki kurma çabasıdır.

⁶² Kissenger, **a.g.e.**, s.366.

⁶³ **A.g.e.**, s. 336.

⁶⁴ Sander, **Siyasi Tarih 1918 – 1990**, s.151.

Kissenger’a göre bu durum, Roosevelt’in insanlarda doğuştan varolan iyiliğe jeopolitik analizlerden daha çok değer verdiğinin de göstergesidir.⁶⁵ Roosevelt’in bu yaklaşımının nasıl etkileri olacağı derinlemesine tartışılabilir çünkü bunları tam olarak görmek mümkün olmamış, savaşın sonu geldiğinde Roosevelt hayatını kaybetmiş ve yerine Truman başkanlık koltuğuna oturmuştur. Yakınlarının anlattığına göre görüşmelerde Stalin’e en çok güvenen kişi de Roosevelt idi ve Stalin’i ikna ettiğine dair sağlam bir inanç içinde idi.⁶⁶

İkinci Dünya Savaşının sona ermesini takiben geçen kısa süre Avrupa’nın artık dünya işlerinin merkezi olmadığını ve küresel etkide bulunabilecek sadece iki Avrupa dışı gücün kaldığını gösterdi: Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. Savaştan harap şekilde çıkan Avrupa ise bu iki güç çevresinde gruplaştı. Ortaya çıkan bu iki kutuplu düzenin arasında 1990’lı yıllara kadar süren güç ve nüfuz mücadelesi ise “Soğuk Savaş” olarak adlandırılmaktadır.

Soğuk Savaş teriminin altında yatan en önemli unsur nükleer silah teknolojisinin ortaya çıkmasıdır. Savaştan sonraki ilk yıllarda sadece Amerika Birleşik Devletleri tekelinde olan bu silahlara daha sonra Sovyetler Birliği’nin de sahip olması ve nükleer silahların büyük tahrip gücü tarafları yüz yüze bir sıcak çatışmadan kaçınmaya itmiştir. Ancak tarafların dünyanın geri kalanı üzerindeki etkinlik sağlama mücadelesi ve bu mücadelede kullanılan istihbarat yöntemleri, çatışan taraflara verilen destekler ile diplomasi yöntemleri “Soğuk Savaş” teriminin bu dönemi tanımlamaya gayet uygun olduğunu gösterir. İki kutuplu sistem ve Soğuk Savaş yirminci yüzyılın sonlarına kadar uluslararası ilişkilerin o kadar temel ve değişmez bir platformu olmuştur ki, dünya üzerinde çıkan hemen her çatışma ve her gelişme iki kutuplu dünya düzeni fonu üzerinden okunmuş ve değerlendirilmiştir. Bu durumun da etkisiyle 1990 sonrasındaki gelişmeleri değerlendirmek daha zor olmuştur.

⁶⁵ Kissenger, **a.g.e.**, s. 383.

⁶⁶ Sander, **Siyasi Tarih 1918 – 1990**, s.154.

Soğuk Savaş sürecinde Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politika hedefi her zaman Sovyet bloğunu baskı altında tutmak olmuştur ancak bu yolda uygulanan politika ve stratejiler zaman içindeki gelişmelerin sonucunda pek çok değişikliğe uğramıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında ilişkilerin giderek gerginleşeceği daha İkinci Dünya Savaşı bitmeden ortaya çıkmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefik güçlere yaptığı parasal yardım çerçevesinde Sovyetlere yaptığı yardımı 1945 Mayıs'ında aniden kesmesi, İtalya ile yapılan barış görüşmelerine Sovyetlerin dahil edilmemesi, buna karşılık Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'ın işgalden kurtarılması sonrasında Sovyetlerin de bu ülkelerle yapılan görüşmelere Amerika Birleşik Devletleri veya İngiltere'yi dahil etmemesi taraflar arasındaki gizli rekabetin göstergesi olmuştur.⁶⁷ Gerçi müttefiklerin endişelerinden biri de Sovyetlerin Almanya'yı kendi topraklarından attıktan sonra savaştan çekilmeleri ve Doğu Avrupa'da Almanları kendi haline bırakmalarıydı. Bu sebeple Sovyetlerin Doğu Avrupa'da ilerlemeye devam etmesini en başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere de istemişti. Ancak bunun ilerideki sonuçları ile ilgili endişeler Almanya'nın yenilmesi hedefinin arkasında kalmıştı.⁶⁸ Sovyetler ile oluşacak rekabet en yoğun olarak Almanya'nın işgalinden sonra belirginleşmiştir. Yalta Konferansında üzerinde anlaşılan işgal bölgelerine bağlı kalınmışsa da Sovyet işgal bölgesinde kalan Berlin'e batılı güçlerin ulaşımı ileride önemli bir sorun olarak ortaya çıkacaktır.

Postdam Konferansı, Yalta konferansındaki olumlu havanın dağıldığı konferans olmuştur. Bu konferansta Almanya'nın işgali ile ilgili sorunlar masaya yatırılmıştı. Bu konferansta Almanya'da demokratik bir rejim kurulması ve ülkenin bütünlüğü konusunda anlaşmaya varılmıştı ancak bu konferanstan üç yıl sonra batılı ülkelerin işgal ettiği bölgelerin entegrasyonu gerçekleşmişse de Sovyetlerin işgal ettiği Doğu bölümü 1949 yılında ayrı bir Alman Devleti olarak

⁶⁷ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s.163.

⁶⁸ Armağolu, **a.g.e.**, s.432.

kurulacaktır. Savaş sonrasındaki ilk birkaç yıl geleceğin Doğu ve Batı bloklarının nüfuz alanlarının ortaya çıktığı dönem olmuş bunlar yaklaşık kırk yıl boyunca çok fazla değişmeden kalmışlardır.

Postdam konferansından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde dış politika üretenler Sovyetlerin tek taraflı ve uzlaşmaz tavrı karşısında şaşkınlıktaydılar. Truman 1946 yılında Stalin'den Azerbaycan'dan çekilmesini isterken ilk kez sertleşiyor ancak halen hareketlerini, Wilson'cu bir yaklaşımla, güç dengesi ve güvenlik kavramlarına dayandırmaksızın BM anlaşmasına ve bazı genel insani prensiplere dayandırıyor. ⁶⁹ Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri'nin sertleşmesinin ardında Sovyetlerin hareketlerinden kaynaklanan rahatsızlık kadar nükleer silahlara sahip olan tek devlet olmanın getirdiği rahatlık da vardır.

Amerika Birleşik Devletleri dış politika karar alıcılarının Sovyet yaklaşımını değerlendirmesinde önemli dönüm noktalarından biri Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliğinde bir diplomat olan George Kennan'ın "Long Telegram" olarak tanınan mesajıdır. Bu mesaj, Amerika Birleşik Devletleri diplomatlarının dış politika karar alımlarında etkilerinin belki de son somut ortaya konuşudur. Zira Birinci Dünya Savaşı sonrasında artan şekilde diplomat kadrosunun dış politika karar alımlarındaki etkisi azalmış ve ağırlık Başkan ile Kongre'ye kaymıştır. ⁷⁰ Bu mesajında Kennan Sovyetlerin uzlaşmaz tutumunu Amerika Birleşik Devletleri'nin telafi etmekten vazgeçmesini savunmakta çünkü bunun Sovyetlerin tutumunu etkilemeyeceğini kaydetmekteydi. ⁷¹ Stalin'in hesapçı Amerika Birleşik Devletleri'nin ise idealist tutumları arasındaki farkı da kısmen açıklayan bu analizde Kennan, Sovyet dış politikasının temelinde komünist ideoloji ve Rus yayılmacılığının bir karışımı olduğunu ileri sürüyordu. Ruslar tarih boyunca kendilerini güvende hissetmemiş, istila korkusu ile yaşamışlardı. Kendi topraklarını istiladan koruyacak bir deniz ya da doğal sınır yoktu ve bunu telafi

⁶⁹ Kissenger, **a.g.e.**, s.415.

⁷⁰ Gordon A. Craig, "The Professional Diplomat and His Problems 1919 – 1939", (Der.) Lawrence E. Gelfand, **Essays on the History of American Foreign Relations**, Holt, Rinehart and Winston Inc., 1972, ABD, s. 312-320.

⁷¹ Kissenger, **a.g.e.**, s.417.

etmek için sürekli genişleme ve araya tampon bölge koyma ihtiyacı içindeydiler. Komünist yönetim, Kennan'a göre, batılı demokratik yönetimler karşısında zayıflığının bilincinde idi ve kendini içişlerinde batıdan tamamen soyutlayarak varolabilirdi. Kennan Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetleri ikna edebileceği ya da yumuşatabileceği fikrinden vazgeçerek en az Sovyetler kadar kararlı bir şekilde uzun bir mücadeleye hazır olması gerektiğini belirtiyordu. İki tarafın hedef ve felsefelerinin uzlaşması mümkün değildi. 1 Nisan 1946'da Freeman Matthews tarafından hazırlanan ve dışişleri bakanlığı tarafından bakanlıklar arası bir komiteye sunulan memorandum ile Kennan'ın analizi somut bir dış politika stratejisine uygulandı.⁷² Bu belgede Sovyetlere karşı önce diplomatik, işe yaramadığı durumda ise askeri güç kullanarak karşı durulması gerektiği ifade ediliyordu. Ancak bu, Sovyet yayılmacılığı tehdidi altında olan her sınırın Amerika Birleşik Devletleri desteğiyle korunması gerektiği anlamına geldiği için, cesur olduğu kadar, uygulanabilirliği de sınırlı bir strateji olarak görülüyordu. Matthews Sovyet tehdidi altındaki bölgeler olarak İskandinavya, Doğu, Orta ve Güneydoğu Avrupa, İran, Irak, Türkiye, Afganistan, Sincan ve Mançurya'yı saymıştı ve bunların hiç biri Amerika Birleşik Devletleri gücünün ulaşabileceği yakınlıkta değildi. Bu durum o güne kadarki Amerika Birleşik Devletleri yönetimlerinin Sovyetlerin iyi niyetinden umut kesmemelerinin aslında sadece bir saflık değil kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu da gösteriyordu çünkü bu umudun kesilmesi Sovyetlerin önünde sonunda bu bölgelerde de hakimiyet ya da nüfuz sağlayacağını kabul etmek demek olacaktı.

O zaman Kennan'ın tespitlerinin ya da Matthews'un stratejisinin faydası neydi? Amerika Birleşik Devletleri nezdinde bir farkındalık yaratsa da yapılabilirlikleri etkileyen bir şey olmamalıydı. Bu sorunun cevabı bu raporların Amerika Birleşik Devletleri'nin psikolojik duruşuna yaptığı etkidir. Bu değerlendirmeler Sovyetlerin Amerika Birleşik Devletleri tarafından savunulan tüm değerlerin karşısında yer alan bir can düşmanı olarak algılanmasını sağlamış, ya da en azından bunu hızlandırmış, bu durum da nükleer silahların gerekirse

⁷² A.g.e., s.418.

Sovyetler üzerinde kullanılmasını Amerika Birleşik Devletleri yönetimi ve kamuoyu nezdinde meşru duruma getirmiştir. Nükleer silah kullanımı tehdidi ise Amerika Birleşik Devletleri'nin konvansiyonel güçleriyle fiziken savunmasının mümkün olmadığı Sovyet tehdidi altındaki bölgelerin savunulmasını stratejik ve diplomatik olarak mümkün kılmıştır. Bu durum tabi ki ancak nükleer silahlar üzerindeki Amerika Birleşik Devletleri tekeli Sovyetler Birliği tarafından kırılana kadar sürmüştür.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetlere bakışındaki bu değişiklik Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyet genişlemesine karşı pratik direnişini haklı çıkaracak kavramsal çerçeveyi de sağlamıştır. Buna iyi bir örnek Truman yönetiminin savaşa doğrudan katılmamış Türkiye ve komünistler ile milliyetçiler arasında gerilla savaşının sürdüğü Yunanistan'a yardım yapılması için kongreyi ikna çabalarında görülür. Kongre'de özellikle izolasyon politikasından yana olan Cumhuriyetçiler “İngilizlerin kendileri için önemli gördükleri bölgeleri Sovyetlerden korumak için Amerika Birleşik Devletleri'ni kullanmak istedikleri”, güç dengesi yaklaşımlarının yanlışlığı ya da bu yardımın getireceği yük ile ilgili çekinceler dile getiriyorlardı. Bu görüşmeler sırasında yönetim, çoğunluğa sahip olduğu Kongre'ye bu iki ülkeye yardımın gerekliliğini ancak Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadelenin bir ölüm kalım savaşı olduğu, Sovyet tehdidi altındaki herhangi bir ülkenin savunulmasının Amerika Birleşik Devletleri savunmasına doğrudan faydası olacağı ve bu şekilde özgürlüğün kendisinin savunulmuş olduğu şeklinde açıklayabilmiştir.⁷³ Başkan Truman 12 Mart 1947 yılında Kongre'de yaptığı konuşmada ilk kez dünyanın iki ideolojik kutup arasında bölünme noktasında olduğunu dile getirerek bir anlamda Soğuk Savaş'ın resmi başlangıcını işaretlemiştir. İleride Truman Doktrini olarak anılacak politikasının ana hatlarını çizdiği konuşmasında Truman Yunanistan ve Türkiye'nin savunulmasının önemini dile getirerek İkinci Dünya Savaşı sırasında

⁷³ A.g.e., s.421.

yapılan harcamalar gibi bu yardımların da özgür ve barış içinde bir dünya için yatırım olduğunu savunmuştur.⁷⁴

Truman doktrini çerçevesinde yapılan yardımların yeterli olmadığı ve Avrupa'ya daha geniş çaplı bir destek gerektiği bir süre sonra ortaya çıkacaktı. Savaşın bir harabe olarak çıkan Avrupa'nın bu durumu, bölgeyi Sovyetlerin daha kolay nüfuz edebileceği duruma getiriyor ve Amerika Birleşik Devletleri mallarının önemli bir pazarının, mevcut potansiyelini gerçekleştirmesini önliyordu.⁷⁵ Avrupa'nın Sovyetler karşısında sağlam bir şekilde ayakta durabilmesi için öncelikle bir araya gelebilmesi sonra da ekonomik olarak güçlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından açıklanan ve Marshall'ın adıyla anılan bir planla Amerika Birleşik Devletleri Avrupa devletlerine ekonomik kalkınma ve entegrasyon için bir yardım planı ortaya koydu. Bu yardım ile Avrupa'nın ekonomik olarak yeniden kalkınarak Amerika Birleşik Devletleri malları için talep sağlaması ve istikrara kavuşarak komünist modelin bu bölgelerde bir seçenek olmaktan çıkarılması amaçlanıyordu. 12 Temmuz 1947'de Paris'te toplanan konferans ile "Avrupa Kalkınma Projesi"nin ilk adımı atıldı.⁷⁶ Programa Sovyetler nüfuz alanına girmiş bulunan Doğu Avrupa ülkeleri çağırılmışsa da Sovyetlerin karşı yöndeki telkinleri sonucunda bu ülkelerden konferansa katılan olmamıştır. Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri girişeceği bu büyük yardım programı kapsamında vereceği desteğin boşa harcanmasını da istemiyor ve Avrupalı müttefiklerinin savunma yükünü paylaşabilmesini ve bu amaçla bir araya gelebilmesini istiyordu. Tek tek küçük pazarlar ve sınırlı askeri güçler oluşturabilecek olan Avrupa devletlerinin bir araya gelebilmesi Amerika Birleşik Devletleri için savaş sonrasının temel amaçlarındandı. İşte bu sebeple Amerikan yardım programını düzenlemek amacıyla 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü kuruldu. Bu örgütün kuruluşu Avrupa bütünleşmesine giden en önemli

⁷⁴ Atay Akdevelioğlu ve Ömer Kürkçüoğlu, "1945 – 1960 Batı Bloku Ekseninde Türkiye – 1", Baskın Oran (Der.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.531.

⁷⁵ A.g.e., s.538.

⁷⁶ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 205.

unsur olan Avrupa Birliği'nin kuruluşuna giden yolu açmıştır.⁷⁷ Çünkü bu örgüte üye 6 ülke bu örgütün uluslar üstü yetkisi olmamasından kaynaklanan sıkıntıları görerek, uluslar üstü yetkiye sahip “Avrupa Kömür ve Çelik Birliği”ni kurdular. Fransa, Batı Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg bu birlik ile hem Avrupa Birliği'nin temelini attılar hem de geçmişte Almanya-Fransa çekişmesine ve bunun sonucunda savaşlara neden olan kömür ve çelik kaynaklarının ortaklaşa yönetimi üzerinde mutabakat sağladılar.

Marshall yardımı Avrupa'yı ekonomik olarak Sovyet nüfuzundan korurken askeri tehlide karşı ise NATO kuruldu. NATO, Amerika Birleşik Devletleri tarihinde barış zamanında yapılan ilk askeri ittifaktır⁷⁸ ve Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında önemli bir dönüşümün göstergesidir. Kurulmasını tetikleyen kıvılcım 1948 yılında Sovyetlerin Çekoslovakya'da yaptığı darbeydi. Ancak böyle bir ittifak düşüncesi zaten bir süredir Amerika Birleşik Devletleri dış politika karar alıcılarının kafasını meşgul etmekteydi. 1948 Mart'ında İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda Brüksel Antlaşmasını imzalayarak Batı Birliği Savunma Örgütünü kurmuşlardı ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin dahil olmadığı bir ittifak Sovyetler nezdinde istenen caydırıcılığı sağlayamıyordu. Amerika Birleşik Devletleri o tarihe kadar uzun süreli ya da ucu açık bir ittifaka hiç dahil olmamıştı çünkü bu durum ülkenin belirli koşullar yerine geldiğinde kaçınılmaz olarak kendini bir uluslararası çatışma içinde bulması sonucunu doğurabilirdi. Bu ise Amerika Birleşik Devletleri'nin yıllardır süren izolasyon politikasına ters düşen bir durumdu. Amerika Birleşik Devletleri'nin NATO ittifakına üyeliği bu açıdan Amerika Birleşik Devletleri dış politikasındaki temel bir değişime işaret ettiği kadar, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya işlerini algılayışı ve bunlarla ilgili olarak kendine uygun gördüğü rol ile ilgili olarak da önemli bir göstergedir.

Kongre üyesi senatör Vanderberg hazırladığı yasa tasarısı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliğini tehlikeye düşürecek bir silahlı saldırı durumunda

⁷⁷ A.g.e., s.273.

⁷⁸ Kissenger, a.g.e., s.425.

Amerika Birleşik Devletleri'nin BM Antlaşmasının 51. maddesinde ifade edilen bireysel ve toplu meşru müdafaa hakkını kullanması ve barışa katkıda bulunmasını öneriyordu. Bu tasarının Amerika Birleşik Devletleri senatosu tarafından kabul edilmesi ile Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası bir ittifaka girmesinin önü açılmış oluyordu.⁷⁹ Takiben, Brüksel Antlaşmasını imzalayan ülkelerle birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington'da bir araya gelerek 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Paktı Antlaşmasını imzaladılar. 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1954'de Batı Almanya, 1982'de ise İspanya örgüte katıldı.

NATO Antlaşması tüm üyeler için ortak savunma prensibine dayanır. Buna göre taraflar içlerinden birine Avrupa ya da Kuzey Amerika'da yapılacak bir silahlı saldırının tüm taraflara yöneltilmiş olduğunu kabul ederek, tek tek ya da toplu halde meşru savunma hakkını, gerekirse silahlı kuvvetler kullanımı da dahil olmak üzere, kullanmayı kabul etmektedirler.⁸⁰ NATO Soğuk Savaş süresince Batı bloğunun temel askeri platformu olacaktır.

Avrupa ve Atlantik bölgesinde bu gelişmeler olurken Asya ve Pasifik bölgesinde de Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında rekabet sürmekteydi. Bu rekabetin en çetin olduğu bölge ise Çin olmuştur. Çin'de Mançu Hanedanı'nın 1912'de yıkılıp yerine cumhuriyetin kurulmasına kadar geçen son kırk yıl boyunca merkezi bir hükümet olmamıştı. Bölge valileri kendilerine bağlı yerel askeri güçleri ile otoriteyi sağlıyor, büyük kıyı kentleri ise bu bölgelerdeki ticaretin ağırlığını gerçekleştiren yabancı devletlerin elinde bulunuyordu. Cumhuriyeti kuran Sun Yat-Sen ilk dönemde Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içinde olmuştu ve bu sebeple 1921 yılında kurulmuş olan Çin Komünist Partisi ile yoğun rekabet içinde olmamıştı. Ancak Sun Yat-Sen'in ölümü sonrasında iktidara geçen Çang Kay Şek'in Çin Komünist Partisi'ne karşı başlattığı askeri hareket Çin'de bir iç savaşı başlattı. Japonya'nın Mançurya işgali ile bir süreliğine

⁷⁹ Çağrı Erhan, "NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi Kutusu", Baskın Oran (Der.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.543.

⁸⁰ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 210.

düşmanlıklar ertelenmişse de 1941’de Amerika Birleşik Devletleri’nin Japonya ile savaşa girmesi sonrasında taraflar gizlice kendi askeri güçlerini arttırmaya çabalamışlardır. 1945’ten 1949’a kadar olan sürede tekrar şiddetlenen iç savaş sonucunda komünistler üstün gelmiş ve milliyetçiler Tayvan adasına sığınmak zorunda kalmışlardır.⁸¹ Bu savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri milliyetçilere Sovyetler ise komünistlere yardımda bulunmuşlardır.⁸²

Çin’de komünist yönetimin kurulması sonrasında Asya’da kuvvet dengesi büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri aleyhine dönmüştür. Ancak Amerika Birleşik Devletleri Kore’de, Fransa ise Hindicini’nde halen asker bulundurmaktadır. Bu durum Sovyetleri rahatsız etse de bu bölgede NATO gibi bir ittifak sisteminin bulunmayışı sebebiyle bir saldırı durumunda batı bloğunun toplu olarak karşı koyamayacağını planlayan Sovyetlerin hesapları tutmamıştır.⁸³ İlk yüzleşme Japonya işgalinden kurtarılırken 38. paralel üzerinden kuzeyi Sovyet güneyi ise Amerikan işgaline bırakılan Kore’de olmuştur. Savaş sonrasındaki müzakerelerle birleştirilemeyen Kore’de kuzey ve güney bölgelerinde ayrı ayrı yapılan seçimlerle ayrı hükümetlerin oluşması sonrasında ülke fiilen ikiye bölünmüştür. Güneydeki hükümetin otoriter yönetiminden halkın duyduğu rahatsızlığa güvenerek Kuzey’de başlatılan barış yoluyla birleşme kampanyaları işe yaramasa da Sovyetlerin bölgedeki nüfuzunu güneye doğru yaymak istediğini gösteriyordu.⁸⁴ Kuzey Kore hükümetinin 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore kuvvetlerinin saldırıya geçmesi ile başlayan saldırı karşısında Birleşmiş Milletler Antlaşması gereğince bir Birleşmiş Milletler kuvveti oluşturuldu. Birleşmiş Milletler’de veto hakkına sahip olan Sovyetler Birliği o tarihte komünist Çin hükümetinin Birleşmiş Milletlerde tanınmıyor ve temsil edilmiyor oluşunu protesto etmekte olduğundan bu kararın alındığı oturuma katılmamış ve veto hakkını kullanamamıştı. Amerika Birleşik Devletleri güçlerinin ağırlıkta olduğu Birleşmiş Milletler kuvvetleri kısa sürede Kuzey Kore kuvvetlerini sınırın gerisine çekilmeye zorladığı zaman Çin daha önce tepki göstermediği gelişmelere tepki

⁸¹ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 215.

⁸² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 439.

⁸³ **A.g.e.**, s. 453.

⁸⁴ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 216.

gösterdi. Amerika Birleşik Devletleri kuvvetlerinin 38. paralelin kuzeyine çıkması durumunda karşı koyma tehdidinde bulunan Çin 7 Ekim 1951’de 38. paralelin geçilmesi üzerine askeri yığınağını arttırarak Birleşmiş Milletler kuvvetleri ile çatışmalara başladılar. Çin’in tepkisinin arkasında, geçmiş dönemlerde liman ve sınırlarındaki sömürgeci batılı güçlerden çok çekmiş olan Çin’in Kore’de Amerika Birleşik Devletleri varlığının kendi içişlerine karışılması için bir kapı olacağı endişesi ve komünist Çin yönetiminin Çin’e Asya’da eski üstünlüğünü kazandırma kararlılığı vardı.⁸⁵ Çin’in savaşa katılımı ile güçler arasında denge kurulmuş ve çatışmaların eski sınır üzerinde kilitlenmesi sonrasında barış görüşmeleri başlamıştır. Kore savaşı Amerika Birleşik Devletleri nükleer tekeline rağmen Sovyetlerin bir çatışma yaratma cesaretini gösterdiğinden dolayı Avrupa’daki Amerika Birleşik Devletleri müttefiklerini birbirine yakınlaştırmış, Batı Almanya’nın silahlandırılmasına diğer Avrupa ülkelerinin ikna olmasını kolaylaştırmış, Batı Almanya, Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya girişini sağlamış ve Sovyet tehdidi altında görülen Yugoslavya’ya batılı ülkelere yardım başlamıştır.

Kore’ye benzer şekilde, Hindişin de iki kutbun yüzyüze geldiği bir cephe oldu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Japonya’nın çekilmesinden sonra Fransa’nın bu eski sömürgelerinde tekrar aynı düzeni kurmaya girişmesi üzerine bu bölgede halkın çeşitli ayaklanmaları baş gösterdi.⁸⁶ Kuzey bölgelerinde Çin ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Ho Chi-Minh liderliğindeki komünistlerin yürüttüğü ayaklanma sonucunda savaşın giderek şiddetlenmesi ve bloklar arası bir çatışmaya dönüşmesi riski ortaya çıktı. 1954 yılında Cenevre’de Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Çin, Fransa ve İngiltere’nin katılımı ile bir konferans toplandı. Bu konferans sonucunda Fransa, Vietnam, Laos ve Kamboçya’dan çekilmeyi kabul etti. Vietnam 17. paralel üzerinden ikiye bölündü ve Kuzey’de komünist, güneyde ise ileride Amerika Birleşik Devletleri kanadı altına sığınacak ayrı bir Vietnam devleti kuruldu. Bu çatışma sonunda Amerika Birleşik Devletleri Güneydoğu Asya’da da NATO benzeri bir ittifak sistemi kurmaya karar verdi ve 8

⁸⁵ A.g.e., s. 221.

⁸⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.459.

Eylül 1954’de Amerika, İngiltere, Fransa, Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Tayland ve Pakistan’ın katılması ile SEATO (Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü) kuruldu.⁸⁷ 1955 sonunda Tayvan’daki Milliyetçi Çin hükümeti ile de bir ittifak anlaşması imzalayan Amerika Birleşik Devletleri karşısında Sovyetler Birliği de Varşova Paktını kurarak hem bu gelişmelere hem de Batı Almanya’nın NATO üyeliğine tepki vermiştir.⁸⁸

Uzakdoğu’da da taşların yerleşmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında yeni yüzleşme Ortadoğu bölgesinde ortaya çıktı. Ortadoğu 20. yüzyıl boyunca petrol kaynakları dolayısıyla büyük güçlerin ilgi alanına girmişti. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölge özellikle Avrupa için önemini sürdürmekteydi. İçerde ya da alternatif petrol kaynaklarına sahip olan Sovyetler Birliği ve Amerika ise Ortadoğu’da daha ılımlı bir politika içindeydiler. Amerika Ortadoğu’ya, kendi müttefiki olan Avrupa ülkelerine enerji akışının sürmesi için, Sovyetler ile bu alanda üstünlüğü ele geçirmek için önem veriyorlardı.⁸⁹ Bölgede ise İsrail’in kuruluşu sonrasında Arap ülkeleri tarafından Batılı güçlere karşı büyük bir soğukluk oluşmuştu. Bu halklar açısından İsrail, uzun yıllardır bölgede süren Avrupa emperyalizminin yeni bir uzantısından ibaretti. Ayrıca 1948 yılındaki Arap – İsrail savaşında alınan yenilgi bu ülkelerin gururunu kırmıştı. Savaş sonunda yaklaşık bir milyon Filistinli mülteci durumuna düşmüştü. Mısır’da ise, alınan yenilgide devlet idaresindeki bozuklukların olduğuna inanan bir kısım subay tarafından Kral Faruk iktidardan indirilmiş ve yerine bu subayların arasından sivrilmiş olan Cemal Abdül Nasır gelmiştir.⁹⁰ Nasır, yenilgi sonrasında alevlenen Arap milliyetçiliğini sürükleyeceği gibi “gerici” olarak nitelediği diğer pek çok Arap ülkesindeki rejimlere karşı da sosyalist-cumhuriyetçi rejimler kurulmasını teşvik edecektir.

Nasır’ın iktidara gelişi İngiltere açısından çok önemliydi çünkü Mısır, Hindistan’dan sonra Büyük Britanya’nın imparatorluk geleneğinin en önemli

⁸⁷ A.g.e., s.460.

⁸⁸ A.g.e., s. 462.

⁸⁹ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 233.

⁹⁰ Armaoğlu, a.g.e., s.467.

mirası olmanın yanında İngiltere'nin en önemli petrol ithalat kaynağı olan İran'dan gelen petrolün de başlıca ulaşım kanalı olan Süveyş Kanalı'nın üzerindeydi. Bu dönemde İran'da da İngiltere sıkıntıları yaşamaktaydı. Şah Musaddık yönetimindeki İran petrol gelirlerinden İngiltere'nin kendisine ödediği payın arttırılmasını istiyordu çünkü aldığı pay Amerikan şirketlerinin diğer ülkelerde verdiği payın altında kalmıştı.⁹¹ Amerikalılar ilk başta Musaddık'ı mantıklı ve milliyetçi bir lider olarak görmüşler ve reformcu yönü ile Sovyetlere karşı da bir siper olacağını ummuşlardı.⁹² Ancak halktan gelen yoğun baskının da etkisiyle Musaddık İran petrollerini millileştirdi. Darbe ile gelen Musaddık iki yıl sonra Amerika Birleşik Devletleri destekli başka bir darbe ile iktidardan düştü. Kissinger'ın yorumuyla, "o günlerde Washington gizli operasyonları askeri müdahaleden daha hukuka uygun buluyordu".⁹³ Ancak İngiltere bir daha asla İran'daki eski güçlü konumuna dönemedi. İran petrolleri için yeni bir anlaşma yapıldı ve bu anlaşmada İngiltere'nin İran petrollerindeki payı %50'den %20'ye düştüğü gibi Hollanda, Fransız ve 5 Amerikan şirketi de petrollerde pay sahibi oldular.⁹⁴

İşte İngiltere'nin gerilediği bu ortam içinde Sovyetler Birliği Nasır'a Çekoslovakya kanalıyla silah satışına başladı. Böylece Sovyetler Amerika Birleşik Devletleri'nin kurduğu güvenlik çemberinin üzerinden atlamış oluyordu.⁹⁵ 1951 Nisan'ında Churchill Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere'nin ancak bir araya gelerek Süveyş ve Ortadoğu'yu savunabileceklerini söyledi ancak Amerika Birleşik Devletleri bu bölgede İngiltere ve Fransa'nın rolünü üstlenerek bu ülkelerin sömürgeci imaja sahip mirası ile tanımlanmak istemedi. Amerika Birleşik Devletleri'ni yaman bir çelişki bekliyordu: Sovyetler Birliği'ne karşı Ortadoğu'da da bir sınırlandırma yapısı yaratmak ve aynı zamanda da Avrupalı sömürgecilerin nüfuzundan geriye kalanların kullanılmasına son vermek. Bu sınırlandırma İngiltere'nin liderliğinde ve Türkiye, Irak, İran ve

⁹¹ A.g.e., s.489.

⁹² Daniel Yergin, **Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, Cev. Kamuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Mayıs 2003, İstanbul, s.433.

⁹³ Kissinger, a.g.e., s. 491.

⁹⁴ Yergin, a.g.e., s.452.

⁹⁵ Kissinger, a.g.e., s. 490.

Pakistan'ın katıldığı Bağdat Paktı ile yapılmak istendi. Ancak tarafların tehdit algılamaları ortak değildi. Irak Arap milliyetçiliğinden, Pakistan Hindistan tehdidinden, Sovyet yayılcılığına oranla daha çok çekiniyorlardı.⁹⁶ Bu pakt ile Arap devletleri bölünmüş oluyor ve hem Sovyetlerin bölgeye sızması kolaylaşmış hem de Nasır batı emperyalizmine karşı çıkacak tek önder durumuna gelmiş oluyordu.⁹⁷ Nasır, kendi liderliği altında birleştirmek istediği Arap dünyasının bu pakt ile bölünmesinden rahatsız olarak pakta cephe almış ve Sovyet tarafına kaymıştır.

Nasır için önemli projelerden biri Nil nehri üzerine yapılacak olan Avsan Barajı idi. Ancak İngiltere ve Amerika Mısır'ın Sovyetlerden silah alması ve İsrail'e tehdit oluşturması nedeniyle dışardan kredi almasına engel olunca Nasır 1956 Temmuz'unda Süveyş Kanalı'ndan geçişi düzenleyen Kanal Şirketi'ni millileştirdiğini ilan etti. Gerçi kanalın tüm gemilere açık kalması durumunun devam edeceği (oysa Mısır 1948 savaşı'ndan beri İsrail'e silah ve petrol taşıyan gemileri geçirmiyordu) ve şirketin hisselerinin değerinin İngiltere ve Fransa'ya ödeneceği belirtilse de İngiltere ve Fransa bu kritik yolun Mısır'ın kontrolüne girmesinden fazlasıyla rahatsız oldular. Yapılan görüşmeler sonuç vermeyince İngiltere, Fransa ve İsrail bir komplo kurdular. İsrail Mısır'a Sina bölgesinde saldırıya geçti, İngiltere ve Fransa da Mısır'a verdikleri güvence doğrultusunda kuvvetlerini Süveyş'e göndererek tarafları sözde çekilmeye zorladılar. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Macaristan ve Polonya'da süren karışıklıklardan dolayı tepki veremeyeceğine güvenen İngiltere ve Fransa'nın hesapları ise tutmadı. Macaristan'da kısa sürede düzeni yeniden sağlayan Sovyetler taraflara ve Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderdikleri mesajlarla tarafların Süveyş'ten çekilmesini, aksi halde kuvvet kullanacağını belirtti.⁹⁸ Bu durum karşısında Amerika Birleşik Devletleri taraflara sert bir uyarıda bulundu ve Mısır topraklarından çekilmelerini istedi, taraflar da bu uyarıya uymak zorunda kaldılar.

⁹⁶ A.g.e., s. 494.

⁹⁷ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 238.

⁹⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 500.

Süveyş bunalımı bölgede Sovyetlerin prestijini yükseltip batı bloğununkini azalttı. Öte yandan, kendi gemilerinin bölgedeki trafiğinin azlığına ve petrolde dışa bağımlı olmamasına rağmen bunalıma Sovyetlerin kararlı girişi Amerika Birleşik Devletleri'ne Sovyetlerin bölgedeki emelleri ile ilgili net bir resim gösterdi. Ek olarak, Kruşçev'in Stalin'in "benimle olmayan bana karşıdır" anlayışından farklı olarak bölgedeki her ilerici hareketi desteklemesi Sovyetlerin bölgedeki prestijini ve kendisine duyulan sempatiyi arttırmıştı. Bunun üzerine Ocak 1957'de Başkan Eisenhower kongreye yolladığı mesajla Ortadoğu'da Sovyet nüfuzundan kaçınmak isteyen ve bu amaçla ekonomik kalkınma çabasındaki devletlere ekonomik yardım yapmak, isteyen bölge ülkelerine askeri yardımda bulunmak ve yine istenirse, komünizmin kontrolüne girmiş bir ülkenin saldırısı halinde bu ülkelerde Amerika Birleşik Devletleri kuvvetlerinin kullanılması için yetki istedi.⁹⁹ Eisenhower doktrini olarak adlandırılacak bu strateji ile Amerika Birleşik Devletleri bölgede İngiltere'nin boşluğunu doldurmayı, Truman doktrinini Ortadoğu'ya doğru genişletmeyi ve Arap-İsrail sorununu komünist müdahalesi olmadan çözmek yolunda daha rahat olmayı amaçlıyordu. Bölge ülkelerinde temkinle karşılanan bu politika Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere, Fransa ve diğer müttefiklerinden ayrı olarak tek yanlı hareket etme yönündeki eğiliminin artışının da bir göstergesidir.¹⁰⁰

Ortadoğu'da bu gelişmeler yaşanırken Amerika Birleşik Devletleri 1957 yılında bir kez daha Sovyetler karşısında zor duruma düştü. Buna sebep olan gelişme Rusların Sputnik adlı uyduyu yörüngeye yerleştirmesiydi. Bu gelişmenin önemi yapay uydu yerleştirme becerisinden çok Sovyetlerin doğrudan Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaşacak füze teknolojisini geliştirmiş olduğunu göstermesiydi. 1949 yılında nükleer teknolojiye ulaşan Sovyetler henüz bir nükleer başlığı doğrudan Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaştırılamıyordu. Ancak Amerika Birleşik Devletleri Türkiye gibi Sovyetler Birliği'ne yakın mesafedeki müttefiklerinin topraklarındaki üsler sayesinde Rusya'yı doğrudan vurabilirdi. Ayrıca bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri Sovyetlerden gelecek bir ilk

⁹⁹ A.g.e., s.503.

¹⁰⁰ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1990*, s. 243.

nükleer darbe sonrasında dahi Sovyetleri çökertebilecek şiddette bir darbe vurulabileceğine inanmaktaydı.¹⁰¹ Bu beceri sayesinde Amerika Birleşik Devletleri 22 Kasım 1954'te açıkladığı “topyekün karşılık” stratejisini uygulayabilmişti.¹⁰² Bu strateji doğrultusunda Amerika Birleşik Devletleri Sovyetlerin her türlü saldırgan girişimine, girişimin çapına bakılmaksızın nükleer güç ile karşılık vereceğini belirterek caydırıcılık yaratmaya çalışıyordu. Bu stratejinin ortaya çıkmasında Sovyetlerin konvansiyonel kuvvetlerle durdurulmasının son derece zorlaştığının ve bu güce ancak nükleer güç ile karşı konulabileceğinin anlaşılması önemli rol oynamıştı. Öte yandan, bu strateji Amerika Birleşik Devletleri'nin hareket serbestliğini sınırlayıcı bir niteliğe bürünmüştü. Kitlel bir savaş olasılığı öngören askeri doktrin dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupalı müttefikleri bu riskin ortaya çıkacağı her durumda meselelere müdahale etmekteydiler.¹⁰³ Çünkü bu stratejinin uygulandığı durumda Amerika Birleşik Devletleri Sovyetlere bir nükleer saldırı başlattığında Sovyetler de kendi nükleer başlıklarının ulaşabileceği Amerika Birleşik Devletleri müttefiklerine nükleer misillemede bulunacaklardı. Bu durum, Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisini riske atmadan Avrupa'yı bir nükleer savaşa sokabileceği anlamına geliyordu.

Ancak Sovyetlerin füze teknolojisinde geldiği son nokta Amerika Birleşik Devletleri'ni bu stratejisini de gözden geçirmeye itti. Artık Sovyetlerin de Amerika Birleşik Devletleri nükleer saldırısına aynı şekilde cevap verebileceği ortaya çıkmıştı ve bu cevap Amerika Birleşik Devletleri üzerinde önemli bir caydırıcı özelliğe sahipti. Bunun sonucunda Amerika Birleşik Devletleri “esnek karşılık” stratejisini oluşturdu. Buna göre NATO'nun karşılaşacağı bir Sovyet saldırısına saldırı ile orantılı şekilde cevap verilecekti. Daha açıkçası, konvansiyonel güçlerle yapılacak bir saldırıya konvansiyonel güçlerle karşılık

¹⁰¹ Gül den Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1994, s.70.

¹⁰² Çağrı Erhan, “NATO Stratejileri ve Türkiye Kutusu”, Baskın Oran (Der.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.570.

¹⁰³ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 270.

verilmesine öncelik verilecekti.¹⁰⁴ Ancak bu strateji topyekün karşılık doktrinine yol açan Sovyet konvansiyonel üstünlüğüne karşı bir çözüm üretmiyordu. Bunu dengelemek için bu kuvvetlere yapılan harcamalar arttırılmadan önce yapılan yeni bir analizde konvansiyonel güçler nitelikleri açısından da karşılaştırıldı. Bu analizde toplam nüfus, gayri safi milli hasıla, teknolojik düzey, insan gücünün nitelikleri, askeri harcama düzeyi ve muharebe etkinliği açısından yapılan değerlendirme sonucunda taraflar arasında konvansiyonel güç farkının sanıldığı kadar büyük olmadığı sonucuna varıldı.¹⁰⁵ Yine de bu yeni strateji Avrupa'lı NATO müttefiklerini tedirginliğe itmiştir. Avrupalılara göre esnek karşılık doktrini Sovyetlerin konvansiyonel bir saldırısını kolaylaştırmaktaydı. Ayrıca, verilecek karşılığın hangi seviyede olacağı konusu da belirsizdi. Bunun sonucunda De Gaulle liderliğindeki Fransa kendi bağımsız nükleer gücünü geliştirmeye ve bu konuda inisiyatifi sadece Amerika Birleşik Devletleri'ne bırakmamaya karar verdi. Bu batı bloğunda ortaya çıkan ilk çatlak oldu.

Aynı dönemde Kruşçev Berlin konusunda da Amerika Birleşik Devletleri'ni sıkıştırmaya başladı. Berlin şehri Sovyet kontrolündeki Doğu Almanya'nın ortasında bulunuyordu ancak şehrin kontrolü Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği'ne paylaştırılmıştı. Sovyet kontrolü dışındaki kısım Batı Berlin olarak birleşmişti ancak buraya giriş ve çıkışların Sovyetler tarafından sekteye uğratılması çok kolaydı. Batı Almanya'nın NATO'ya dahil olarak silahlanmaya başlamasını Postdam Konferansı kararlarına aykırı bir hareket olarak değerlendiren Sovyet yönetimi bir nota yayınlayarak Berlin'deki yükümlülüklerini ve yetkilerini Doğu Almanya'ya devredeceğini duyurdu. Böylece Batılı ülkeleri Berlin'e erişmek için, henüz resmen tanımamış oldukları Doğu Alman yönetimi ile muhatap olmaya mecbur edecekti. Sorunun çözümü için yapılan görüşmelerin sonuç vermemesine ek olarak Sovyetlerin U-2 tipi Amerika Birleşik Devletleri casus uçağını düşürmesi sonucunda ilişkiler iyice gerginleşti. Eisenhower'ın sorumluluğu üstlenmesi ilişkilerin daha fazla gerginleşmesini engellediyse de sorun çözülmeden Amerika Birleşik Devletleri seçimlerinde J.F.

¹⁰⁴ Çağrı Erhan, **a.g.e.**, s. 571.

¹⁰⁵ Gülden Ayman, **a.g.e.**, s.73.

Kennedy başkan seçildi. 1961 yılında yapılan Kennedy – Kruşçev görüşmesinde uzlaşma mümkün görünmedi. Bunun üzerine Doğu Alman hükümeti 1961 yılında Doğu ile Batı Berlin'i ayıran sınır üzerinde geçişi kontrol amaçlı bir duvar inşaatına başladı. Bu gelişmeler tarafların müzakere ile sorunu çözemeyeceklerini gösterdi. Demokratik Alman Hükümetinin duvar girişimine bir protesto dışında tepki veremeyen Batı bloğu 1963 yılında Kennedy'nin Batı Berlin'i ziyareti ile kentte varolmak yolunda direnmekten vazgeçmeyeceğini ortaya koydu.¹⁰⁶ Berlin krizi sırasında iki nokta ortaya çıkmış oldu. Birincisi, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri Sovyetlerin girişimlerine silahlı olarak müdahale etmeye, en azından psikolojik olarak, hazır değillerdi ve bu sayede Sovyetler duvarın inşaatını bitirebildi. NATO bir Sovyet saldırısına cevap verecek şekilde örgütlenmişti ancak saldırıdan daha “yumuşak” girişimlere ne şekilde cevap verileceği konusunda net bir kararlılık yoktu.¹⁰⁷ İkinci nokta ise, aynı durumun Sovyetler açısından da geçerli olduğuydu. Gerek Eisenhower gerekse Kennedy nükleer bir savaşta, bütün karşılıklı zararların olası büyüklüğüne rağmen, sonuçta Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetlere daha fazla zarar verebileceğini fark etmişlerdi. Amerika Birleşik Devletleri istihbarat raporları da Sovyet askeri kademesinin, ordunun savaşa tam hazır olmaması sebebiyle, Kruşçev'in bazı aşırı saldırgan tutumlarından rahatsız olduğunu ortaya koyuyordu.¹⁰⁸ Bu sebeple, yeni Amerika Birleşik Devletleri birliklerinin Batı Berlin'e yollanmasına Sovyetler karşı çıkmamış ve bir müdahalede bulunmamışlardı. Bu tikanıklık yine öncelikle Kruşçev tarafından yapılan tamamen farklı bölgedeki bir girişimle kırılmaya çalışıldı: Küba.

Küba'da yönetim 1959 yılında Sovyet destekli Fidel Castro tarafından ele geçirilmiş ve komünist bir idare kurulmuştu. Amerika Birleşik Devletleri'nin burnunun dibindeki bu adada Sovyet nüfuzu o zamana kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye gibi Sovyetlere yakın ülkelerde sahip olduğu üsler ve füze rampaları ile kullandığı üstünlüğün ortadan kalkması anlamına geliyordu. Bu

¹⁰⁶ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 251.

¹⁰⁷ Kissenger, **a.g.e.**, s.550.

¹⁰⁸ **A.g.e.**, s.551.

sebeple Amerika Birleşik Devletleri ambargo ve Kübalı mültecilerin bir müdahale ile rejimi değiştirmesini planlamak dahil olmak üzere her yolu deneyerek Castro'yu Küba'dan uzaklaştırmayı denedi. Öte yandan, özellikle U-2 olayı sonrasında yakınlaşan Sovyet – Küba ilişkilerini Sovyetlerin Küba'ya yerleştirdiği nükleer füzeler takip etti. Kimi görüşlere göre tıkanan Berlin konusunu farklı bir kanaldan çözüme ulaştırmak¹⁰⁹ kimine göre ise soğuk savaş çerçevesinde bir ödün koparmak¹¹⁰ amacıyla yapılan bu Sovyet girişimi Soğuk Savaş'ın gerilim açısından zirve noktasını oluşturdu. Küba'daki Sovyet füze kurulum faaliyetlerinin Ekim 1962'de Amerika Birleşik Devletleri tarafından fark edilmesi üzerine Amerika Birleşik Devletleri Küba'yı ablukaya aldı ve Sovyetlerin Küba'da saldırı amaçlı füze üsleri kurması halinde Küba'ya müdahale edeceğini bildirdi. Sovyetlerin Küba'ya yolladığı gemilerin ablukayı delme girişimi ile iyice tırmanan gerilim Sovyetler tarafından Küba'daki füzelere karşılık olarak Türkiye'deki Amerika Birleşik Devletleri füzelerinin kaldırılması talebi ile bir çözüm yoluna girdi. Amerika Birleşik Devletleri asla resmi olarak bu takası kabul etmemekle birlikte Küba'daki füzelerin çekilmesinden sonra Türkiye'deki füzeleri söktü.¹¹¹

Küba krizi Soğuk Savaşın zirvesi olmak kaydıyla Soğuk Savaşın ve taraflar arasındaki gerilimin tüm dünya için ne kadar büyük bir risk oluşturduğunu ve diyalog gerekliliğini ortaya koydu. Sovyet tarafında da aynı etkinin görüldüğü 1963 yılında tarafların Atmosferde Nükleer Test Yasağı Antlaşması'nı imzalaması ile görüldü. Ayrıca istihbarat bilgilerinin daha temkinli değerlendirilmesi ve tarafların birbirlerinin güdülerindeki bilgilerinin ne kadar yetersiz olduğu anlaşıldı.¹¹² Öte yandan tüm Amerika Birleşik Devletleri müttefikleri bir kez daha Amerika Birleşik Devletleri'nin giderek artan tek taraflı hareket eğilimini görmüş oldular.

¹⁰⁹ Kissenger, **a.g.e.**, s. 559.

¹¹⁰ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 257.

¹¹¹ Çağrı Erhan, "1960-1980 Görelî Özerklik-3", Baskın Oran (Der.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.584.

¹¹² Ronald Steel, "Lessons of the Misile Crisis", (Der.) Robert A. Divine, **The Cuban Missile Crisis**, Markus Wiener Publishing, New York, 1988, s. 214.

Batı bloğunda bu çatlaklar ortaya çıkarken komünist blokta da Sovyetler ile Çin arasında sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştı. Sovyetler Çin'i kontrol altında tutabilmek için çok hızlı kalkınmasını istemiyorlar, Çin yönetimi ise hızlı kalkınabilmek için Sovyet desteği kaçınılmaz olduğu için Sovyetler ile yakın ilişki sürdürmeye çalışıyordu.¹¹³ Sovyetlerin uzaya uydu fırlatması sonrasında Çin lideri Mao, Kruşçev ile çeşitli konularda ters düşmeye başladı. Stalin'in eleştirilmesi, kendi ülkesinde Stalin'e benzer şekilde tartışmasız lider durumundaki Mao'yu rahatsız ediyordu. Mao, füze teknolojisini geliştirmesinden sonra Sovyetlerin Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı daha sert bir tavır izlemesinden yanaydı. Son olarak, Kruşçev'in savunduğu emperyalist güçlerle barış içinde bir arada yaşama politikası, Mao'ya göre, komünist ideolojiye aykırı olduğu gibi hatalıydı da. Ancak Sovyet – Çin geriliminin ardında yatan en temel neden bu iki ülkenin Asya'da en büyük iki güç olmaları, tarihi sınır anlaşmazlıkları bulunması ve ileride birbirlerine rakip olma potansiyelini barındırmalarıydı. Bu gerilim ileride Amerika Birleşik Devletleri'ne Çin ile yakınlaşma olanağı sağlayacaktı. Çin, Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin gerginleşmesi sonrasında setlik politikasının kendisini yalnızlığa ittiğini görerek devrim ihracı çabasını hafifletmeye ve dış politikasını “devrim” temelinden “evrim” temeline geçirmeye başladı.¹¹⁴ Çin, komünist yönetimin tanınmasını engellemeyi temel amaç haline getirmiş olan Amerika Birleşik Devletleri'ni temel düşmanı olarak benimsemişti. Ancak ekonomik anlamda giderek daha büyük bir güç haline gelen Japonya ile Sovyetler Birliği'nin gelişen ilişkileri karşısında izolasyon endişesi artan Çin için dengenin kurulmasında Amerika Birleşik Devletleri en uygun güç odağı durumuna gelmişti.

Bu dönem, Amerika Birleşik Devletleri'nin de Çin ile ilişkileri düzeltmekte çıkar görmeye başladığı bir dönemdi. Vietnam Savaşı Amerika Birleşik Devletleri yönetimini hem yurt dışı hem de yurt içinde zor durumda bırakıyordu. Amerika Birleşik Devletleri Vietnam'a Kore Savaşı'ndakine benzer endişelerle asker yollamıştı. Daha Köre Savaşı başlamadan önce Amerika Birleşik Devletleri milli

¹¹³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.544.

¹¹⁴ **A.g.e.**, s. 583.

güvenlik dokümanları bu bölgenin Güneydoğu Asya'da kilit önemde olduğunu ve burada meydana gelecek bir kırılmanın bir domino etkisi yaratarak Burma ve Tayland'ı da etkileyeceğini öngörmektedir.¹¹⁵ Yukarıda değinildiği gibi, Fransa'nın çekilmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri bu bölgede boşluğu doldurmuş ve komünizmin eline düşmesini engellemek için Güney Vietnam'a yardım etmekteydi. Bu yardımın içinde askeri yardım da bulunuyordu. Ağustos 1964'te Kuzey Vietnam gemilerinin Amerika Birleşik Devletleri donanmasına ait gemilere saldırısı ile Amerika Birleşik Devletleri doğrudan Kuzey Vietnam ile savaşa girmiş oldu. Önce Kuzey Vietnam'daki askeri hedeflerin bombalanması ile başlayan saldırılar karşı tarafın uyguladığı gerilla taktikleri sebebiyle sonuçsuz kalınca Amerika Birleşik Devletleri doğrudan asker sevk etmek zorunda kaldı. Bu durum Amerikan kayıplarına sebep olunca Amerikan kamuoyu da bu savaşı sorgulamaya başladı. 1969 yılında Cumhuriyetçi Parti iktidara gelerek Nixon başkanlık koltuğuna oturduğunda Amerika Birleşik Devletleri'ni Vietnam'dan çekip çıkarmaya kararlıydı.¹¹⁶ Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin ile yaklaşması Kuzey Vietnam'ı izolasyon tehlikesi ile karşı karşıya bıraktı. Bunun sonucunda uzun süren görüşmelerle 1973 yılında taraflar bir barış antlaşması imzaladılar ve Amerika Birleşik Devletleri'nin askerlerini çekmesi ve Güney Vietnam, Laos ve Kamboçya'nın kendi kaderini tayin etmesine ve buralara Kuzey Vietnam'ın müdahale etmemesine karar verildi.¹¹⁷ Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam'da yaşadığı temel sorunlardan biri de o güne kadar demokrasileri savunduğuna inanan bu süper gücün bu kez savunduğu Güney Vietnam yönetiminin de demokratik olmaması ve adeta diktatörce ülkeyi yönetmesiydi.¹¹⁸ Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin ile yaklaşırken kendi müttefikleri ile de arasının açılmasına da sebep olmuştu.

Uluslararası ilişkilerin karmaşık, blok içi ilişkilerin kırılman olduğu bu dönemde Nixon yönetimi yeni bir doktrin ile ortaya çıktı. Nixon doktrini olarak adlandırılan bu doktrin çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri tüm antlaşma

¹¹⁵ Kissenger, **a.g.e.**, s. 590.

¹¹⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 678.

¹¹⁷ **A.g.e.**, s.679.

¹¹⁸ Kissenger, **a.g.e.**, s.592.

yükümlülüklerine bağı olacağını, nükleer gücün Amerika Birleşik Devletleri müttefikleri ya da Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliği için hayati önemde görülen ülkeler için kalkan olacağını ve nükleer olmayan saldırılarda, saldırıya uğrayan ülkenin kendini savunmak için gerekli insan gücünü sağlama sorumluluğunu üstlenmesini bekleyeceğini açıkladı.¹¹⁹ Amerika Birleşik Devletleri bu doktrin ile idealist ve realist yaklaşımlar arasında bir denge kurmayı amaçlıyordu. Ancak temelde Nixon dış politika belirlenmesinde temel unsur olarak ulusal çıkarı merkeze koymaya çalıştı.¹²⁰ Hiç de demokratik olmayan Çin yönetimi ile bir açılımın sağlanması bu düşünce temeline dayanıyordu. Bu sayede Sovyetlerin de ileride ılımlı olması için bir gerekçe yarattı.

Öte yandan Nixon yönetimi Vietnam sonrasında daha geniş çaplı uluslararası sorunlara eğilerek, içeride kaybettiği prestiji de kazanmak umuduyla, gösterişli bir şekilde “barış yapısı” olarak adlandırdığı bir düzeni kurmaya girişti. Bu kapsamda Sovyetler Birliği, Çin ve Amerika arasında üçlü bir iletişim kurmaya çabaladı, Berlin’e erişimi güvence altına alan bir anlaşma sağlamaya çalıştı, Ortadoğu sorununa eğildi ve Avrupa Güvenlik Konferansı'nın ilk temellerini attı.¹²¹ Bu yumuşama, 1970'li yılların temel uluslararası ortamının temelini oluşturdu.

Bu yumuşama döneminin önemli bir unsuru da silahsızlanma konusunda kutuplar arasında doğrudan diyalog kurulmaya başlanması oldu. Küba krizinden itibaren nükleer bir savaş riskinin büyüklüğü anlaşılmış ve bu riskin azaltılması için bir şeyler yapılması gerektiği düşüncesi giderek yaygınlaşmıştı. Amerikan kamuoyunun bu konudaki baskısı kadar Sovyetlerin Çin ile gerilen ilişkiler sonrasında diğer cephede ilişkileri yumuşatma ve silahlanma dolayısıyla oluşan büyük maddi yükü hafifletme çabaları önemli rol oynamıştır. Daha öncesinde Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan komisyonlar ve yapılan çalışmalar sonuç vermemişti. 1960'larla birlikte, silahsızlanma görüşmeleri doğrudan iki süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında da

¹¹⁹ A.g.e., s. 672.

¹²⁰ A.g.e., s.675.

¹²¹ A.g.e., s. 697.

yapılmaya başlandı. Bunların sonucunda nükleer denemelerin yer altı dışında yasaklanmasını öngören bir anlaşma Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında imzalandı. 1967 yılında yine aynı taraflar arasında dış uzayın ve Ay'ın nükleer ve kitlesel imha silahlarının kullanılması ve depolanmasını yasaklayan Dış Uzay Anlaşması imzalandı. Bunu 1968'de 50 devletin daha katıldığı Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması izledi.¹²² Ancak bu konuda en önemli adım Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT) sonrasında imzalanan SALT-I antlaşması olmuştur. 1972 yılında imzalanan bu anlaşma, taraflar arasındaki karşılıklı caydırıcılığın dengesini bozma potansiyeline sahip savunma amaçlı füzeler (ABM – Anti-Ballistic Missiles) üzerinde kesin bir sınırlama üzerinde anlaşma sağlanmasına olanak sağladı. Saldırı amaçlı kıtalararası füzeler ve denizaltı üzerinden atılan füzelerle ilgili olarak ise taraflar geçici bir anlaşmaya varıyor ve beş yıl boyunca bu tür yeni füze yapmamayı taahhüt ediyorlardı.¹²³

SALT-I müzakerelerinin bitmesinden hemen sonra başlayan SALT-II görüşmeleri sürerken taraflar Avrupalı müttefiklerinin de dahil olduğu yeni bir yumuşama girişimini Avrupa'da sürdürdüler. 1975 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın kurulması ve Dengeli Kuvvet İndirimi ile Helsinki Deklarasyonu sonuçlarını doğuran bu müzakereler sonucunda iki kutup arasında özellikle Avrupa'da güven artırıcı bir çok önlem ve bazı ortak prensipler karara bağlandı. Bu temel prensipler karşılıklı egemenliğe saygı, kuvvet kullanımından kaçınma ve sınırların değişmezliği gibi ilkeler yanında düşünce ve vicdan hürriyeti ile insan haklarına saygıyı da kapsıyordu. Bunun dışında ekonomi, bilimsel araştırmalar, çevre koruması, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi gibi alanlarda işbirliği öngörülüyordu. Son olarak bu anlaşmaların uygulamasının belirli zaman aralıklarıyla yapılacak toplantılarda gözden geçirilmesi öngörülmüştü.¹²⁴

¹²² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 639.

¹²³ **A.g.e.**, s. 642.

¹²⁴ **A.g.e.**, s. 653-654.

SALT-I antlaşmasının imzasının hemen arkasından başlayan SALT II görüşmeleri ilki kadar kolay geçmedi. Anti Balistik Füze antlaşması sonrasında tarafların temel stratejik silahı haline gelen saldırı füzeleri üzerinde her türlü tasarruf iki tarafça da son derece ince hesaplar ve karşı tarafa bir üstünlük vermemek endişesiyle yapıldı. Amerika Birleşik Devletleri tarafında bu görüşmeler sonrasında varılan mutabakatların Amerika Birleşik Devletleri aleyhine olmadığını anlatabilmek koşulu da vardı, aksi halde Demokratların çoğunlukta olduğu Amerika Birleşik Devletleri Kongresi antlaşmayı onaylamayabilirdi. Ancak Nixon 1974 yılında Watergate skandalı sonucunda zaten görevinden istifa etmek zorunda kaldı ve SALT-II görüşmelerini, yerine geçen Gerald Ford başkanlığındaki hükümet sürdürdü. Bu görüşmelerde kıtalararası füzeler ve denizaltılardan atılan füzelerin toplam 2400'ü aşmaması üzerinde anlaşmaya varıldı. SALT-II Antlaşmaları 1976 yılında iktidara gelen Demokrat Partili Jimmy Carter tarafından 1979'da imzalandı. Bu antlaşmaların geniş kapsamlı ve pek çok belgeden meydana gelmesi imza sürecini uzatmıştır.

Carter yönetimi dış politikada ve özellikle Sovyetler ile ilişkilerde kendinden önceki yönetim ile önemli yaklaşım farkları ortaya koydu. Carter yönetimine göre Amerika Birleşik Devletleri yumuşama uğruna çok fazla ödün vermiş, yumuşama bir araç olmaktan bir amaç haline dönüşmüştü. Oysa yumuşama Sovyet politikalarında köklü değişiklikler oluşmasını sağlamaya yönelik bir araçtı. Amerika Birleşik Devletleri dış politikası Sovyetler ile ilişkiler üzerine kurulu tek boyutlu yapısından uzaklaşmalı ve Batı Avrupa, Japonya ve Çin ile ilişkilerine ağırlık vermeliydi.¹²⁵ Ek olarak SALT-II ile varılan anlaşmaya Amerika Birleşik Devletleri kamuoyundan da pek çok tepkiler gelmiş ve stratejik üstünlüğün Sovyetlere kaptırıldığı eleştirileri dile getirilmişti. Buna ek olarak 1979 Aralık ayında Sovyetler Afganistan'ı işgal girişiminde bulununca SALT-II Antlaşmaları onaylanmadan rafa kaldırıldı.¹²⁶ Zaten daha 1977 yılında Carter Sovyetlerin stratejik alanda dengeyi sağlamaya başladığını ifade ederek SALT-I ve SALT-II kapsamı dışındaki orta menzilli füzelerin Avrupa'ya konuşlandırılarak yeniden

¹²⁵ Sander, *Siyasi Tarih 1918-1990*, s. 381.

¹²⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.647.

üstünlüğü ele geçirmek niyetini dile getirmişti. Zira Amerika Birleşik Devletleri teknolojik ve ekonomik olarak halen Sovyetlerden ileri konumdaydı ve bu üstünlüklerini stratejik avantaja çevirmeliydi. Carter yönetimi Kongrede çoğunluğa sahipti. Bu sebeple dış politika stratejilerini gerçekleştirmek konusunda kendinden önceki iktidara göre daha rahat olabilirdi. Örneğin, tüm eleştirilere rağmen ancak bu çoğunluk sayesinde Panama Kanalı'nın Panama Hükümeti kontrolüne bırakılması gibi kritik kararlar onaylanabilmiştir.¹²⁷

Carter Sovyetleri köşeye sıkıştırmak için insan hakları konusunu da tekrar gündeme getirdi. En baştan beri Amerika Birleşik Devletleri'nin gündemde tuttuğu bu konu Vietnam Savaşı sırasında ikinci planda kalmıştı. Kuzey Vietnam'da tespiti çok zor askeri hedeflere yoğun bombalama ile sivil hedefleri de vurması neredeyse kaçınılmaz olan Amerika Birleşik Devletleri'nin o dönemde insan haklarını savunması muhtemelen pek kolay olmazdı.¹²⁸ İnsan haklarının yeniden gündeme gelmesi Helsinki görüşmelerinde olmuştu ve Carter bunu devam ettirdi. Hatta Dışişleri Bakanlığı bünyesinde bir İnsan Hakları Bürosu kurdu ve konunun Amerika Birleşik Devletleri dış politikasındaki yerini kurumlaştırdı.¹²⁹ Ancak bu konuda kararlı ve tarafsız bir politika izlemek, Sovyetler Birliği yanında, komünizme karşı mücadele etmiş olan Şili, Arjantin, Güney Kore gibi insan haklarına aykırı hareket eden müttefiklere de yaptırım uygulanmasını gerektiriyordu. Ayrıca uygulanan ambargolar Amerika Birleşik Devletleri dış ticaret açığını da olumsuz etkiliyordu. Bu sebeple 1980 seçimleriyle gelen Reagan yönetimi bir nevi çifte standart getirdi ve Sovyet yanlısı rejimlerle Sovyet karşıtı rejimlere insan kaynakları konusunda iki farklı politika izledi. Sovyet karşıtı ülkelere gizli diplomasi, dostça uyarı, teşvik edici yardım gibi yöntemler tercih edildi.¹³⁰ Carter'dan sonra iktidara gelen Cumhuriyetçi Reagan, Carter'ın stratejik yaklaşımını ve Sovyetlere Amerika Birleşik Devletleri'nin güçlü yönlerini kullanarak baskı uygulama politikasını daha da büyük kararlılıkla

¹²⁷ George Brown Tindall ve David E. Shi, **America, A Narrative History**, 6. Baskı, C. II, W.W. Norton & Company, Newyork, 2004, s. 1425.

¹²⁸ Schlesinger Jr., **a.g.e.**, s. 95.

¹²⁹ **A.g.e.**, s.103.

¹³⁰ **A.g.e.**, s.105.

sürdürdü. Reagan Sovyetler ile görüşme masasına ancak Amerika Birleşik Devletleri tekrar istenen güçlü konumuna geri dönünce oturmak niyetindeydi ve böyle yaptı.

Carter dönemindeki önemli dış politika girişimlerinden biri de Arap – İsrail sorunu ile ilgiliydi. Carter Ortadoğu’da Amerika Birleşik Devletleri’nin pozisyonunun güçlenmesinin Arap – İsrail sorununun çözümünden geçtiğinin farkındaydı ve Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat’ın İsrail ile masaya oturmak konusunda verdiği sinyali destekleyerek Camp David görüşmelerine giden yolda arabuluculuk rolüne soyundu. Aslında Mısır bu görüşmelerde Filistin davasını savunuyor görünse de Sedat öncelikle İsrail’den kendi kaybettiği toprakları geri almak çabasıındaydı. İsrail ise Arap devletlerinin askeri açıdan en güçlüsü Mısır ile bir nihai antlaşma ve tanınma karşılığında bu konularda ödün vermeye hazırды. Ayrıca bu görüşmeler ve sonuçta varılan antlaşma Arap ülkelerinin bölünmesi sonucunu doğurarak İsrail’in işine yaradı. Fas, Sudan Umman ve Suudi Arabistan dışındaki Arap ülkeleri Mısır’ı dışlayan ve suçlayan tutumlar takındılar. Bu olumsuz tavır Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı da belirdi ve bu durum Sovyetlerin Ortadoğu’daki etkinliğini arttırmasına yardımcı oldu.¹³¹ Örneğin Suriye Sovyetler ile görüşerek yeni savunma yatırımları yaparak Mısır – İsrail barışına cevap verdi.

Mısır – İsrail barışını Amerika Birleşik Devletleri’nin arabuluculuğu dışında kolaylaştıran bir diğer faktör de 1979 yılında İran’da meydana gelen ihtilal ile monarşinin yıkılarak dini bir rejimin kurulması oldu. Musaddık’ın indirilmesinden sonra tahta geçen Şah Pehlevi sınırdaş olduğu Sovyetler’den korkusundan dolayı Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini hep yakın tutmuştu. Ancak yurt içinde uyguladığı baskıcı rejim ülkedeki bir çok kesimi muhalefete itmışti. Dünyanın en büyük ikinci petrol ihracatçısı olarak elde ettiği gelirin adaletsiz dağılımı da

¹³¹ Armaoğlu, a.g.e., s.745.

halkın hoşnutsuzluğunu arttırmaktaydı.¹³² Bu tepkiler Paris'te sürgünde olan bir din adamı olan Humeyni etrafında birleşti.

İran devrimi hem Amerika Birleşik Devletleri hem de Sovyetler Birliği için bir sürpriz oldu. Yeni yönetim Şah'ın en büyük müttefiki olan Amerika Birleşik Devletleri'ne tavır almıştı ve bir grup öğrencinin Kasım 1979'da Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliğini basarak elçilik çalışanlarını, Şah'ın İran'a iadesi isteğiyle rehin alması Amerika Birleşik Devletleri'ni de İran rejimine karşıt bir konuma oturttu. Amerika Birleşik Devletleri bu kriz sırasında Humeyni rejimini Sovyetlere itmemek için temkinli davranmayı tercih etti ancak bu ciddi saldırganlık karşısında da hareketsiz kalamazdı. Ülkedeki İran mallarını dondurdu, donanmasını Umman Denizi'ne çekti, ambargo uyguladı ve bunun başka ülkelerce de yapılması için elinden geleni yaptı.¹³³ Ancak bunlar işe yaramayınca Amerika Birleşik Devletleri bir operasyon düzenlemeye girişti. Daha operasyonun başında ortaya çıkan sorunlarla operasyon başarısız oldu. Sorun ancak Irak ile İran arasında çıkan savaştan sonra İran'ın yumuşaması ile çözülebildi. Öte yandan bu devrim, dini inanışı reddeden komünist rejimlerle de uzlaşması mümkün olmayan bir rejim ortaya çıkardı.

İran'da bu gelişmeler olurken İran'ın komşusu Afganistan'da da yeni gelişmeler ortaya çıktı. Afganistan dağlık yapısı ile Basra körfezi, Hint Okyanusu ve Ortadoğu ile Asya'nın arasındaki temel geçit niteliğindedir. Bölge tarihte İngiltere ile Rusya arasında sürekli bir mücadele alanı olmuştur çünkü İngiltere Afganistan'daki Rus hakimiyetini kendi imparatorluğunun can damarı olan Hindistan yolu için en ciddi tehdit olarak görmüştür. Soğuk Savaş sırasında da Sovyetler Birliği bu bölgede hakimiyet kurmak için çabalamıştı. Bu amaçla desteklediği yönetimler halkın milliyetçi ve dinsel kesimleri üzerinde hakimiyet kuramayınca Sovyetler 24 Aralık 1980'den itibaren Afganistan'ı işgal etti.¹³⁴ Afganistan'da Sovyet hakimiyeti İran'ın da karışık ve istikrarsız olduğu bir

¹³² Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 435-436.

¹³³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 759.

¹³⁴ **A.g.e.**, s. 767.

dönemde Sovyetlerin doğrudan Ortadoğu'ya ulaşabilmesi riskini ortaya çıkardığı için Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki stratejik hesaplarını büyük ölçüde gözden geçirmesine sebep olmuştur.

Reagan liderliğindeki Cumhuriyetçi yönetim işbaşına geldiğinde önünde işgal altında bir Afganistan ve düşman bir İran buldu. Daha önce değinildiği gibi, Reagan, Carter gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nin tekrar Sovyetler üzerinde üstün duruma gelmesi gerektiğini savunuyor ve bunun diyalog ya da yumuşama ile değil kararlı bir duruş ile sağlanabileceğine inanıyordu. Carter için olduğu gibi Reagan için de yumuşama dönemi Sovyetlerin Amerika Birleşik Devletleri karşısında stratejik üstünlüğü ele geçirmesine hizmet etmişti. Reagan yönetimi doğuda Çin sayesinde batıda ise NATO'yu orta menzilli füzeler yardımıyla yeniden güçlendirerek Sovyetleri sıkıştırmak ve insan hakları konusunu kullanarak da uluslararası kamuoyu nezdinde Sovyetleri mahkum etme politikasını uygulamaya karar verdi. Reagan Sovyetler Birliği'ni “şeytan imparatorluğu olarak niteleyerek¹³⁵ ve bu yaklaşımı sıklıkla kullanarak olaya daha dramatik bir boyut kattı ve hem Amerikan hem de dünya kamuoyunu yanında tutmaya çalıştı. Bunu yaparken bir taktik mi izlediği yoksa samimi düşüncesini mi ifade ettiği tartışılır. Kissenger Reagan'ın hemen hiç tarih bilgisi olmadığını, dış politika konularında detaylı stratejik analizden sıkıldığını ve yumuşamanın tehlikeli olduğu, komünizmin kötülüğü ve Amerika'nın büyüklüğü ile ilgili basmakalıp birkaç temel fikri benimsediğini belirtmektedir.¹³⁶ Öte yandan Reagan'ın bu katı yaklaşımı kendi müttefiklerinin Amerika Birleşik Devletleri'ne yabancılaştırması sonucunu doğurdu. Schlesinger Jr.'ye göre İkinci Dünya Savaşı'ndan beri hiçbir Amerikan Başkanı Birleşmiş Milletler'i bu kadar göz ardı etmemiş, müttefiklerinin çıkarlarına aykırı hareket etmemiş ve rakipleriyle diyalogu reddetmemiştir.¹³⁷ Ancak bu katı yaklaşım Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin gerisi tarafından olduğu gibi paylaşılmıyordu. Hatta belki Reagan bile dile getirdiği kadar katı değildi. Ancak Reagan yönetimi bir konuyu çok iyi

¹³⁵ Schlesinger Jr., **a.g.e.**, s.57.

¹³⁶ Kissenger, **a.g.e.**, s. 728.

¹³⁷ Schlesinger Jr., **a.g.e.**, s.58.

fark etmişti. Tüm stratejik dezavantajlara rağmen Sovyetler, gereğinden fazla merkezileşmiş, hemen hiç teşvik ögesi taşımayan sistemi içinde kaynaklarını silah geliştirmeye akıtıyor ve bunun sonucunda küçülen ekonomi Sovyet halkı üzerinde baskıyı arttırıyordu.¹³⁸ Reagan, kendi adı ile anılan doktrin çerçevesinde Sovyet nüfuz alanı dışındaki ülkelerde anti-komünist ayaklanmalara yardım etti. Afgan mücahitleri silahlandırıldı, Nikaragua'daki kontra gerillalara destek verildi, bu amaçla Honduras'ta askeri faaliyetlere girişildi, Etiyopya ve Angola'daki komünist karşıtı güçlere yardım edildi. Amerika Birleşik Devletleri silahlanması Sovyetler Birliği yöneticilerinin üzerindeki maddi baskıyı arttırdı. Son darbe ise Reagan'ın nükleer silahları etkisiz ve modası geçmiş kılacak bir teknolojik yenilik için girişimde bulunması ile geldi. Bu yenilik bir füze savunma sistemi olarak somutlaştırıldı. Böyle bir ihtimal Sovyetlerin son 20 yıl boyunca Amerika Birleşik Devletleri ile dengeyi sağlamaya çalıştıkları stratejik aracın bir çırpıda silip atılması demekti.¹³⁹ Sonuç olarak Sovyetler ya bu yeni mücadele alanı için yeni kaynaklar harcamak ya da Amerika Birleşik Devletleri karşısında stratejik açıdan üstünlüğü kaybetmek seçenekleri ile karşı karşıya kaldı. Amerika Birleşik Devletleri içinde de karşı çıkanlar vardı. Füze savunma sisteminin çalışmayacağı, çalışırsa Avrupa'nın savunulması ile ilgili şüpheler doğacağı için NATO'nun çökeceği, sistemin maliyeti gibi sorunlar ileri sürüldü.¹⁴⁰

Reagan yönetimi 1985 yılında Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne seçilen Mikhail Gorbaçov'la karşısında aradığı muhatabı buldu. Gorbaçov "açıklık" ve "yeniden yapılanma" politikaları ile Sovyetler Birliği'ni içinde bulunduğuna inandığı kısır döngüden çıkarmayı hedefliyordu. Sovyet yönetim modelinin kapalı ve tekelci yapısını eleştirmekten çekinmeyen Gorbaçov alkoholizm ve yolsuzluklarla mücadele ederek halkın da güvenini kazandı.¹⁴¹ Gorbaçov ekonominin iyileştirilebilmesi için silahlanma harcamalarının azaltılmasını gerekli gördü ve 1986 yılında bu amaçla Amerika Birleşik Devletleri ile görüşmelere başladı. Reykjavik'te yapılan görüşmelerde 5 yıl içinde bütün stratejik kuvvetleri %50

¹³⁸ Kissenger, **a.g.e.**, s. 731.

¹³⁹ **A.g.e.**, s. 741.

¹⁴⁰ **A.g.e.**, s. 742.

¹⁴¹ Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, s. 390.

azaltmak ve 10 yıl içinde tüm balistik füzeleri yok etmek konusunda mutabakat sağlandı. Ancak Sovyetlerin füze savunma sistemi konusundaki ısrarı üzerine zirve başarısızlıkla sonuçlandı.¹⁴² Gorbaçov 1988 yılında daha fazla ekonomik yüke katlanmayarak tek taraflı olarak Sovyet silahlı kuvvetlerinde kısıntı yapmaya gitti. Çevresindeki diğer ülkeleri de sakinleştirmek peşindeki lider bir türlü tamamen kontrol altına alamadığı Afganistan'dan da çekilmeye başlayacağını duyurdu. Bu şekilde Çin'i de teskin etmek amacı güdüyordu. Bu dönemde Doğu Avrupa'da yoğunlaşmaya başlayan özgürlükçü hareketlere ise liberalleşmeyi hızlandırarak cevap verdi. 1989 yılında Doğu Avrupa'daki uydu devletlerin çoğunda liberal komünistler iktidara gelmiş, yıl sonunda ise Berlin Duvarı yıkılmıştı. İçerde ise Komünist Parti'nin tekeli hafifletmek için önce güçler ayrımını güçlendirmeye ve partinin etkisini kısıtlayarak buradan gelecek tutucu tepkilerin etkisini hafifletmeye çalıştı. Gorbaçov liberalleşmenin Sovyetler Birliği'ni modernize edeceği ve süper güç konumunu ancak böyle koruyabileceğine inanıyordu. Belki haklıydı ama Sovyetler Birliği bunu görece kadar uzun süre birliğini korumayı başaramadı. Rusya Başkanı Yeltsin Rusya'nın bağımsızlığını ilan ederken otomatikman diğer Sovyet devletlerinin de Rusya'dan bağımsızlığını ilan ediyor ve Sovyetler Birliği'ni fiilen sona erdiriyordu.

¹⁴² Kissenger, **a.g.e.**, s. 746.

2. Soğuk Savaşın Bitiminden 11 Eylül 2001 Saldırısına Kadar ABD Dış Politikası:

20. yüzyılın son on yılına girilirken dünya son kırk yıldır olduğundan çok farklı bir durumdaydı. Sovyetler Birliği dağılmıştı. Reagan'dan sonra başkanlığı devralan Reagan'ın Başkan Yardımcısı George H. Bush, içinde bulunulan yeni uluslararası durumdan dolayı iyimserliğini şu sözlerle ifade ediyordu: “ Soğuk Savaş'ı aşan yeni bir uluslar ortaklığı düşünüyoruz: Uluslararası ve bölgesel organizasyonlar aracılığıyla danışma, işbirliği ve ortak harekete dayanan bir ortaklık; ilkelerin ve hukukun üstünlüğünün birleştirdiği, maliyetlerin ve yükümlülüğün eşit şekilde paylaşılmasıyla desteklenen bir ortaklık; demokrasiyi, refahı, barışı yaygınlaştırmak ve silahları azaltmak amacıyla olan bir ortaklık.”¹⁴³

Bush'un halefi ve 1990'ların büyük çoğunluğu boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanlığını yapan Demokrat Partili Bill Clinton da Soğuk Savaş sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin amaçlarını benzer şekilde ifade etmiştir: “Yeni bir tehlike ve fırsat döneminde, başlıca amacımız, pazar ekonomisine dayalı demokrasilerin dünya topluluğunu genişletmek ve kuvvetlendirmek olmalıdır. Soğuk Savaş sırasında, özgür kurumların yaşamasına yönelik bir tehdidi sınırlandırmak peşinde olduk. Şimdi, o özgür kurumların altında yaşayan ulusların içinde bulunduğu çemberi genişletmek istiyoruz. Çünkü bizim düşümüz, dünyadaki her kişinin fikir ve enerjisini, birbiriyle işbirliği yapan ve barış içinde yaşayan başarılı demokrasiler dünyasında ifade edebileceği bir gündür.” Bu Amerika Birleşik Devletleri'nin bu yüzyılda üçüncü kez kendi değerlerini tüm dünyaya yayma misyonunu ilan ediydi.¹⁴⁴ Amerika Birleşik Devletleri tarafında bu şekilde ifade edilen yeni uluslararası ortam “Yeni Dünya Düzeni” olarak genel ifadesini buldu. Üstelik bu sefer, Wilson veya Truman dönemine göre uluslararası ortam böyle bir girişim için çok daha uygun görünüyordu. Ne Wilson'un karşı karşıya kaldığı iç kamuoyunun izolasyonizm isteği ne de Truman'ın mücadele

¹⁴³ Henry Kissenger, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s.766.

¹⁴⁴ A.g.e., s.766.

etmek zorunda olduğu Sovyet bloğu vardı. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri istediğı düzeni kurabilir gibi görünüyordu. Ancak mevcut durumun iki kutuplu sisteme göre zorlukları da vardı ve bunlar kısa süre içinde açıkça ortaya çıktı. Öncelikle, iki kutuplu sistemde tehdit üzerinde mutabakat vardı. Soğuk Savaş sona erdikten sonra ise, daha önce müttefik olan ülkeler barışa karşı tehditleri aynı şekilde değerlendirmediler. Üstelik tehditlere karşı hangi derecede risk alacakları konusunda da aynı noktada değillerdi.

İki kutbun rekabetine dayanan uluslararası sistemde her gelişme bu iki temel güce göre düzenleniyordu. İttifak stratejileri, savaş planları, Üçüncü Dünya politikaları, enerji ve ticaret yolları hakimiyeti çabaları hep bu iki taraflı düzen üzerinden değerlendirilmişti. Sorunlarla ilgili muhataplar genelde devletlerdi. Sorunun kaynağı belli bir devlet değilse dahi (örneğin bir terör örgütü, ayaklanan bir grup v.b), bu kaynağın arkasında bir devlet vardı ve bu devlet üzerinden sorunun kaynağı üzerinde etkide bulunulabiliyordu. Bu devlet Amerika Birleşik Devletleri ya da Sovyetler Birliği değilse dahi, muhatap olunan devletin arkasında bu iki büyük güçten birinin bulunması muhtemeldi. Bulunmuyorsa bile, bu devletin zor duruma düşmesi halinde karşı kutbun bu devlet üzerinde nüfuz sağlamasını engellemek için ya Amerika Birleşik Devletleri ya Sovyetler Birliği bu devlete önünde sonunda destek vermeyi tercih ederlerdi.

İki kutuplu yapı karmaşık değildi ve uygulanan stratejileri sınıflandırmak daha kolaydı. Karşılanması öncelikli tehdit karşı taraftan gelmekteydi. Oysa Soğuk Savaş sonrasında, açlık, terörizm, etnik milliyetçilik, dinsel köktencilik, göç ve silahlanma gibi olgular temel tehditler haline geldi. Üstelik bunlara kaynaklık eden ya da kontrol altına alması istenecek bir karşı kutup yoktu. Tehditlerin önemi artarken bunları yaratan öznel belirsizleşti.¹⁴⁵ En önemlisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin de bunların hepsini kontrol altına alacak kadar güçlü olmadığı kısa sürede anlaşıldı.

¹⁴⁵ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.84.

Yıllardır süren, dünyanın yok olması olasılığının sadece karşılıklı iki düşmanın ucunda olmasının getirdiği gerilim Soğuk Savaş sonrasında büyük ölçüde ortadan kalktı. Ancak bu durum, dünyayı birkaç kez yok edebilecek kadar çok olduğu söylenen nükleer silahları ortadan kaldırmıyordu. Dahası, daha önce Sovyet otoritesi altında bulunan bu silahların yaklaşık yarısı şimdi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan birden fazla devletin (dolayısıyla bu devletlerin yönetimlerinin) kontrolüne girmişti. Bu durum, olası bir kriz anında hesaplamayı daha karmaşık hale getiriyor ve nükleer silah kullanılma riskini arttırıyor olabilirdi.¹⁴⁶ Üstelik şimdi hesap yapan aktör sayısı da artıyordu ve bu ülkeler Soğuk Savaş öncesinde varolan güç merkezlerine karşı çok daha az bağımlılık hissediyorlardı.¹⁴⁷

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan belirsizlik ve stratejik hesaplama zorluklarının en iyi örneği Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında ortaya çıktı. Irak Soğuk Savaş döneminde, özellikle de İran'daki devrim sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin özel önem atfettiği ülkelerden biri olmuştu. İran gibi, çoğunluğu Şii inanca sahip bir nüfusa sahip olan Irak, İran'ın etkisi altına girse ya da bu etkiyle Amerika Birleşik Devletleri yörüngesinden uzaklaşsa Amerika Birleşik Devletleri için ciddi bir sıkıntı meydana gelecek ve Ortadoğu bölgesine Sovyetler Birliği fazlasıyla müdahil olacak, Amerika Birleşik Devletleri'nin ise etkinliği önemli ölçüde sınırlanacaktı. Bu sebeple Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri Irak yönetimindeki Saddam Hüseyin'e destek vermişti. Ayrıca, İran ile Irak arasındaki savaş sırasında da Amerika Birleşik Devletleri Irak'a çeşitli alanlarda destek vermişti. Hatta Amerika Birleşik Devletleri'nin, bölgede İran'ın getirdiği riskleri azaltması ve İran petrollerini ele geçirmesi için Irak'ı İran'a karşı savaşa kışkırtmış olduğu dahi iddia edilmektedir.¹⁴⁸ Irak da geniş petrol kaynakları ve diğer bölge ülkelerine göre gelişmiş idari yapısı ve insan

¹⁴⁶ Henry Kissinger, **ABD'nin Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, Çev. Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s.54.

¹⁴⁷ Nurşin Ateşoğlu Güney, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemdeki Konvansiyonel Olmayan Silahların ve Balistik Füzelelerin Yayılması Sorunu ile İlgili Yeni Yaklaşımlar", Der. Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 308

¹⁴⁸ William R. Pitt, **Irak'a Savaş, Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler**, Çev. Çiçek Öztekin, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.23.

kaynağı ile bölgenin en güçlü ülkesi olmaya adaydı. Saddam Hüseyin de bu amaca yönelik her türlü çabayı göstermeye hazır bir liderdi. Ancak İran ile yapılan savaş Irak ekonomisine büyük zarar vermişti, dış borç artmıştı ve petrol fiyatları da düşüyordu. Savaştan yeni çıkmış Irak'ın en güçlü yönü yine ordusu olarak görülüyordu. Saddam Hüseyin, kotalarının üzerinde petrol çıkarıp satarak petrol fiyatlarının düşmesine neden olan diğer körfez ülkelerini Irak'a karşı ekonomik savaş uygulamakla suçladı, daha sonra da bu ülkelere olan borçlarının faiz ödemesini durdurdu.¹⁴⁹ Aynı tarihlerde Irak'ın nükleer silah edinme girişimleri ile ilgili şüphelerin ortaya çıkması Amerika Birleşik Devletleri'ni İsrail'in güvenliği açısından rahatsız etti. Son olarak, tarihi açıdan Kuveyt'i Irak'ın bir ili olarak gören Irak yönetiminin Kuveyt'i Irak petrol yataklarından petrol çekmekle suçlaması ve kısa süre sonra da işgal etmesi üzerine Amerika Birleşik Devletleri Birleşmiş Milletler nezdinde de destek sağladığı askeri operasyona başladı. Saddam Hüseyin şüphesiz ki bu girişimlerde bulunurken ne Amerika Birleşik Devletleri'nin bu kadar sert tepki vereceğini ne de dünya kamuoyunun kendisine karşı bu kadar geniş katılımı bir araya geleceğini beklemişti. Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a bu büyük tepkisinin altında Amerika Birleşik Devletleri'nin bir tür küresel jandarmalık görevi üstlenmesi ve uluslararası düzeni koruma yolunda gücünü gösterme isteği olmalıdır. Ayrıca, Ortadoğu gibi kritik bir bölgede Irak'ın askeri olarak güçlenme çabaları ve özellikle de kitle imha silahları edinme konusundaki girişimleri Amerika Birleşik Devletleri'nin hassas noktasına ve temel stratejik hedeflerinden birine dokunmuştur. Irak'ın durumu Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan karmaşık yapının ve bunun getirdiği olası risklerin küçük bir örneğiydi. Irak tarafından yapılan hata çok daha büyük askeri güce sahip bir başka güç tarafından da yapılabilir ve sonuçlar çok daha vahim olabilirdi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin iki kutuplu sistemin çöküşünden sonra bir tür küresel jandarma rolü üstleneceğinin ilk örnekleri aslında daha 1989 yılının sonlarında, Amerika Birleşik Devletleri Panama'yı yirmi bin kadar askerle işgal ederek General Noriega'yı uyuşturucu kaçakçılığı suçlamasıyla iktidardan

¹⁴⁹ Kemal İnat, Irak: "Uluslararası Hukukun Sonu mu?", (Der.) Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s.8.

indirdiğinde görülmüştü. Ancak bu durum o kadar dikkat çekmemiştir çünkü Panama zaten batı yarıkürede yer alıp Amerika Birleşik Devletleri'nin doğrudan nüfuz alanı olarak belirlediği bir bölgeydi, Amerika bu bölgede çok daha uzun süreden beri müdahaleci politikalar izlemişti ve Panama Kanalı gibi önemli bir geçidin olduğu noktada Amerika Birleşik Devletleri'ne karşıt görüşlü bir yönetimin orada kalmasına izin verilemezdi. Halen Soğuk Savaş döneminin mantığıyla düşünenler için de Amerika Birleşik Devletleri'nin müdahalesi sürpriz olmadı çünkü Soğuk Savaş mantığı da nüfuz alanları çerçevesinde düşünmeye yatkındı. İleride dünya kamuoyunun tartışmasına konu olacak asıl mesele Amerika Birleşik Devletleri'nin bu yaklaşımı küresel anlamda sürdürmesi olasılığı olacaktır.

Bu olasılık henüz Clinton yönetimi iktidara gelmeden ortaya çıkan iki olayda daha somut görüldü. Bunlardan birincisi Sırbistan'ın Bosna'da Müslüman halka karşı uyguladığı etnik temizlik, diğeri ise Somali'deki müdahale idi. Bu iki girişimin ortak yönü, bu bölgelerdeki Amerika Birleşik Devletleri çıkarının jeopolitik değil psikolojik olmasıydı. Çıkarın jeopolitik olmaması stratejik olmamasını gerektirmez. Amerika Birleşik Devletleri Irak'a müdahalesinden sonra dünya kamuoyunun önüne çıkan Bosna ve Somali'deki katliamlara tepkisiz kalamazdı. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel jandarmalık görevinde seçici davrandığını ve bencil çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini gösterecekti. Oysa Amerika Birleşik Devletleri nüfuzunun küresel çapta kabul edilmesi için adil bir hakem de olabilmeli ve insanlığın çıkarlarını koruduğunu göstermeliydi. Bu sadece uluslararası kamuoyunun beklentisi değil, iç politikanın da bir gereğiydi. Zaten Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel hedefleri doğrultusunda Reagan döneminin getirdiği, başta bütçe açığı ve sosyal hizmetlerdeki kısıntılar gibi ekonomik zorluklarla halen mücadele eden Amerikalıları yeni uluslararası sorumluluklar üstlenilebilmesi için fedakarlık etmeye zorlamak kolay olmuyordu.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortamın içinde bulunduğu oynak hava içinde Pentagon'un yaklaşımı ise Amerika Birleşik Devletleri başkanlarının ifade

ettiğinden daha realist idi. 1992 yılında Pentagon'un Soğuk Savaş sonrası temel perspektifini yansıtan bir belge basına yansıdı.¹⁵⁰ Belge “Savunma Planlama Rehberi”^{*} haline gelecek ve her iki yılda bir yenilenecek yeni bir dökümanın taslağıydı. Buna göre Amerika Birleşik Devletleri askeri gücünün temel misyonlarından biri de Amerika Birleşik Devletleri'nin potansiyel rakiplerini daha etkin bir role soyunmaktan caydırmak olup bu şekilde rakip bir süper güç ortaya çıkması engellenecekti. Bu yolda Amerika Birleşik Devletleri'nin önünde dikkatle izlemesi gereken konular şunlardı:

- Küba ve Kuzey Kore: Bu ülkeler yakında ekonomik ve siyasi açıdan kriz içine girme, dolayısıyla çatışma yaratma potansiyeli bulunan ülkelerdir.
- Irak, Kuzey Kore, Pakistan, Hindistan: Bu ülkelerin kitle imha silahı geliştirmeleri riski dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri silahlı müdahale sorunu ile karşılaşabilir.
- Rusya: Amerika Birleşik Devletleri nükleer gücünü mevcut ve gelecek Rus liderlerinin veya diğer nükleer güce sahip liderlerin değer verdiği olanak ve kaynaklara yöneltmeye devam etmeli.
- Avrupa: Amerika Birleşik Devletleri NATO ittifakını sürdürmeli ve Avrupa'da güçlü bir askeri varlık bulundurmalı. Bu yönde bir ittifak kararı olursa Doğu Avrupa yönünde NATO genişlemeli.
- Japonya: Amerika Birleşik Devletleri Doğu Asya'daki müttefiklerinin, özellikle de Japonya ve belki Güney Kore'nin bölgesel güç olarak gelişme girişimlerini, bölgedeki dengeyi bozabilecek etkisi dolayısıyla hassasiyetle gözlemeli.

Söz konusu belgeye göre öngörülen politikanın temelinde, potansiyel rakiplerin meşru haklarını aramaları ve elde etmeleri için daha üst seviyede bir rol üstlenmeye ya da daha saldırgan bir konum almaya ihtiyaçları olmadığına ikna edilmesi vardı. Temel konsept tek gücün “iyi niyetli”^{**} hakimiyeti olarak ortaya konulmaktaydı. Rapor Bush yönetiminin gelecek beş yıl boyunca 1,6 milyonluk

¹⁵⁰ Patrick E. Taylor, “Pentagon's New World Order: U.S. to Reign Supreme, A Policy to Ward Off Future Challenges”, **International Herald Tribune**, No.33911, 09 Mart 1992, Paris, s.1

^{*} İngilizcesi “Defense Planning Guidance”.

^{**} İngilizcesi “benevolent” olarak ifade edilmiştir.

bir askeri gücü bulundurma planının gerekliliğini ortaya koyuyordu. Amerika Birleşik Devletleri açısından nükleer silahların yayılmasının önlenmesi sadece Amerika Birleşik Devletleri'ne doğrudan bir saldırı olabileceği için değil, nükleer silaha sahip olmayan ancak olma kapasitesine sahip, başta Almanya ve Japonya gibi müttefiklerini de nükleer silahlanmaya itebileceğinden dolayı önem taşıyordu. Bu müttefiklerin nükleer silahlanması ise ileride Amerika Birleşik Devletleri'ne rakip olma potansiyeli barındırdıkları için tehlikeli olarak değerlendiriliyordu. Kolektif güvenlik temel hedef olmakla birlikte koalisyonlarla hareket imkanı olmadığında Amerika Birleşik Devletleri'nin tek taraflı olarak girişimde bulunmakta tereddüt etmemesi öngörülüyordu. Bush yönetimi o dönemde özellikle Irak konusunda Birleşmiş Milletler çerçevesinde hareket etmeye öncelik verdiğini ancak gerekirse tek taraflı ya da küçük koalisyonlarla hayati Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarını korumak için hareket edebileceğini belirtiyordu. Bu yaklaşım 2003 yılındaki Irak müdahalesinde tekrar kendini gösterecektir.

Aynı belgede, Rusya'da tekrar otoriter bir rejimin ortaya çıkması halinde dahi Rusya'nın artık uzun süre bir süper güç olarak ortaya çıkma olanağının olmadığı ancak elindeki mevcut nükleer silahlar sebebiyle halen tehdit teşkil ettiği ve bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri nükleer tehdidinin Rusya üzerinde devam etmesi gerektiği belirtiliyordu. Aynı endişelerle bir "global füze savunma sistemi"nin en kısa sürede devreye alınması tavsiye ediliyordu. Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya'dan korunmasına özel bir önem veren doküman, NATO'ya dahil olmadıkları durumda bu ülkelere Amerika Birleşik Devletleri'nin Suudi Arabistan ya da Körfez ülkelerine verdiği gibi bir savunma güvencesi vermesini, ekonomi ve demokrasilerinin gelişmesi için de Avrupa Birliği'nin en kısa sürede bu ülkelere üyelik teklif etmesi tavsiye ediliyordu.

Soğuk Savaş sonrasında taraflar arasında silahsızlanma görüşmeleri sürdü ve bu görüşmeler START-1 antlaşması ile sonuçlandı.¹⁵¹ Bu antlaşmayla taraflar nükleer füze sayısını 1600, nükleer başlık sayısını ise 6000'e düşürerek nükleer silah cephaneliklerini neredeyse yarıya indiriyorlardı. Bu durum nükleer silah bakım masraflarını azaltarak her iki tarafa da yardımcı oluyordu. Çünkü Rusya gibi Bush dönemi Amerika'sı da ekonomik açıdan sıkıntılı bir dönemden geçiyordu. Reagan döneminde ki silahlanma yatırımları ve ekonomiyi büyütmek amacıyla devletin bütçe açığı verme ve borçlanma politikasının sonucunda Bush yönetimi kamu çalışanlarında kısıntıya gitmek ve vergileri arttırmak zorunda kalmıştı. Bu durum ise ekonominin küçülmesi ve işsizliğin artması sonucunu doğurarak 1992 seçimlerinde Demokratların iktidara gelmesiyle sonuçlanacaktı. Bush ve Yeltsin 1993 başında START – II antlaşmasını da imzalayarak nükleer silahlarda daha da indirime gittiler.

1993 yılı başında Clinton liderliğindeki demokrat yönetim işbaşına geldi. Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk seçilen başkanı Clinton Kongre'de Demokrat Parti çoğunluğuna sahip olmanın rahatlığını fazla yaşamadı.¹⁵² Clinton oyların %43'ünü almış olarak iktidara geldi ve iktidarının ilk iki yılından sonra sürekli olarak Kongre'de muhafazakar bir çoğunluğu dikkate almak zorunda kaldı. Bu muhafazakar çoğunluk genelde vergi indirimi, sosyal harcamaların azaltılması, Birleşmiş Milletler barış görevlerine katılmaması ve IMF'in krizlerde verdiği kredi desteğine karşı eğilimdeydi. Ancak Clinton yönetimi bu eğilimlere rağmen Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel misyonları olduğunun altını çiziyordu çünkü iç ve dış politika arasındaki çizgi giderek inceliyor, uluslararası gelişmelerin Amerika Birleşik Devletleri üzerindeki etkisi küreselleşme sonucunda giderek daha doğrudan etkiler göstermeye başlıyordu. Clinton yönetimine göre izolasyonizm politikası artık bir seçenek değildi.¹⁵³ Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri yönetimi tehlikeyi diğer büyük güçler olarak

¹⁵¹ Steven Schoenherr, (çevrimiçi) <http://history.acusd.edu/gen/20th/1990s/bush.html>, 23 Kasım 2005.

¹⁵² George Brown Tindall ve David E. Shi, **America, A Narrative History**, 6. Baskı, C. II, W.W. Norton & Company, 2004, Newyork, s. 1484.

¹⁵³ Anthony Lake, "From Containment to Enlargement", John Hopkins University, 21 September 1993, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html>, 21 Aralık 2005.

görmüyordu. Esas tehlike terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, etnik çatışmalar ve çevre sorunları olarak ortaya konuyordu. Soğuk Savaş sonrasında uygulanan “çevreleme” politikası bir “genişleme” politikası tarafından takip edilmeliydi.¹⁵⁴ Bu amaca hizmet eden dört unsurun güçlendirilmesi dış politikanın temelini oluşturacaktı: piyasa ekonomilerinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi, demokrasinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi, demokrasi ve pazar ekonomilerine karşıt güçlerin saldırganlığına karşı konulması, insani yardımın en çok ihtiyaç duyulan bölgelere demokrasi ile birlikte acilen ulaştırılması. Bu çok ideal görünen hedefleri ortaya koyarken Amerika Birleşik Devletleri bunları insanlık için yaptığını savunmuyor, bu hedeflere ulaşılmasının rasyonel Amerikan çıkarları için de hayati olduğuna inanıyordu. Amerikan çıkarları gerektirirse demokratik olmayan devletlerin dahi desteklenebileceği de göz önünde bulunduruluyordu ve bunların başında Rusya gelmekteydi.

Clinton yönetiminin de en önemli dış politika konularının arasında silahsızlanma vardı. Ancak daha önceki yönetimlerden farklı olarak, Clinton yönetiminin endişesi sadece devletlerin silahlanması değil, siyasi otoritesi sarsılan eski Varşova Paktı ülkelerindeki silahların daha küçük ve yeni dünya düzeninden rahatsız ülkelerin ya da terörist grupların eline geçmesiydi. Bununla birlikte, bu tehlikenin nasıl önüne geçileceği konusunda belirsizlik vardı. Bunun iyi bir örneği 1993'te Clinton yönetimi tarafından silahlanma ile ilgili olarak yayınlanan memorandumda büyük ağırlığın yine nükleer silahlanmaya verilmiş olması, diğer silahlanma türlerine ilişkin sadece 1-2 paragraf ayrılmış olmasıydı.¹⁵⁵ 1995 yılına gelindiğinde silahların olmasa da üretim teknikleri ile ilgili bilgilerin pek çok ülkeye yayılmış olduğu görülüyordu. Özellikle kimyasal ve biyolojik silahlar konusundaki zorluklardan biri de hem askeri hem de sivil amaçlı kullanılabilecek teknoloji transferlerinden kaynaklanıyordu. Bazı ülkeler sivil amaçlı kullanım için edindiğini söylediği bir teknolojiyi ileride askeri amaçlı da kullanabilirdi.¹⁵⁶ Dahası, küreselleşen dünyada devletlerin ekonomik alandaki kontrolü giderek

¹⁵⁴ Lake, a.y.

¹⁵⁵ Brad Roberts, “1995 and the End of Post the Post-Cold War Era”, **Washington Quarterly**, C1, No.18, Kış 1995, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/roberts.htm>, 25 Kasım 2005.

¹⁵⁶ Roberts, a.y.

zayıfladığından ve teknolojik gelişmeler hızlandığından dolayı devlet otoritesinin kontrol amaçlı kullanımının etkisi de giderek azalmaktaydı.¹⁵⁷

Önüne tam olarak geçilemeyen silahlanmanın bölgesel etkileri farklı olabilir. Bölgesel dengeler değişmeyebilir, savunma alanında kendine yeterli hale gelen devletler ittifak ve kolektif güvenlik sistemlerine daha az ihtiyaç duyup bunlardan çekilerek zayıflamalarına neden olabilir ya da silahlanma sonucunda kendine yeterli bir savunma sisteminin olamayacağını göre devletler rakipleri ile işbirliği olanaklarını araştırarak çatışma konularını ortadan kaldırmaya yönelebirlirler. İşte Clinton yönetiminin önündeki esas mücadele alanı buydu: bu tür devletlerin yeni uluslararası sistem içinde, çatışmayı bir çözüm olarak görmeksizin sorunlarını çözmesini sağlamak. Bu hedefe ulaşılması, ülkelerin silahlanmaya duyabileceği ihtiyacı da ortadan kaldırarak Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri alandaki üstünlüğünün sürmesine hizmet edecekti. Ancak Soğuk Savaş sonrasında Amerikan yönetimi ilk başta kitle imha silahlarının yayılmasını önleyebileceğini düşünerek daha sonra ise askeri alanda caydırıcı silahlanmaya yeniden ağırlık vererek problemin önüne geçemediğini gösterdi¹⁵⁸

1999 yılında Clinton yönetiminin Dışişleri Bakanı M. Albright Time dergisinde yayınlanan makalesinde silahsızlanma konusunda Amerika Birleşik Devletleri liderliğinin önemine ve bu konuda ülke içi fikir birliğinin sarsılmasının tehlikelerine dikkat çekme gereği görmüştü.¹⁵⁹ Albright yazısında Senato'dan, özellikle muhafazakarların karşı çıktığı “Nükleer Test Yasağı” antlaşmasına destek istiyordu. Albright'a göre Amerika Birleşik Devletleri'nin mevcut nükleer gücü tartışmasız üstün olduğu için testlere getirilecek genel bir yasaklama mevcut durumun korunmasına hizmet edecekti. Ancak muhafazakarlar Amerika Birleşik Devletleri'nin böyle bir kısıtlama altına girmesini tehlikeli buluyor ve füze testi

¹⁵⁷ John Steinbruner, “The Problems of Strategic Realignment, Is the Atlantic Widening? Atlantic Area Nations After the Cold War”, **Chicago Council on Foreign Relations**, 1995, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/steinbru.htm>, 25 Kasım 2005.

¹⁵⁸ Roberts, a.y.

¹⁵⁹ Madeleine Albright, “A Call for American Consensus, Why our arms-control leadership is too important to risk in partisan political fights”, **Time**, 22 November 1999, (çevrimiçi) <http://secretary.state.gov/www/statements/1999/991122c.html>, 01 Aralık 2005.

yaşadığının Amerika Birleşik Devletleri'ni kısıtlayacağından çekiniyorlardı. Zira anlaşma taslağı Kongre'de onaylanmadı. Clinton 1999 yılında bu gelişme üzerine yaptığı konuşmada ise Kongre'nin bu konudaki yaklaşımından kaynaklanan üzüntüsünü belirtti ancak bu yaşadığının Amerika Birleşik Devletleri'ni nükleer tehlikeden koruyacağına dair inancını yineleyerek bu konuda mücadelenin süreceğini bildirdi.¹⁶⁰ Albright aynı yazısında özellikle füze savunma sistemlerini yasaklayan Anti Balistik Füze Antlaşmasına değinerek 1972 tarihli bu antlaşmadan beri uluslararası yapının çok değiştiğini ve Amerika Birleşik Devletleri'nin her zaman rasyonel davranmayabilecek ve füze sistemlerine sahip küçük güçlere karşı da ne yapacağını bilmesi gerektiğini, bu amaçla küçük çaplı bir füze savunma sistemi geliştirme yolunda olduklarını belirtiyordu. 1990'ların başında Rusya'nın tepkilerine büyük dikkat gösteren Clinton yönetimini bu konuda Rusya'nın bütün itirazlarına rağmen füze savunma sistemi geliştirmeye iten esas gelişme Irak gibi ülkelerin elindeki füzelerin ne kadar tehlikeli olabileceğinin görülmüş olmasıydı.

Clinton yönetimi, bazı siyasi suçluların salınması sonrasında Çin için uygulanan ticari kısıtlamaları kaldırarak ticari ilişkileri insan haklarının önüne koydu.¹⁶¹ Bu durum aslında Clinton yönetiminin Wilson'cu yönünü gösteriyordu. Clinton serbest ticaret politikaları ile Çin'in uluslararası sisteme entegrasyonunu hızlandırmayı istiyordu. Çin'e insan hakları ile ilgili uygulanan baskılar Çin'in kendi içine kapanmasına ve içerideki baskıyı arttırmasına sebep olma riskini taşıyordu. Oysa serbest ticaret yoluyla Çin uluslararası sisteme entegre oldukça iç dinamikleri ülke içinde de liberalleşmeyi kaçınılmaz kılacaktı. Yani Clinton kendince, bir kısır döngüyü pozitif döngüye çeviriyordu. Baskı ve kısıtlamalarla kendi içine kapanacak ve daha baskıcı hale gelecek bir Çin yaratmak yerine dışarıya açılabilir, bu sayede liberalleşme yoluna girecek ve serbestleşecek bir Çin yaratacaktı. Ancak 1996 yılında Çin'in Tayvan yakınlarındaki füze tatbikatı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri bölgeye iki askeri gemi yolladı. Yine de

¹⁶⁰ (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/www/global/arms/ctbtpage/ntbtpage.html>, 30 Kasım 2005.

¹⁶¹ Steven Erlanger, "Christopher to Go Ahead With Visit to China", **New York Times**, 31 Ekim 1996, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/cristrip.htm>, 26 Kasım 2005.

gerginlik uzun sürmedi ve ilişkiler bir süre sonra normale döndü, 1997 ve 1998’de taraflar birbirlerine karşılıklı ziyarette bulundular. Ülke içinde kamuoyu Çin’in hızlı gelişmesinden, rekabet gücünden ve bu hızla devam ederse yakında Amerika Birleşik Devletleri’ni pek çok alanda geride bırakabileceğinden çekiniyordu. Ancak doğrudan bir tehdit yaratacak şekilde davranmadıkça ve çevresindeki ülkelere güç kullanarak baskı yapmadıkça Amerika Birleşik Devletleri’nin Çin’e karşıt bir pozisyon alması sadece Çin’i Amerika Birleşik Devletleri ve yeni dünya düzeni karşıtı konuma itmek sonucunu doğuracaktı.¹⁶²

Çin’in Amerika Birleşik Devletleri için ne ölçüde tehlike olduğu sorusuna çeşitli yanıtlar verilebilir. Çin’in büyük ekonomik ilerleyişine rağmen askeri alanda aynı hızda gelişmediği ve bunun Çin’in uluslararası sisteme entegrasyonu için önemli bir gösterge olduğu da iddia edilebilir.¹⁶³ Ancak Clinton yönetimi döneminde Amerika Birleşik Devletleri’nin Çin karşısında silahlanma ile ilgili görüşmelerde fazla tavizkar olduğu eleştirileri de kamuoyunda yer alıyordu.

Carter’dan itibaren hemen her Amerika Birleşik Devletleri başkanı gibi Clinton da Ortadoğu sorununun çözümüne önem atfetti. Amerika Birleşik Devletleri açısından Ortadoğu’da istikrar ve düzenli petrol akışı yanında İsrail’in varlığını barışçı bir şekilde sürdürebilmesinin sağlanması da temel hedeflerdendi. 1987 yılında alevlenen intifada hareketi sonrasında ivme kazanan barış görüşmeleri sonunda 1993 yılında bir antlaşma imzalandı ve Batı Şeria ile Gazze Şeridi’nde Filistin Özerk Bölgesi oluşturulması ve buralarda Filistin yerel otoritesinin yönetimi alması üzerinde mutabakat sağlandı. Bu antlaşma her iki taraf için de büyük bir adımdı ve her iki tarafın kamuoylarında da daha radikal kesimler içinden şiddetle karşı çıkanlar oldu. İsrail içindekiler Filistin’in terör saldırılarını sona erdirmeden böyle bir otonomi sahibi olmasına karşı çıkarken Filistin ve Arap kesiminden karşı çıkanlar ise İsrail’in hemen Filistin’in tam bağımsızlığını tanımasını talep ederek bu geçici sürecin kabulünü temel prensiplerden verilen bir

¹⁶² Walter A. McDougall, “Foreign Monsters, False Alarms”, **New York Times**, 15 Nisan 1997, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/monsters.htm>, 22 Aralık 2005.

¹⁶³ James Nolt, “U.S.-China Security Relations”, **Foreign Policy Infocus**, C.III, No.19, (çevrimiçi) <http://www.fpif.org/briefs/vol3/v3n19chi.html>, 24 Kasım 2005.

ödün olarak değerlendiriyorlardı. Geçen zaman içinde iki temel mesele görüşmeleri tıkadı. Birincisi, Filistinli mültecilerin durumuydu. 1948 savaşıdan başlayarak, İsrail işgali dolayısıyla pek çok Filistinli mülteci durumuna düşmüştü ve sayıları bir milyonu geçiyordu. Bir dönem Ürdün'deki mülteci sayısı yerli halkın sayısını aşmıştı ve mülteci durumundaki Filistinli sayısı anavatanında kalmış Filistinli sayısından fazlaydı. Bu kadar geniş sayıda mültecinin geri dönüşü ciddi bir sorun olarak ortada duruyordu. İsrail açısından, Filistin nüfusunda meydana gelecek böylesi bir artış İsrail nüfusu üzerinde baskı yaratabilirdi. İşgal etmiş olduğu topraklar dolayısıyla İsrail nüfusunun içindeki Filistinli sayısı da önemli artış göstermişti. Diğer temel sorun ise taraflar için manevi değeri büyük olan Kudüs'ün statüsüydü. İsrail Kudüs'ü nihai başkenti olarak ilan etmişti ve burada tam egemenliğini sürdürmek istiyordu. Müslümanlar için ise, dini açıdan da önemli olan Kudüs'te İsrail egemenliğinin kabul edilmesi mümkün değildi. Taraflar ise kendi kamuoylarının baskısı dolayısıyla bu iki konuda taviz vermek isteseler dahi buna cesaret edemiyorlardı.

Rusya'da ise 1993 yılında Yeltsin'e karşı meydana gelen ayaklanmanın ordunun desteği ile bastırılmasından sonra Clinton yönetimi “Önce Rusya” stratejisi izlemeye başladı. Bu çerçevede Clinton Yeltsin'e ve Rus yönetimine şartsız destek vermeye başladı. Bu destek Rusya'nın Çeçenistan'daki ayaklanmayı güç kullanarak bastırmasına ve Rus ekonomisinin oligarşik hakimiyet altına girmesine rağmen devam etti. Yeltsin ekonomik kriz sonrasında IMF yardımları yanında, seçimler öncesinde de Amerika Birleşik Devletleri'den 10 milyar dolarlık yardım aldı. Seçimleri kazandıktan sonra Rus güçlerini Çeçenistan'dan geri çekmeye başlayan Yeltsin'e rağmen Çeçen direnişi sürdü.

Clinton yönetimi döneminde “küreselleşme” kavramı gündelik konuşmalara girmeye başladı. Bush tarafından ilan edilen yeni dünya düzeninin ayrılmaz bir parçası olan küreselleşme, çok basite indirgenmiş haliyle şunu ifade ediyordu: tüm dünya üzerinde mal, hizmet, sermaye, bilgi ve insanların sınırsız erişimine ve dolaşımına giden bir süreç. Bu sürecin en büyük dayanağı ise üretim, iletişim, ulaşım ve diğer alanlardaki teknolojik gelişimdi. Küreselleşme, Amerika Birleşik

Devletleri tarafından tarihsel olarak savunulmuş olan ve Başkan Wilson tarafından Birinci Dünya Savaşı sonrasında yayılmak istenen “açık kapı” politikasının yeni versiyonuydu aslında. Clinton döneminde Amerika Birleşik Devletleri bu süreci sürdürmeyi ve hızlandırmayı temel hedeflerinden biri olarak belirledi ve uyguladı. Bu sürecin lokomotifi ise ekonomi olacaktı. Bush döneminde temelleri atılan ve Clinton döneminde resmen kurulan “Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi” (NAFTA) ile “Dünya Ticaret Örgütü” (WTO) serbest ticaretin yaygınlaştırılması için Amerika Birleşik Devletleri liderliğinde kuruldu. Ancak geçen zaman kısa süre, sermayenin mal ve hizmetlerden çok daha hızlı dolaştığını gösterdi. Hızla büyüyen sermaye hareketleri, serbest dolaşımın getirdiği rahatlık içinde her girdiği pazarda spekülâtif kazançlar yarattı ve en küçük bir risk gördüğünde de arkasında çökmüş bir finansal piyasa bırakarak kaçtı. Bu kaçış, sürüden bir kuşun havalandığını görünce bir tehlike var endişesiyle tehlikenin olup olmadığına bakmaksızın ilk havalanan kuşu takip eden bir kuş sürüsüne benzetilebilir. Bu gelişmeler sonucunda 1994 Meksika, 1996 Rusya, 1998 Brezilya ve 1997-98 Güneydoğu Asya krizleri meydana geldi ve IMF, ağırlıklı Amerika Birleşik Devletleri tarafından karşılanan fonlarla buralardaki finansal çöküşe müdahale etti.¹⁶⁴ Küreselleşme bugün halen kamuoylarında ve akademik çevrelerde olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışılan bir süreç oldu. Süreç hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde tepki gördü. Az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelere gelen sermayenin iç piyasaları ele geçirerek buralarda elde ettiği kârı başka pazarlarda değerlendirdiği için, gelişmiş ülkelerdeki bazı çevreler ise kendi sermayelerinin refahın daha düşük dolayısıyla iş gücünün ve ham maddenin daha ucuz olduğu ülkelere kaçarak kendi ülkelerinde işsizliğe ve fakirliğe yol açmasına sebep olduğu için küreselleşmeye karşı çıkıyorlardı.

¹⁶⁴ Bahsedilen finansal krizlerle ilgili olarak bkz. Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev. Arzu Taşcıoğlu, Deniz Vural, 3. Baskı, Plan B Yayınları, İstanbul, 2004, Hans-Peter Martin, Harald Schumann, **Globalleşme Tuzağı, Demokrasiye ve Refaha Saldırı**, Çev. Özden Saatçi Karadana, Mahmure Kahraman, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997, Halil Seyidoğlu, “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4 (2) 2003, s.141-156.

1993 Ekiminde Somali'deki Amerika Birleşik Devletleri birliğinden 17 kişinin bir saldırıda öldürülmesi ve bir helikopterin düşürülmesi üzerine Clinton yönetimi altı ay içinde Somali'den çekilmeye karar verdi. Bu olayın etkisi henüz geçmeden, Ruanda'da Nisan 1994'te çoğunluk olan Hutu kabilesinden sivil halkın Tutsi kabilesinden gerillalarca soykırıma uğraması karşısında Amerika Birleşik Devletleri yönetimi müdahalede bulunmadı. Ancak 19 Eylül 1994'te Haiti'de General Cedras'ın yönetimi Başkan Aristide'ye bırakmasının sağlanması amacıyla Haiti'ye Amerika Birleşik Devletleri ordusu, herhangi bir çatışma yaratmasa da, müdahale etti ve Aristide karşıtlarını silahsızlandırdı.

1995 yılı başında, Sovyetlerin çekilmesinden sonra iktidar boşluğunun doldurulamadığı Afganistan'da İslamcı Taliban grubu gerillaları saldırılarını Kabil'e taşımaya başladılar. Öte yandan, Kenya ve Tanzanya'daki Amerika Birleşik Devletleri elçiliklerine yapılan bombalı saldırılarda yaklaşık 200 kişi öldü. Usame Bin Ladin adı bu saldırılar sonrasında dünya kamuoyunda duyulmaya başladı. Suudi Arabistanlı bir milyarder olan Bin Ladin ve başında olduğu terörist örgüt El-Kaide ileride Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük problemlerinden biri haline gelecekti. Bin Ladin Amerika Birleşik Devletleri'nin körfez bölgesindeki tüm güçlerini çekmesini, İsrail'e sürdürdüğü koşulsuz desteği sona erdirmesini ve Irak, Libya ve Sudan'a uygulanan ambargoların sona erdirilmesini talep ediyordu.¹⁶⁵ Afganistan'ı üs olarak belirleyen militanlar buraya ilk olarak Sovyet işgali sırasında işgale karşı gerilla mücadelesi yürütmek amacıyla yerleşmişlerdi. Bu dönemde CIA tarafından desteklenen ve hatta silahlandırılan militanlar Sovyetlerin çekilmesinden sonra Bosna ve Çeçenistan gibi bölgelerde mücadeleye devam etmişlerdi. Bu saldırılar İslamcı terörün ciddi bir tehlike olduğunun görülmesine yol açan o zamana kadar en ciddi olay oldu. Öte yandan bu olaylar sonrasında batı kamuoyunda Müslümanlar ile ilgili imajın da önemli ölçüde olumsuz bir havaya büründüğü ve militanlar ile sıradan Müslüman halkın aynı kefeye konulması riski de ortaya çıktı.¹⁶⁶ Amerika Birleşik

¹⁶⁵ **CIDC Insight, Turkey**, No. 20, September 1998, s.96.

¹⁶⁶ The Bahrain Tribune Daily, 14 August 1998 ve The East African Standard, 13 Ağustos 1998, aktaran **CIDC Insight, Turkey**, No. 20, September 1998, s.97.

Devletleri, bu saldırılara misilleme olarak, Bin-Ladin ile ilişkili olduğu istihbaratına ulaşılan Afganistan'daki bazı gerilla kamplarını ve Sudan'daki bir kimyasal silah tesisini 20 Ağustos 1998'de, bir füze saldırısı ile vurdu. Amerika Birleşik Devletleri yönetimi bu saldırılar ile teröristleri hedef aldığını belirtiyordu ancak gerçekte hedef alınan terörist örgütlere bir sığınak teşkil eden ülkelerdi. Bu yeni terörist tehdidin konvansiyonel silahlar ya da kitle imha silahları ile karşılanması olanağı yoktu. Teröristler sivil hedeflere yöneliyorlar, bağımsız birimler halinde hareket ediyorlar ve belirli bir merkez kullanmıyorlardı. Bu durum karşısında Amerika Birleşik Devletleri stratejisi teröristler için hiçbir sığınılacak güvenli bölge bırakmamayı hedefledi. Teröristler her şeyi hedef alabilirlerdi ancak Amerika Birleşik Devletleri gibi bir devlet ancak kendi muhataplarını ya da benzerlerini hedef alabilirdi ve bireysel ya da çok küçük örgütler halinde hareket eden teröristlerle aynı platformda mücadele edebilecek araçlara sahip değildi. Bu nedenle, teröristlere gizli ya da açık destek veren devletler ya da kendi topraklarında otoriteyi sağlayamayan hükümetlerin temizlenmesi gerekiyordu. Yani, bataklıkta sinekleri öldürmeye çalışmak yerine bataklık kurutmak, doğrudan teröristlerle mücadele etmek yerine teröristlerin barınma olanaklarını ortadan kaldırmaktı amaç.

Amerika Birleşik Devletleri için terörizm tehlikesini daha da korkunç kılan husus teröristlerin kimyasal, biyolojik ya da nükleer kitle imha silahlarına ulaşması ihtimaliydi. Clinton yönetiminin Savunma Bakanı William Cohen bu tehlikenin somutluğunu “soru artık bunun olup olmayacağı değil, ne zaman başımıza geleceğidir” sözleriyle gösterdi.¹⁶⁷ Zaten 1995 yılında Başkan Clinton yayınladığı Başkanlık Karar Direktifinde federal ve yerel yönetimleri kitle imha silahlarının kullanılacağı bir terörist saldırısına karşı hazırlık yapma konusunda uyarmıştı.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Ehud Sprinzak, “Büyük Süperterörizm Korkusu”, **Foreign Policy** – Türkiye Baskısı, Güz 1998, s. 103.

¹⁶⁸ A.y., s.104.

Soğuk Savaş sonrasında, batı dünyası için temel tehdit olara görülen Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması olumlu bir sonuçtu. Batı, Soğuk Savaş'ı kazandığı için sevinebilirdi. Ancak bu durum tüm tehlikeleri ortadan kaldırmadığı gibi, içine girilen yeni uluslararası ortamda sağlam bir güvenlik yapısının nasıl kurulacağı konusunda pek çok sorun ortaya çıkardı. Sovyetlerin çöküşünden hemen sonra ve takip eden birkaç yıl boyunca karşı karşıya gelmenin değil işbirliğinin güvenlik sisteminin temelini oluşturması gerektiği düşünülüydü.¹⁶⁹ Ancak kısa süre içinde, küresel güç dengesindeki bütün değişimlere rağmen “güvenlik için güç” düşüncesinden uzaklaşmak için henüz erken olduğu görüldü. Küreselleşme, karşılıklı bağımlılık ve evrensel serbest pazar ekonomisine olan inanç halen geçerli olmakla birlikte dünya çapındaki siyasi karar alıcıları ikna etmek için daha fazla zamana ihtiyaç vardı. Pek çok dünya ülkesi ve Amerika Birleşik Devletleri müttefiki halen ulus-devlet mantığı içinde ulusal çıkarlara ulaşma fikri etrafında politika belirliyorlardı. Sovyetler Birliği dağılırken bölgede bir güç boşluğu doğmasını ve buna bağlı bir karmaşayı istemeyen Amerika Birleşik Devletleri Rusya'ya hemen her konuda destek vermiş ve sosyalizmden geçiş sürecinin yumuşak bir geçiş olmasına yardım etmişti. Yine yukarıda bahsedilen işbirliği temelli güvenlik yaklaşımı çerçevesinde, Varşova Paktı ülkelerinin bir bütün olarak bu yeni güvenlik yapısına entegrasyonu ve küresel bir yapının kurulması amaçlanıyordu. Buna ek olarak, Yeltsin iktidarına karşı 1993 yılında gerçekleşen ayaklanma sonrasında Rusya'nın kırılgan yapısı daha net görülmüş ve Rusya'nın batıya yönelmiş şekildeki istikrarı Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının temel önceliği durumuna gelmişti. Bununla birlikte, Rus hegemonyası ile tarihi bir geçmiş olan ve batıya entegrasyon konusunda küçük ölçekleri dolayısıyla Rusya'ya göre daha hızlı hareket edebilen bazı Doğu Avrupa ve Baltık devletleri NATO ve Avrupa Birliği kanalıyla Rus hegemonyası altından uzaklaşmak için acele ediyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri içinde ve dışında belli kesimler eski Varşova Paktı ülkelerinin NATO veya Avrupa Birliği gibi kurumlara üyeliklerinin Rusya üzerinde rahatsızlık yaratacağı ve ülkedeki sertlik yanlısı ve batı karşıtı kesimleri güçlendireceğinden çekiniyorlardı. Ancak bir süre sonra bunun,

¹⁶⁹ Jerry Matos, “Changing Identity of the Transatlantic Community”, **CIDC Insight Turkey**, No. 17, Haziran 1998, s.13.

gelişimini hızla sürdüren Doğu Avrupa ülkeleri açısından haksızlık olabileceği görüldü. Rusya'daki reformun yavaş gitmesinin yükünün, bu yavaşlıkta hiçbir suçu olmayan Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurması rahatsız ediciydi. Ancak Clinton yönetimi bu süreci yine de en yumuşak şekilde yapmakta kararlıydı. Bu yolda Rusya ile diyalog içine girildi. 1995 yılında Yeltsin ile yapılan zirve toplantısında bu konuda mutabakat sağlanamadı. Ancak Amerika Birleşik Devletleri bu konuda ısrarını temkinli bir şekilde sürdürdü. Öte yandan Yeltsin'in sağlık durumunun da giderek kötüleşmesi Amerika Birleşik Devletleri'ni endişelendiriyordu. Yeltsin'in kişisel gücü ile de doldurduğu iktidarın kim tarafından devralınacağı önemli bir sorun idi. Yeltsin'den sonra ortaya çıkacak bir iktidar mücadelesi Rusya'nın olduğu bölgede bir güç boşluğu doğurabilirdi. Öte yandan, çok güçlü ve otoriter bir iktidar ortaya çıkması durumunda bu iktidarın Amerika Birleşik Devletleri karşıtı olması ise yeniden eski güç mücadelesine ve iki kutuplu sisteme dönüşün yolunu açma riskini taşıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri NATO'nun genişlemesi konusunda Rusya'yı ikna etmek için Rusya'yı da bir şekilde NATO içine dahil etmek zorunda olduğunu gördü. Ancak bu şekilde NATO genişlemesi ile ilgili Rusya'nın endişeleri ortadan kaldırılabilirdi. Ancak bu katılımın ne şekilde olacağı belirsizdi. Rusya'nın NATO'ya tam üyeliği pek çok sebepten dolayı mümkün değildi; öncelikle henüz NATO'nun Soğuk Savaş sonrası misyonu tam netlik kazanmamıştı. İttifakın gerekliliği halen tartışma konusuydu çünkü başta Amerika Birleşik Devletleri, ittifakın kuruluş sebebi olan ve temel tehdit olarak görülen Rusya'nın artık NATO tarafından bir tehdit olarak görülmediğini belirtiyordu. İttifak, Wilson tarafından savunulana benzer bir ortak güvenlik sisteminin aracı haline gelecek gibi görünüyordu. Bir ittifak ile ortak güvenlik sistemi arasındaki farklara ve ortak güvenlik sisteminin mahzurlarına daha önce değinilmişti. Bir ittifakta tehditler ve ortak hareket prensipleri net bir şekilde belirlenirken bir ortak güvenlik sisteminin işlemesi en başta tüm tarafların tehdidin ne olduğu ve tehdiye karşı yapılacak hareketlerin ne çapta olacağı üzerinde tam bir fikir birliğine sahip olmasını gerektiriyordu. Bu olmadığı zaman Amerika Birleşik Devletleri münferit

ortaklıklarla harekete geçebileceğini öngörüyordu. Böyle bir ihtimal olduğu sürece de NATO'nun varlığı önemini kaybediyordu. Rusya'nın tam katılımı ittifak içindeki dengeleri etkileyerek ahengi olumsuz etkileyebilir, ittifakı anlamsız kılabilir ya da tam bir ortak güvenlik sistemine dönüşmesi sonucunu doğurabilirdi. Bu sebeple Rusya için özel bir formül üretildi ve Rusya gözlemci statüsünde NATO'ya kabul edildi.

NATO'da gözlemci statüsü verilmesinin Rusya'nın NATO genişlemesine ikna olmasında ne kadar etkisi olduğu belirsizdir. Ancak Doğu Avrupa ülkelerinin giderek artan huzursuzluğunun Rusya'nın yumuşamasında etkili olduğu kesindir. Sovyet yönetimleri geçmişte bu tür diklenmelere çok sert tepkiler vermişler, Macar ve Çek ayaklanmalarını silahlı güçle bastırmışlardı. Ancak bugün benzer bir yaklaşım mümkün değildi. Rusya, Doğu Avrupa ülkelerinin NATO ve Avrupa Birliği'ne katılımının önünde durdukça, aslında bu ülkelerin katılım hevesini körüklüyordu. Çünkü bu katılımın engellenmesi bu ülkelerde Rusya'nın halen bölge üzerinde nüfuzunu sürdürmek istediği algılamasını doğuruyordu. Bu konudaki itiraz Rusya'nın halen NATO ittifakı ve Batı Avrupa ülkelerini bir tehdit olarak gördüğü düşüncesini de çağrıştırdığı için Rusya'ya batı kamuoylarındaki bakışı olumsuz etkiliyordu. Ancak, Rusya'nın bu konuda ortaya koyduğu çekincelere ve NATO genişlemesinin START-II antlaşmasının Rus meclisinde onaylanmasını tehlikeye attığı düşüncelerine¹⁷⁰ rağmen, Temmuz 1997'deki Madrid zirvesi ile Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın NATO üyelikleri kararlaştırıldı.

Bununla birlikte, NATO'nun büyüklüğünden ziyade temel amacının belirlenmesi daha büyük bir sorun olarak ortada duruyordu.¹⁷¹ Rusya'nın yeniden yapılanması devam etse ve ne yönde gelişeceği tam belirli olmasa da NATO'nun artık Avrupa'da Amerika Birleşik Devletleri'nin koruma şemsiyesinden ibaret

¹⁷⁰ Michael GORDON, "Top Russian Official Predicts Failure of Arms Treaty", **New York Times**, 16 Mayıs 1997, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/starnato.htm>, 24 Kasım 2005.

¹⁷¹ Brian Beedham, "The Atlantic Community in 2012: Three Scenarios", **CIDC Insight Turkey**, No. 17, Haziran 1998, s.17.

olmayacağı kesindi. NATO'nun, ve aslında Amerika Birleşik Devletleri'nin önündeki esas sorunlar Avrupa dışında duruyordu. Giderek güçlenen bir Çin, Ortadoğu'da artan dinsel köktencilik ve dünya çapında küreselleşmenin sonucunda bozulan gelir dağılımı Amerika Birleşik Devletleri'nin önündeki en ciddi sorunlar olarak öne çıkıyordu.

NATO'nun genişlemesi gerçekleştikten sonra dahi bunun Rusya üzerinde gelecekteki etkilerinin ne olacağı tartışılmaya devam etti. İleride bu durumun yine de Rusya'nın yabancılaşması ve kendini izole etmesine yol açabileceği endişeleri sürmekteydi.¹⁷² Yeltsin'den sonra iktidara gelen Putin yönetiminin politikaları bu endişelerin çok yersiz olmadığını gösterecekti. Ancak bu politika değişiminin NATO genişlememiş olsa dahi gerçekleşmiş olabileceğini akıldan çıkarmamak gerekiyor. Rusya'da ekonomik sorunlar, kanunsuzluk ve kırılan milli gururun kombinasyonunun daha otoriter bir yönetime yol açması büyük ihtimal kaçınılmazdı. NATO'nun genişlemesi, bunun hızlanması ya da daha şiddetlenmesi sonucunu doğurmuş olabileceği gibi, zaten gerçekleşecek bir politik değişime karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin daha güçlü duruma gelmesine de yol açmış olabilir. Ancak bu genişlemenin Clinton yönetimi sırasında pek öne çıkmayan bir sonucu daha sonraki Bush yönetiminde ortaya çıkacaktı. Irak'a yapılan müdahale sırasında Batı Avrupa müdahaleye karşı çıkarken NATO'ya alınan Doğu Avrupa ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri'ne destek verdiler. NATO'nun genişlemesiyle Amerika Birleşik Devletleri NATO içindeki ağırlığını bu ülkeler vesilesiyle daha da arttırmış oldu. Bu ülkelerin Amerika Birleşik Devletleri'ne destek vermesi ise daha çok Rusya korkusuna dayanıyordu. Ekonomik açıdan Avrupa'da, Avrupa Birliği kanalıyla entegrasyona gidilse de bu ülkeler için olası bir Rus yayılmacılığı karşısındaki en büyük güvence halen Amerika Birleşik Devletleri askeri gücü ve caydırıcılığıydı.¹⁷³ Bu arada, NATO genişlemesinin Clinton'un seçim kampanyalarında da kullandığı ve bu şekilde

¹⁷² James Bennet, "Analysis: Clinton's Foreign Policy Crystallized", New York Times, 1 Mayıs 1998, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/expwins.htm>, 26 Kasım 2005.

¹⁷³ Bennet, a.y.

Demokratların Amerika'daki Doğu Avrupa kökenlilerin oylarını kazanmayı hesapladığı da akılda tutulması gereken bir husus olmalı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Rusya politikası, tam da NATO'nun genişlemesi dolayısıyla, çok daha hassas bir dengeye oturdu. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'nin birincil derecede tehdit olarak gördüğü mevcut düzen karşısı devletlerin silah teknolojilerine ulaşmalarını sağlayacak bir havuz potansiyeline sahipti ve İran bu potansiyeli kullanmaya en yakın devlet olarak görünüyordu.¹⁷⁴ Öte yandan Rusya'nın içindeki şahinlerin ve milliyetçilerin giderek güçlenmesi Amerika Birleşik Devletleri'ni endişelendiriyordu. Ancak Clinton yönetimi bunların olduğu gibi kabul edilmesi ve bunlara rağmen Rusya ile ilişkilerin hem reforma destek hem de saldırganlığa caydırıcılık üzerine oturmasında ısrar etti.¹⁷⁵ Bu iki çelişkili politikanın aynı anda sürdürülebilirliği ve bu politikalarla istenen amaçlara ulaşılabilceği konusunda Clinton yönetimi iyimserliğini hiç kaybetmedi. Zaten Rusya'nın o kadar da büyük bir tehdit unsuru teşkil etmediğine dair polemikler de hiç azalmadı.¹⁷⁶

1995'in son günlerinde Yugoslavya iç savaşını sona erdiren Dayton Antlaşmaları imzalandı. Bu antlaşmayla Bosna ikiye bölünüyor ve Sırpların çoğunlukta olduğu bölgede ayrı bir Bosna-Sırp yönetimi kuruluyordu. Antlaşmayı takiben Birleşmiş Milletler, 20.000 adedi Amerika Birleşik Devletleri'nden olmak üzere toplam 60.000 kişilik bir barış gücünü Bosna'ya yolladı. Ancak 1999 yılında Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde NATO Sırbistan'ın iki aydan fazla sürecek olan bombalanmasına başladı. Bunun sebebi ise Sırpların Bosna'dan sonra Kosova özerk bölgesinde de Arnavutlara karşı etnik temizlik başlatmalarıydı. Yaklaşık üç ay sonra Sırp ordusunun Kosova'dan çekilmesiyle operasyon sona erdi.

¹⁷⁴ Stephen Sestanovich, Senato Uluslararası İlişkiler Komitesi'ndeki konuşması, Washington, DC, 16 Haziran 1998, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/sesta.htm>, 26 Kasım 2005.

¹⁷⁵ Sestanovich, aynı konuşma.

¹⁷⁶ Strobe Talbott, "Russia Has Nothing to Fear", **New York Times**, 18 Şubat 1997, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/strobe.htm>, 23 Kasım 2005.

Bosna'daki savaş Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının Soğuk Savaş sonrasında şekillenmesinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Bosna'da Sırpların neredeyse tamamen savunmasız Müslümanlara saldırısı ve uyguladığı etnik temizlik Amerika Birleşik Devletleri'ne uluslar ötesi bir sorumluluk yüklüyordu. Ancak Vietnam Savaşı'nın anıları ve kaybedilebilecek Amerikan hayatları olması iç kamuoyunda tepki yaratabilirdi. Bosna, Amerika Birleşik Devletleri çıkarları açısından çok da hayati bir öneme sahip değildi. Bunlardan da önemlisi, savaş Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefiki Avrupalıların hemen yanı başında oluyordu ve Amerika Birleşik Devletleri ilk safhada bu ölkelerin sorumluluğu üstlenmesini bekliyordu. Bölge Avrupa Birliği'nin ilerideki genişleme alanına dahildi ve Avrupa Birliği de NATO'dan bağımsız bir askeri güç birliği oluşturma çabalarını sürdürmekteydi. Ancak bölgede artan bütün şiddete rağmen önemli Avrupa güçleri çatışmaya müdahale etmekte son derece isteksiz ve çekingen davranıyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri'nin ortak girişim yönündeki tüm çabaları sonuçsuz kaldı. Amerika Birleşik Devletleri yönetimi müdahaleyi Birleşmiş Milletler çerçevesinde olmasa bile en azından NATO çerçevesinde yapmak için büyük çaba harcadı ve bu NATO müdahalesi için Birleşmiş Milletlerin yetki vermesi gerekliliği ciddi bir tartışma konusu oldu. Amerika Birleşik Devletleri bölgede Avrupalılara yardım etmek için ortak girişim teklif ederken bir süre sonra Avrupalıların bu konuda kendisinden de isteksiz olduğunu ve Avrupa'nın kendisine ayak bağı olduğunu gördü. Amerika Birleşik Devletleri kendisi bir girişimde bulunup daha sonra kendisine katılan olup olmayacağına bakacak güce sahipti. Daah önceki iktidar döneminde Amerika Birleşik Devletleri Başkan Bush kanalıyla, gerek gördüğünde tek taraflı ya da münferit ittifaklarla girişimde bulunabileceğini zaten dile getirmişti. Üstelik bu kez Amerika Birleşik Devletleri böyle bir davranışı doğrudan çıkarlarının çok belirgin olmadığı bir bölgede yapacağı için diğer ölkeler nezdinde yaratacağı olası olumsuz etki çok daha az olurdu. Sonunda, Rusya'nın ortak Slav kültürleri dolayısıyla kendi nüfuz alanı olarak görüyor olabileceği Sırbistan'a, 250 bin ölü ve 2,5 milyon mülteci ortaya çıktıktan sonra da olsa, Avrupalı müttefiklerini küçük düşürmek pahasına

müdahale etti.¹⁷⁷ Aynı hata Sırbistan Devlet Başkanı Miloseviç'in Kosova'da başladığı girişimde tekrarlanmadı. Bu kez NATO Birleşmiş Milletler onayına gerek kalmadan müdahale edebileceğini belirtti. Bu kriz ile NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki kendine biçtiği yeni rol netleşmeye başladı. Clinton Bosna'daki çekimserliğin dünya üzerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin güçlü pozisyonuna ciddi olarak zarar verdiğine inanmıştı¹⁷⁸ ve aynı hatanın Kosova'da da tekrarlanmamasında kararlıydı. Bosna krizi Clinton yönetiminin dış politika yaklaşımının belirlenmesinde önemli bir tecrübe sağladı ve bazı gerçeklerin görülmesini kolaylaştırdı. Ama Amerika Birleşik Devletleri'nin Bosna'daki gecikmiş müdahalesi Amerika Birleşik Devletleri'ni mükemmel bir barıştan önce savaşı durdurmaya itti çünkü her geçen gün Amerika Birleşik Devletleri gücü ile ilgili imajı zedeliliyordu. Bu yüzden Dayton Antlaşmasında Miloseviç'in iktidarda kalması pahasına barış antlaşması imzalandı ve Bosna'nın bölünmesine razı olundu. Bosnalı Müslümanlar da her türlü barışın savaşın sürmesinden daha hayırlı olduğuna ikna olarak antlaşmayı imzaladı.¹⁷⁹

Irak konusu Clinton döneminde de sürekli olarak gündemde yer almaya devam etti. 1998 yılında silah denetçilerini engellediği belirtilen Irak'a Amerika Birleşik Devletleri tarafından füze saldırılarında bulunuldu ve bazı silah fabrikaları vuruldu. Bu saldırı 1991 yılındaki Körfez Savaşı'ndan o güne değin Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a en ciddi silahlı müdahalesiydi. Ancak Saddam Hüseyin yönetimde kalmaya devam etti.

Yüzyılın sonuna gelirken, yani Clinton yönetiminin son iki yılında, yapılan bir araştırmaya göre, Amerikalılar kendilerini dünyanın en önemli ve güçlü devleti olarak görüyor, kendilerine güveniyor, kendilerini emniyet ve refah içinde hissediyorlardı.¹⁸⁰ Öte yandan terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve

¹⁷⁷ Şule Kut, "Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü", **Foreign Policy**, Türkiye Baskısı, Güz 1998, s. 54.

¹⁷⁸ Elaine Sciolino, "Bosnia Policy: Shaped by U.S. Military Role", (çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/specials/bosnia/context/0729clinton-bosnia.html>, 27 Kasım 2005.

¹⁷⁹ Sciolino, **a.y.**

¹⁸⁰ John E. Rielly, "Amerikan Halkı ve Dünya: Yüzyılın Sonunda Bir Anket", **Foreign Policy**, Türkiye Baskısı, Yaz 1999, s.77.

savunmanın güçlü kalması ile ilgili öncelikler kabul görmekteydi ama Amerikan askerlerinin yabancı topraklara gönderilmesi konusunda halk çekimserdi. Halk, Amerika Birleşik Devletleri'nin içinde bulunduğu emniyet hissinin de etkisiyle dış politikaya ilgisini daha azaltmıştı ve Clinton'un dış politikaları geçmişe oranla çok daha fazla kabul görmüştü. Clinton İkinci Dünya Savaşı'ndan beri en başarılı başkan olarak görülüyordu.

Bununla birlikte, gelecek yüzyılda dünyada çatışma sayısının artacağı ve daha fazla kan döküleceği yönünde bir beklentinin de olduğu dikkat çekmekteydi. Bunda Amerika Birleşik Devletleri askeri ve istihbarat gücünün başa çıkmasının en zor olduğu konu olan terörizm ile ilgili genel korku temel sebepti. Terörizm, Amerikan gücünün kullanılmasının en uygun ve meşru görüldüğü konu olarak kamuoyunda öne çıkmaktaydı.

1999 yılında, Clinton senelik olarak Kongre'ye yaptığı milli güvenlik ile ilgili sunumunda, “Yeni Bir Yüzyıl İçin Yeni Bir Strateji” başlıklı raporu da sundu.¹⁸¹ Bu raporda Amerika Birleşik Devletleri ulusal güvenliğinin temeli 3 ana unsorda görülüyordu: Amerika'nın güvenliğini arttırmak, Amerikan ekonomisini geliştirmek ve dünya çapında demokrasiyi yaygınlaştırmak. Bu amaçlara ulaşmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyada lider konumunu koruması ve girişimci olması öngörülüyordu.¹⁸²

Rapor Amerika'nın girişimciliğini dünya düzen ve barışı için vazgeçilmez olarak niteliyor ve Amerika Birleşik Devletleri ulusal gücünün tüm unsurlarının Amerika'nın güvenliği için seferber edilmeye hazır olması gerektiğini belirtiyordu. Bunun gerekliliği geçmişte bir çok ülkenin (Bosna örneğinde olduğu gibi) dünya barışı ve düzeni için gerekli girişimlerde bulunmakta çekingen davrandığı hatırlatılarak açıklanıyordu. Clinton yönetimine göre girişimciliğin ve liderliğin alternatifi dünyadan geri çekilmek değil, Amerika'nın kaderini

¹⁸¹ (Çevrimiçi) <http://www.usembassy-israel.org.il/publish/peace/archives/2000/january/me0111a.html>, 26 Kasım 2005.

¹⁸² Raporun tam metni için, (çevrimiçi) <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/html/documents/nssr.pdf>, 30 Kasım 2005.

değişimin güçlerine ve akıntıya bırakmak demekti çünkü artık dünyadaki gelişimlerden izole kalmak olanağı yoktu.

Rapor Amerikan girişimciliğinin doğru yönlendirilmesi için ulusal çıkarların doğru belirlenmesi gerektiğini belirtiyor ve bunları üç kategoriye ayırıyordu; Amerika Birleşik Devletleri müdahaleleri “hayati çıkarlar” (Amerikan halkı için ölüm kalım meselesi olan konular), “önemli ulusal çıkarlar” (Amerikan halkı için ölüm kalım meselesi olmayan ancak refahını ve içinde bulunduğu dünyanın şartlarını etkileyen konular) ve “insani ve diğer çıkarlar (Amerika’nın değerleri gereği müdahale etmesi gereken konular).

Amerika Birleşik Devletleri açısından temel tehditler ise

- devlet merkezli ya da bölgesel (Irak, İran Kuzey Kore gibi Amerika Birleşik Devletleri’ni hedef alan devletler),
 - ulus ötesi ya da uluslararası (terörizm, suç örgütleri, uyuşturucu, silah kaçakçılığı),
 - tehlikeli teknolojilerin yayılması (kitle imha silahları),
 - yabancı istihbarat faaliyetleri (Amerikan bilgilerine yönelik),
 - otoritesini uygulayamayan devletler
- olarak sınıflandırılmıştı.

Bu tehditler karşısında öngörülen temel araçlar olarak diplomasi, uluslararası yardımlar, silahlanmanın kontrolü, askeri girişimler, uluslararası hukuka destek veren yaptırımlar ve çevresel girişimler ile kriz durumlarında hızlı hareket edilmesi sayılmaktaydı.

Füze savunma sistemlerine sadece kısa menzilli füze saldırıları açısından bakıldığı ve bunlara karşı bir savunma sistemi geliştirildiği belirtilen raporda Anti Balistik Füze Antlaşmasının bu tür sistemleri yasaklamadığı ve bu antlaşmanın Rusya ile ilişkilerin temel köşe taşlarından birini oluşturduğu belirtiliyordu. Öte yandan, 2000 yılında ulusal kapsamda bir füze savunma sistemi kurulmasına karar verilebilmesini temin edebilmek amacıyla teknik çalışmaların da yapıldığı

açıklanıyordu. Kuzey Kore'nin nükleer silahlanma girişimleri ile ilgili olarak rapor Kuzey – Güney ilişkilerinin gelişmesi yönünde çaba harcanması gerektiğini açıklayarak Güney Kore'nin Kuzey karşısında gerilimi tırmandırmayan ve barışçı amaçlarla sınırlanan nükleer programını takdir ediyordu. Asya bölgesinde Çin ile ilgili olarak ise Amerika Birleşik Devletleri politikaları ilişkilerin geliştirilmesine ve farklılıkların kontrol altında tutulmasına dayanıyordu. Çin'in izolasyonu artık bir seçenek değildi. Raporda Çin'in bölgede tehdit olmak kadar istikrar kaynağı olma gücünü de barındırdığı hatırlatılıyor ve mevcut sorunların barışçı yollarla çözülmesi yönünde iki ülkenin fikir birliği açıklanıyordu.

Rapor küresel ekonomik istikrarı da Amerika Birleşik Devletleri güvenliğinin önemli bir unsuru olarak ortaya koyuyordu. Bu amaçla Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) güçlendirilmesi ve krizlerin önlenmesi kadar kriz durumlarında bunların yayılmasını önleyecek desteklerin sağlanması öngörülmüyordu. Aksi halde krizler büyüyerek zincirleme etkilerle Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomisini ve refahını etkileyecek sonuçlar doğurabilirlerdi.

Rapora göre, nükleer silahsızlanma ile ilgili üç ana bölge risk altında görülmektedir. Kore yarımadasında Kuzey Kore'ye nükleer silah programını terk etmesi ve 1994 yılında varılan Anlaşma Çerçevesi'ne uygun hareket etmesi için baskı uygulandığı belirtiliyordu. Ortadoğu ve Güneybatı Asya'da bölge ülkelerinin silahlanmasının engellenmesi amacıyla tarafların meşru çıkarlarını korumalarına hizmet edecek karşılıklı güven artırıcı önlemler oluşturulmasına çabalanıyordu. Ayrıca İran'ın kitle imha silahları ve füze geliştirme programları ile Irak'ın kitle imha silahları edinme çabalarını durdurmak için girişimlerde bulunulmaktaydı. Ek olarak Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silah geliştirme niyetlerinin ortadan kaldırılmasına çalışılmaktaydı. Rapor bu bölgelerin Arap-İsrail barışı, Orta Asya enerji kaynaklarının barışçı bir şekilde dünya piyasalarına ulaşması ve bölge ülkelerinin terörizme cephe alması açısından da Amerika'nın güvenliği ve dünya barışı açısından en önemli bölge olduğunu belirtiyordu.

Raporda Irak konusunda da Clinton yönetiminin kararlılığı belirtiliyor, 1998 yılındaki Amerika Birleşik Devletleri hava saldırısının bunun göstergesi olduğu açıklanıyor ve Saddam Hüseyin'in iktidardan uzaklaşmasının nihai çözüm olduğu ifade ediliyordu ancak bu uzun ve zorlu bir süreç olarak tanımlanıyordu. Bu yolda Birleşmiş Milletler yoluyla ambargo gibi yaptırımların ve Irak'ın çevrelenmesinin devam edeceği dile getiriliyordu. İran ile ilgili olarak ise, İran'ın son dönemde diyalog için yapıcı yaklaşım gösterdiği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin buna açık olduğu ancak İran'ın teröre desteğinin ve silahlanma çabalarının sürdüğü açıklanıyordu. Rapor Ortadoğu bölgesine buradaki petrol kaynaklarının önemi açısından da eğiliyor ve bölgedeki istikrarın korunmasının altını çiziyor, bunun da bölgedeki ekonomik işbirliğinin artırılması ile sağlanabileceğini açıklıyordu. Amerika Birleşik Devletleri bu konuda Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ekonomik Zirve'sini yeniden canlandırmayı ve İsrail ile ekonomik ilişkiler kuran ülkelere avantajlar sağlayan bir programı yeniden canlandırmayı hedefliyordu.

Enerji kaynakları ile ilgili olarak Orta Asya bölgesine de değinilerek bölgedeki enerji kaynaklarının dünya piyasalarına sağlıklı erişimi için Kafkasya bölgesinde istikrarın gerekli olduğu, bunun için Abhazya ve Karabağ sorunu gibi sorunların çözümü gerektiği, Bakü – Ceyhan petrol boru hattının bu açıdan önemli olduğu ve desteklenmesinin gerektiği belirtiliyordu.

2000 yılındaki seçimler yaklaşırken daha muhafazakar ve sağcı Amerikalılar arasında dış politika konusunda farklı yaklaşımlar giderek güç kazanıyordu ve bunlar 2000 seçimlerinden sonra iktidara gelecek George W. Bush liderliğindeki Cumhuriyetçi Parti yönetimi tarafından somutlaştırılacaktı. Bu yaklaşımların temelindeki unsurlar hem iç hem dış politikaya bakışı etkiliyordu: laik yönetime güvenilmemesi, geleneksel aile değerlerinin korunması, kürtağın yasaklanması, inançlarının engellenmeksizin yayılması kararlılığı ve Mesih'in dönüşü ve Mahşer

gününe olan inanç.¹⁸³ Bu muhafazakar Protestanların kendilerini tanımladığı “Evanjelist” (müjdeci) * kelimesi de bu inanç ve niyetleri yansıtıyor.

Evanjelistler toplam seçmenlerin dörtte birini oluşturmakla birlikte Cumhuriyetçi Parti içinde çok önemli etkiye sahiptiler.¹⁸⁴ Bu kesim özellikle çok ciddi organizasyon ve kitle iletişim becerisi ile yandaşları arasında sürdürdüğü sıkı ilişkilerle dikkat çekiyordu. 1980 seçimleri ile iktidara gelen Reagan yönetimine hem seçimlerde hem sonrasında destek veren bu kesim iç politikada Reagan döneminde çok büyük kazançlar sağlayamamışlarsa da yönetimin içinde yer almışlardı ve komünizm karşıtı pek çok girişimde önemli rol oynamışlardı. Evanjelistlerin önemli bir özelliği de İsrail yanlısı tutumlarıydı. Bu durum ilahiyat çevrelerinde yaygınlaşan “Tanrısal Mutluluk Çağının Arifesi” adlı bir dinsel doktrinden kaynaklanıyordu.¹⁸⁵ Bu açıdan bakıldığında İsrail’e karşı çıkanların Tanrı’ya karşı çıktığına inanılıyordu. Bu inaniş’a göre Kudüs’teki tapınak dahil, İsrail’in yeniden kurulması Mesih’in ikinci gelişini sağlayarak O’nun mutluluk döneminin kuruluşunu başlatacaktı. Bu süreçte Musevilerin topluca Hristiyan olacaklarına da yer vermesine rağmen bu inaniş, İsrail’e verdiği destek nedeniyle Museviler tarafından da olumlu karşılanmaktadır.

Evanjelistler dış politika alanında daha sert politikalar izlenmesini savunan yeni-muhafazakar bir kesim ile de çok yakın, hatta iç içe geçmiş durumda bulunuyordu. Yeni-muhafazakar akımın temel dış politika prensipleri arasında Birleşmiş Milletler Küresel Isınma Antlaşmasına muhalefet, NAFTA’ya destek, IMF’ye güven duyulmaması, Amerika Birleşik Devletleri füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi, Hristiyanlığın yayılmasına ve uygulanmasına kısıtlayıcı ve ayrımcı uygulamalar yapan Çin gibi ülkelere sert politikalar uygulanması gibi unsurlar bulunuyor.¹⁸⁶ Clinton yönetimi bu kesimin Senato ve Temsilciler Meclisindeki ağırlığı karşısında yurt dışında din özgürlüğünün ve

¹⁸³ William Martin, “Hristiyan Sağ ve Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası”, **Foreign Policy**, Türkiye Baskısı, Yaz 1999, s.63.

* Evajelist kelimesi Hristiyan inancında dört İncil yazarının sıfatıdır.

¹⁸⁴ A.y., s.64.

¹⁸⁵ A.y., s.68.

¹⁸⁶ A.y., s.69.

Hristiyanların durumunun iyileştirilmesinin önemli bir dış politika unsuru olması yolunda bazı adımlar attı. Muhafazakarlar “Uluslararası Dinsel Özgürlük Yasası” olarak bilinen yasa tasarısı ile dini özgürlüklere kısıtlama koyan, başta Çin, pek çok ülkeye Amerika Birleşik Devletleri tarafından çeşitli yaptırımlar yapılmasını sağlamaya da çalıştılar. Cumhuriyetçilere destek veren çok uluslu firma yöneticilerinden de gelen ve bu yasanın Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarını zedeleyeceği ve üstelik uygulandığı ülkelerde din özgürlüğünün yerleştirilmesine pek bir fayda sağlamayacağı, tersine, bu ülkeleri liberalleşme ve Amerikan değerlerinden uzaklaştıracağı itirazları üzerine taslağın ancak gevşetilmiş bir hali 1998’de yasalaştı.

3. 11 Eylül 2001 Saldırısı Sonrasında ABD Dış Politikası:

2000 yılının sonlarında yapılan başkanlık seçimlerinde, Clinton'un yardımcısı ve Demokrat Parti'nin başkan adayı Al Gore, Cumhuriyetçi Parti adayı ve eski başkan Bush'un oğlu George W. Bush karşısında seçimleri kaybetti. Seçimler çok çekişmeli geçmiş ve nihai sonuç Florida'daki oyların tekrar sayılması sonucunda kesinleşebilmişti.

Bush yönetimi temel olarak muhafazakar kesime yakın bir politika izlerken yönetim içinde evanjelist ve yeni-muhafazakar eğilimlerin etkin olduğu görülüyordu.¹⁸⁷ Ocak 2001'de iktidara gelen Bush yönetiminin ilk girişimlerinden biri de yurt dışında kürtaj danışmanlığı sağlanması amacıyla kurulan fonun faaliyetlerinin durdurulması oldu.¹⁸⁸ Yukarıda da değinildiği gibi kürtajın yasaklanması muhafazakar kesimin en temel taleplerinden biriydi. Mart ayında ise Amerika küresel ısınma ile ilgili Kyoto Antlaşması görüşmelerinden çekildi. Kyoto Antlaşması karbon temelli yakıt kullanımından çıkan atıkların azaltılmasını öngörüyordu. Bush yönetimi bu uygulamanın Amerikan üreticilerinin maliyetlerini arttıracak ve rekabet güçlerini düşüreceğinden dolayı anlaşmayı uygun görmemekteydi. Bu hareket yeni Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin uluslararası kamuoyunun düşüncelerine eski yönetim kadar önem vermediğinin bir göstergesiydi.

Mayıs 2001'de Başkan Yardımcısı Dick Cheney liderliğindeki bir ekip tarafından hazırlanan "Ulusal Enerji Politikası" raporu yayınlandı. Bu rapor, Amerika Birleşik Devletleri enerji politikalarının bir analizini yapıyor ve Amerika Birleşik Devletleri'nin mevcut koşullar değişmedikçe, giderek dış enerji kaynaklarına bağımlı hale geleceğini belirterek bunun önlenmesi için çözümler öngörüyordu.¹⁸⁹ Rapor 2020 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri enerji

¹⁸⁷ Tusam Amerika Araştırmaları Masası, "Dindar Amerika Birleşik Devletleri", **Cumhuriyet Strateji**, 22 Kasım 2004, Yıl 1, Sayı 21, s.14.

¹⁸⁸ Craig Aaron, "A Timeline of Failure", **In these Times**, 28 Ekim 2004, (çevrimiçi) <http://www.inthesetimes.com/site/main/article/1539/>, 28 Kasım 2005.

¹⁸⁹ Raporun tam metni için bak., (çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/energy/>, 28 Kasım 2005.

tüketiminin %32 artacağını öngörüyordu. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji üretimi hemen hemen aynı düzeyde kalıyordu. Bu farkın en önemli kısmı ise petrol tüketiminden kaynaklanmaktaydı. Zaten yarısından çoğu dış kaynaklardan karşılanan petrol tüketiminin yaklaşık %25'den fazla artması beklenirken Amerika Birleşik Devletleri petrol üretiminin %25 düşmesi bekliyordu. Bu doğrultuda rapor, Amerika Birleşik Devletleri'nin temel önceliklerinden birinin Amerika Birleşik Devletleri'ne enerji akışının istikrarının sağlanması olması gerektiğini ifade ediyordu. Bu enerji akışındaki olası oynamalar enerji piyasasında önemli fiyat sapmalarına sebep olarak ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratabildiği gibi üretimi sekteye uğratmak ve milli güvenliği olumsuz etkilemek gibi riskleri de barındırıyordu. Yüksek enerji fiyatları maliyetler üzerinde doğrudan etkide bulunarak mal ve hizmet fiyatlarını arttırabilir, ülke içinde refah seviyesini aşağı çekerek Amerika Birleşik Devletleri ürünlerinin uluslararası pazarlardaki rekabet gücünü azaltabilirdi. Petrol piyasasındaki oynamaların Amerika Birleşik Devletleri açısından ciddiyeti üzerine bir örnek vermek gerekirse, 1980'lerin başında 8 Amerikan Doları düzende seyreden ham petrol fiyatı 2000'lerin başında 30 dolar seviyelerini görmüş, bu satırların yazıldığı sıralarda ise 50 dolar civarlarında seyretmekteydi. Amerika Birleşik Devletleri enerji ithalatının %80'den fazlasının petrol ithalatı olduğu düşünülürse bu durumun Amerika Birleşik Devletleri açısından önemi daha iyi anlaşılabilir. Rapor bu durumda Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'nün kartelci yaklaşımının ve üretimi kısımasının, 1970'li yıllarda yaşandığı gibi, yukarıdaki sonuçlara yol açabileceğinin altını çiziyordu. Ortadoğu bölgesinin dünyada bilinen petrol rezervlerinin üçte ikisinden fazlasını oluşturması da bu örgütün gücünün temel kaynağıydı. Öte yandan, enerji fiyatlarındaki oynamalar, küreselleşmenin etkisiyle, birbiriyle çok daha fazla karşılıklı etkileşim içine girmiş olan ulusal ve uluslararası piyasalarda zincirleme bir reaksiyona ve küresel bir ekonomik ya da finansal krize neden olma potansiyelini barındırıyordu. Petrol fiyatlarındaki artışlar fiyat artışına ve bu da talebin azalmasına ve kar oranlarının düşmesine sebep oluyordu. Bu durum ise uluslararası yatırımcıların borsalardan çekilmesine ve farklı yatırım araçlarına yönelmesine sebep olabilirdi. Ortaya çıkan likidite sıkıntısı 1990'lı yıllarda

yaşanan ekonomik krizlerin çok daha geniş çaplısının meydana çıkmasına kolaylıkla yol açabilirdi.

Bütün bu açıklamaların sonucunda rapor Amerika Birleşik Devletleri'nin ülke içi enerji kaynaklarının yeni teknolojiler kullanılarak arttırılmasını tavsiye ediyordu. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri petrol ithalatının yarısından fazlasını başlıca dört ülkenin (Kanada, Meksika, Venezüella ve Suudi Arabistan) sağladığını ifade eden rapor bu ülkelerle ilişkilerin ve bu ülkelerin güvenliğinin önemine de dikkat çekiyordu. Ortadoğu'daki petrol üretiminin sürekliliği ve üretim ile ulaşım seçeneklerinin çoğaltılması için bu bölgede yabancı yatırımların teşvik edilmesine çalışılması da raporda belirlenen hedeflerden biri olarak görülmüyordu. Raporun dikkat çektiği hususlardan biri de Amerika Birleşik Devletleri veya Birleşmiş Milletler tarafından petrol ihraç eden ülkelere yapılan yaptırımların verimliliğine dikkat çekmesiydi. Bu yaptırımların kesinlikle gerekli olduğunun altı çizilmekle birlikte bunların Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlarına olan maliyetinin de göz önünde bulundurulması ve periyodik olarak gözden geçirilmesi gerekli görülmüyordu. Bu hususun altında yatan temel husus uzun süredir Irak'a uygulanan ambargonun petrol üretiminin arttırılmasına getirdiği engelde yatıyordu.

Rapor Kuzey Amerika'da Meksika ve Kanada'nın da katılımıyla bir ortak enerji ağı kurulmasını tavsiye ediyordu. Ayrıca Güney Amerika ve dünyanın diğer bölgelerindeki enerji piyasalarının geliştirilmesi, dış yatırıma açılması ve Amerika Birleşik Devletleri ile enerji ticaretinin geliştirilerek enerji kaynakları çeşitliliğinin arttırılmasını tavsiye eden rapor Hazar bölgesinde de aynı önceliklerle Bakü-Ceyhan petrol boru hattına destek verilmesi ve enerji kaynaklarının yanında ulaşım seçeneklerinin de arttırılmasını öngörüyordu. Ayrıca Yunanistan ile Türkiye'nin gaz nakil hatlarını entegre ederek Avrupa'nın gaz ithalat hatlarının çoğullaştırılması için Amerika Birleşik Devletleri'nin bu iki devleti teşvik etmesi isteniyordu. Bütün bu hedeflerin arkasındaki temel amaç ise Hazar ve Doğu Avrupa bölgelerinde halen hem enerji kaynakları açısından hem de enerji nakil hatları açısından hakim durumda olan Rusya'nın hakimiyetinin kırılmasıydı.

Rapor Rusya enerji piyasasına Amerika Birleşik Devletleri şirketlerinin yatırım yapabilmesi için de Rusya ile diyalogun yoğunlaştırılmasını talep ediyordu.

Rapor Asya'nın geri kalanına özel bir önem veriyordu. Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri gibi net bir enerji ithalatçısı olan Çin'in petrol ithalatının 2020 yılına kadar bugünkünün yaklaşık beş ila sekiz katına çıkacak olması ve bunun önemli bir kısmının da Ortadoğu bölgesinden temin edilmesi bölgeye verilen önemin temel sebebiydi. Bu durum ileride bir enerji sıkıntısı ortaya çıktığında Çin ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'da enerji kaynaklarına ulaşmada rekabet içine girebileceği anlamına geliyordu. Buna paralel olarak raporda öngörülen hususlardan biri de gerek Amerika Birleşik Devletleri gerekse petrol ihraç eden ülkelerin acil durumlar için petrol stoku bulundurması ve bunların piyasada fiyat ayarlamaları için değil sadece acil petrol kısıntıları durumunda kullanılması yönünde çaba harcanması idi.

Bu raporun Amerika Birleşik Devletleri dış politikası açısından önemi, enerji güvenliğinin Amerika Birleşik Devletleri ticaret ve dış politikasının önemli bir önceliği haline geldiğini göstermesiydi. Petrol ve enerji, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana petrol ithalatçısı durumuna gelmiş olan Amerika Birleşik Devletleri için her zaman önceliğini korumuş bir konu idi ancak ilk kez konu bu kadar geniş kapsamlı bir raporla ele alınıyor ve dış politika ile ilgisi ilk kez bu kadar net bir şekilde çiziliyordu. Ayrıca yine bu raporda ilk kez dış enerji kaynakları Amerika Birleşik Devletleri'nin düşmanlarının ulaşmaması ya da Amerika Birleşik Devletleri müttefiklerinin (özellikle de Avrupa'nın) ulaşması açısından değil, doğrudan ve sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin ulaşması ve güvenliği açısından değerlendiriliyordu. Gelişen ekonomisi dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin dış petrole bağımlılığı sürekli bir artış trendi izlemekteydi ve bunu yakın zamanda değiştirecek bir unsur ufukta görünmüyordu. Bu sebeple, Amerika Birleşik Devletleri dış politikası dünyadaki petrol kaynakları ile ilgili başlıca şu amaçları hedef olarak belirlemiş oluyordu:

- Dünya üzerindeki petrol kaynaklarının çeşitliliğinin artırılması.

- Mevcut kaynakların bulunduğu bölgelerde petrol ihracatını kesintiye uğratabilecek istikrarsızlıkların önlenmesi.
- Petrol rezervlerinin olduğu bölgelere Amerikan sermayesinin girişinin sağlanması.
- Petrol kaynaklarının uluslararası piyasalara ulaşmasında kullanılan yolların, özellikle de petrol ve gaz boru hatlarının çeşitlendirilerek olası bir kriz durumunda ihtiyaç duyulacak enerji ihracat alternatiflerinin çoğaltılması.
- Rusya veya herhangi bir alternatif gücün petrol rezervleri ya da ulaşım yolları üzerinde hakimiyet kurmasının engellenmesi.

Raporun yayınlanmasından yaklaşık 4 ay sonra, Eylül 2001’de, Amerika Birleşik Devletleri o güne kadar karşılaştığı en büyük terörist saldırıyla karşılaştı. İki yolcu uçağı New York Dünya Ticaret Merkezi’ne bir diğeri ise Pentagon’a çarptı. Saldırıda binlerce sivil hayatını kaybetti. Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Dünya Savaşı’na girmesine yol açan kıvılcım olan Pearl Harbour saldırısından beri ilk kez kendi evinde saldırıya uğruyor ve Amerika Birleşik Devletleri toprakları savaş sahası oluyordu. Gerek Amerika Birleşik Devletleri gerekse dünya kamuoyunda şaşkınlık büyük oldu. Belki de tarihte ilk kez bu kadar büyük bir saldırı bu kadar küçük bir grup tarafından gerçekleştiriliyordu. En kötüsü ise, buna nasıl karşılık verilebileceğı bilinmiyordu. Öte yandan, hatırlanması gereken bir diğeri husus da, Amerika Birleşik Devletleri’nin aslında Clinton yönetiminin ilk günlerinden bu yana terörist saldırıları en ciddi tehdit olarak gördüğüydü. Ancak bunun önlenmesi yolunda izlenen politikaların çok etkili olmadığı anlaşılmıştı.

Hiç şüphesiz 11 Eylül saldırıları yarattığı büyük can kaybı ve maddi yıkım ile Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunda önemli bir şok yaratmıştır. Gerek Amerika Birleşik Devletleri’nin kendi topraklarının savaş alanı haline gelmesi gerekse kullanılan yöntemin Amerika Birleşik Devletleri güvenlik araçlarıyla

karşılanabilmesinin zorluğu¹⁹⁰ Amerika Birleşik Devletleri halkının Clinton döneminde çok üst seviyede olan güvenlik duygusunu derinden sarsmıştır. Ancak bu saldırının yol açtığı süreç aslında bir dönüm noktası olmaktan çok Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında çok uzun süredir devam eden bir trendin devamı olarak gören değerlendirmeler de yapılmıştır.¹⁹¹ Clinton ısrarla liderlik imajını ileri sürerken 11 Eylül saldırılarından itibaren, Amerika Birleşik Devletleri'nin tavırları hegemonyacı imajı daha fazla öne çıkarmıştır.¹⁹² Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasındaki paradigma değişiminin göstergesi olarak “savunma” kavramının yerini “hakimiyet” kavramı almaya başladı.¹⁹³

Saldırının Amerika Birleşik Devletleri politikalarında etkisi hızla görülmeye başlandı. Zaten yoğun rekabet nedeniyle zor durumda olan bir çok Amerikan havayolunun iflasını önlemek için yürürlüğe konan maddi ve sigorta destek paketinden sonra Ekim ayında “Vatanseverlik Kanunu” yürürlüğe girdi.¹⁹⁴ Yasa, terörist saldırılara karşı devletin pek çok alanda izleme, takip, dinleme konularındaki yetkilerini genişletiyor ve özellikle elektronik ortamdaki haberleşmeleri gözleme açıyordu. Ayrıca kara para aklanması, sınırların korunması, istihbarat faaliyetlerinin genişletilmesi, terör suçlarına verilen cezaların arttırılması yönünde düzenlemeler yapan kanun devletin özel hayata müdahalesi açısından kamuoyunda tartışmalara konu oldu. Ancak terörist saldırıların planlanmasında elektronik ortamın ve teknolojinin giderek daha yoğun

¹⁹⁰ Deniz Ülke Arıboğan, **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna, Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s.188.

¹⁹¹ Noam Chomsky, **Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi**, Çev. Ali Çakıroğlu, Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 53-60.

¹⁹² Zbigniew Brzezinski, **Tercih, Küresel Hakimiyet mi, Küresel Liderlik mi?**, Çev. Cem Küçük, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 257.

¹⁹³ İlker Aktükün, “Soğuk Savaşın Küresel Tiranlığı”, Der. Toktamış Ateş, **Kartal'ın Kanat Sesleri, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, s.256.

¹⁹⁴ Yasanın tam metni için, (çevrimiçi) <http://www.epic.org/privacy/terrorism/hr3162.html>, 29 Kasım 2005.

olarak kullanılması¹⁹⁵ Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin gözünde bu yasaı meşru kıldı ve tasarı Kongre’de onaylandı.

Amerika Birleşik Devletleri’nin saldırıya tepkisi şiddetli oldu. Başkan Bush Amerika’nın “savaşa” olduğunu belirtti.¹⁹⁶ Hızla ve otoriter yöntemlerle uygulanan soruşturma sürecinde yüzlerce insan gözaltına alındı. Soruşturma sırasında uygulanan yöntemler ve Müslümanlara karşı alınan tavır kamuoyunda tartışmalara yol açtı. Sonuç olarak yapılan açıklamalar saldırıyı Bin Ladin liderliğindeki El Kaide terör örgütünün gerçekleştirdiğini gösterdi. Terör örgütünün ana merkezi radikal İslamcı bir yönetim uygulayan Taliban örgütü kontrolünde olan Afganistan idi. Bush yönetimi Taliban yönetiminden Afganistan’daki Bin Ladin’in iadesini istediğinde Taliban bu talebi kabul etmedi. Bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri kendisine yapılan saldırıyı NATO Antlaşması’nın 5. Maddesi kapsamındaki bir saldırı olarak değerlendirdiğini açıklayarak bu madde kapsamında meşru savunma hakkını kullanacağını açıklayarak Afgan Yönetimi’ne karşı hava saldırılarına başladı.¹⁹⁷ NATO Antlaşması’nın 5. maddesine göre taraflar içlerinden birine ya da birkaçına Avrupa ya da Kuzey Amerika’da ortaya çıkacak bir silahlı saldırıyı tarafların tümüne karşı yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirecekler ve Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51. Maddesi’nde belirtilen meşru savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde yeniden güvenliği tesis etmek amacıyla, gerekirse silahlı güç de kullanarak, tek tek ya da ittifak halinde bu saldırıya karşılık vereceklerdi.¹⁹⁸ Amerika Birleşik Devletleri bu madde kapsamında silahlı kuvvetlerini harekete geçirdi ve Afganistan’ı bombalamaya başladı. Silahlı güç olarak zaten bir hayli zayıf olan Afganistan ve Taliban yönetimi fazla dayanamadı ve ülkeye giren Amerika Birleşik Devletleri kuvvetleri 6 hafta içinde Kabil’i ele geçirdi. Ancak daha çok kırsal bir toplum yapısı olan ve merkezi otoritenin güçlü olmadığı Afganistan’da esas sorun gerilla savaşı yapacak olan direnişçilerin nasıl

¹⁹⁵ H. Miray Vurmay, “Ölümcül Doktrin: Teknolojik Terör”, **Cumhuriyet Strateji**, 4 Ekim 2004, Yıl 1, Sayı 14, s.5.

¹⁹⁶ (Çevrimiçi) <http://www.mapreport.com/countries/bush.html>, 28 Kasım 2005.

¹⁹⁷ (Çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/2305513.stm, 29 Kasım 2005.

¹⁹⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, 1991, Ankara, s. 210.

kontrol altına alınacağıydı. Askeri olarak çok da büyük bir direnişle karşılaşılması halen Vietnam Savaşı'nı ve orada kaybedilen binlerce askeri hatırlayan Amerika Birleşik Devletleri yönetimi ve kamuoyunu rahatlatmıştı. Ancak Afganistan'da yönetimin devralınmasından sonra dahi ülkenin pek çok bölgesinde kontrol sağlanamadığı gibi Bin Ladin de ele geçirilemedi.

Başkan Bush Aralık 2001'de Anti Balistik Füze Antlaşması'ndan çekilmeyi planladığını açıkladı. Bu karar Amerika Birleşik Devletleri'nin bir füze savunma sistemi kurmak konusundaki kararlılığını göstermekteydi. Bu kararın alınmasında 11 Eylül 2001 tarihinde yapılmış olan saldırıların rolü büyüktü. Aslında bu antlaşmadan çekililmesi düşünceleri ve bir füze savunma sistemi geliştirilmesi fikri yeni değildi. Reagan döneminden beri söz konusu olan bu proje ile ilgili çekincelerin başında gelen sebep nükleer dengeyi bozacağı ve zamanın Sovyetler Birliği'ni, bugünün ise Rusya'sını saldırıya teşvik edeceği ya da yeni bir silahlanma furyasına yol açacağıydı. Ancak giderek güçlenen ve farklı saldırı olanaklarına ulaşan terör örgütlerinin bir füzeye ulaşarak nükleer, kimyasal ya da biyolojik bir saldırıda bulunması artık çok daha yakın bir ihtimal olarak görülüyordu. Amerika Birleşik Devletleri yönetimi dış tepkileri göz önünde bulundurarak bir füze savunma sisteminin kesinlikle herhangi bir devleti hedef almadığını, terörist amaçlı münferit saldırılara karşı geliştirilmek istendiğini belirtti. Ancak şu sorunlar halen ortadaydı:

- Bir füze savunma sistemi geliştirildikten sonra bunun kullanımının sadece terörist saldırılara karşı olacağını garanti eden bir yol yoktu. Bu sebeple geçmişte bu sistemin sınırlı bir bölge ya da sınırlı sayıda füzeyi durduracak bir kapasite ile sınırlanması ihtimali de göz önünde bulundurulmuştu ancak kabul görmemişti.
- Böyle bir sistemin geliştirilebilirliğinin ya da işe yarayacağını garanti edilemiyordu. Sonunda boşa gidecek bir çaba ve kaynak harcanmış olacağı gibi, bu yüzden başta Rusya, bir çok ülkenin yeniden daha güçlü nükleer silah geliştirme çabaları içine girmesi ve bu sebeple yeni bir nükleer silahlanma furyasının başlaması riski vardı. Bunun yanında uzun

abaların sonunda imzalanmış olan ve 1972 yılından beri nükleer dengenin sürmesine ve nükleer silahsızlanma sürecinin başlamasına katkıda bulunmuş olan Anti Balistik Füze Antlaşması ortadan kalkmış olacaktı.

- Böyle bir savunma sistemi Amerika Birleşik Devletleri'nin müttefiklerini de kendi füze saldırı ve savunma sistemlerini geliştirmeye itecek ve Amerika Birleşik Devletleri'ni yalnızlığa sürükleyecekti. Çünkü özellikle NATO'daki müttefikleri ve Japonya diğer nükleer güçler karşısında Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer şemsiyesine ve caydırıcılığına güveniyorlardı. Oysa Amerika Birleşik Devletleri'nin kendini herhangi bir nükleer saldırıdan koruma olanağına kavuşması durumunda kendisini, örneğin Avrupa'da meydana gelebilecek bir nükleer çatışmanın dışında tutma olanağı olacaktı. Oysa Avrupa ülkeleri böyle bir saldırı riski ortaya çıktığında kaderlerini Amerika Birleşik Devletleri'nin eline bırakmak istemeyebilirlerdi.

Buna karşılık bir füze savunma sisteminin geliştirilmesi savunucuları da şu hususları öne sürmekteydiler:¹⁹⁹

- Füze saldırısına açık olan bir Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'ya olacak nükleer bir saldırıda çekingen davranması daha büyük ihtimaldir. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin müdahalesi kendisini de saldırganın füzelerine maruz bırakacaktır.
- İşleyebilir bir sistem geliştirilebilir. Teknoloji ilerlemiştir ve daha önce füzeyi hedefi vurmadan hemen önce hafif ve hızlıyken vurmayı öngören bir sistem yerine füzeyi ilk kalktığında, henüz yakıtını tüketmeden önce, daha yavaş hareket ederken tespit ederek vuracak bir sistem olası görünmektedir.
- Hiçbir yönetici ileride kendi ülkesini vurabilecek bir münferit terörist nükleer saldırıyı savuşturma olanağını göz ardı etme sorumsuzluğunu gösteremez.

¹⁹⁹ Henry Kissenger, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, Çev. Tayfun Eryapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2002, Ankara, s. 52-57.

- Bir füze savunma sisteminin diğer devletleri silahlanmaya itmesi özellikle uluslararası sistemin dışında hareket etme (dolayısıyla bir münferit saldırı gerçekleştirme) ihtimali olan devletler söz konusu olduğunda, bu devletlerin sınırlı mali ve teknolojik gücü ile mümkün olamaz. Rusya, Çin ve Avrupalı müttefikler ise sistemin kapsamına alınmak olasılığı kullanılarak kontrol altında tutulabilir.

2001 yılı sonunda, Amerika Birleşik Devletleri 1972 yılında imzalanmış olan Anti Balistik Füze Antlaşması'ndan resmen çekildi.²⁰⁰ Bush konu ile ilgili yaptığı açıklamada antlaşmanın Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisini teröristlerin ya da "haydut devlet"lerin saldırılarından koruyacak sistemleri geliştirmesini engellediği için bu antlaşmadan çekilmeyi gerekli gördüğünü belirtti.²⁰¹ Başkan Bush daha Mayıs 2000'de yaptığı bir konuşmada bu antlaşmanın günün şartlarına cevap vermediğini belirtmiş ancak tek taraflı çekilme yerine yeni koşullara uygun bir antlaşma yapılması gerekliliğinden bahsetmişti.²⁰²

Bu tartışmalar sürerken Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Mayıs 2002'de nükleer silahlarda büyük bir indirim sağlayan yeni bir antlaşmaya imza attılar. Buna göre gelecek 10 yıl içinde taraflar nükleer cephaneliklerinin yaklaşık üçte ikisini kullanımdan kaldıracaklardı.²⁰³ Bu indirime rağmen iki tarafta da birbirlerinin başlıca şehirlerini bir çok kez yok etmeye yetecek kadar nükleer başlık kalıyordu.²⁰⁴ Rus tarafı sökülecek nükleer başlıkların imhasını talep ederken Amerika Birleşik Devletleri bunların ileride olası kullanım ihtiyacı dolayısıyla depolanmasını talep ediyordu ve sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nin talebi kabul gördü. Rusya çok uzun süreden beri silahlı güçlerinde reforma gitmek istiyordu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin depolama talebinin kabul edilmesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin bu konuda antlaşmayı tamamen iptal edecek kadar kararlı olması vardı. Rusya bu antlaşma ile hem halen

²⁰⁰ (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/2042766.stm>, 29 Kasım 2005.

²⁰¹ (Çevrimiçi) <http://archives.cnn.com/2001/ALLPOLITICS/12/13/rec.bush.abm/>, 28 Kasım 2005.

²⁰² (Çevrimiçi) <http://www.wws.princeton.edu/bushconf/BushChronology.pdf>, 30 Kasım 2005.

²⁰³ (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2005658.stm>, 29 Kasım 2005.

²⁰⁴ (Çevrimiçi) <http://www.usatoday.com/news/world/2002/05/24/arms-deal.htm>, 28 Kasım 2005.

Amerika Birleşik Devletleri ile aynı seviyede masaya oturabildiğini gösterdi, hem de askeri giderlerini, stratejik olarak kullanılabilirliği ve faydası artık çok sınırlı olan nükleer silahları azaltarak kısabilecekti. Rusya bu indirimi tasarruf ve askeri modernizasyon planları çerçevesinde her durumda yapmak zorunda görünüyordu.²⁰⁵ Zaten Rusya'nın nükleer füze stokunun büyük kısmının 10-12 yıl içinde ömrünü doldurması bekleniyordu. Bu sebeple, Amerika Birleşik Devletleri'nden de mümkün olduğu kadar aynı yönde hareket bekleyerek nükleer dengeyi muhafaza etmeyi planlıyordu. Böylece ordu içindeki, Rusya'nın eski nüfuzunu kaybetmesinden rahatsız olan kesimin de tepkisini hafifletmek isteniyordu. Rusya içinde belirli bir kesim Rusya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne fazla güvendiğini düşünüyor ve NATO'nun Baltık bölgesine genişlemesi ve 11 Eylül saldırıları sonrasında Asya'ya giderek daha fazla yerleşmesinin Rusya için tehlike oluşturduğunu belirtiyordu.²⁰⁶

Nisan 2004'te NATO yedi eski Varşova Paktı ülkesini daha bünyesine aldı.²⁰⁷ Bulgaristan, Romanya, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovenya ve Slovakya'nın katılımıyla hem Balkanlar'da hem de Baltık bölgesinde genişleyen NATO böylece Batı Avrupa ile Rusya arasındaki bölgeyi neredeyse tamamen bünyesine katmış olarak bu bölgedeki güç boşluğunu dolduruyordu. NATO ve Amerika Birleşik Devletleri temsilcileri tarafından bu genişlemenin Rusya'ya karşı olmadığı sürekli olarak dile getirildiyse de Rusya bu gelişmeyi pek hoşnutsuzlukla karşılamadı ancak somut bir karşılığa da bulunamadı. Yine de Rusya, kendi çıkarlarının tek taraflı olarak göz ardı edildiğini gördüğünde savunma stratejisini tekrar gözden geçireceğini belirtti.²⁰⁸

Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin "haydut devlet" olarak tanımladığı ülkelerden ya da terör örgütlerinden gelebilecek münferit füze saldırılarına karşı savunma geliştirmek amacıyla Anti Balistik Füze Antlaşması'ndan çekilen

²⁰⁵ Stephen Mulvey, (çevrimiçi) http://news.bbc.co.uk/1/hi/english/world/europe/newsid_1994000/1994338.stm, 28 Kasım 2005.

²⁰⁶ (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2004643.stm>, 28 Kasım 2005.

²⁰⁷ (Çevrimiçi) <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/europe/03/29/nato.expansion/>, 29 Kasım 2005.

²⁰⁸ (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3591315.stm>, 29 Kasım 2005.

Amerika Birleşik Devletleri yönetimi 2002 yılının sonlarına doğru “haydut devlet”lerden biri olarak tanımladığı Irak üzerindeki baskısını arttırdı. Irak bir süre önce Birleşmiş Milletler silah denetçilerinin kontrollerini engellemişti. Bush Birleşmiş Milletler nezdinde yaptığı girişimlerde Irak’ın silah denetlemecileriyle işbirliğini gerekli seviyeye getirmesi için Birleşmiş Milletler’den bir karar çıkmasını talep etti. Ancak Bush aynı zamanda, Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’ın silahsızlandırılması konusundaki kararlılığını belirterek gerekirse Amerika Birleşik Devletleri’nin tek taraflı olarak Irak’a karşı harekete geçebileceğini ifade etti.²⁰⁹ Kasım 2002’de ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Irak’ın Birleşmiş Milletler silah denetçileri ile tereddütsüz işbirliğini talep eden bir kararı onayladı. Bu kararla ilgili olarak da Bush yönetimi Irak’ın bu karara uymaması durumunda, gerekirse tek taraflı harekete geçerek Irak’ı Birleşmiş Milletler kararı yönünde hareket etmeye zorlayacağını belirtti.²¹⁰

2002 yılının Haziran ayında yaptığı bir konuşmada Başkan Bush “önleyici saldırı”^{*} kavramını yeni bir doktrin olarak ortaya koymuştu.²¹¹ Buna göre Amerika Birleşik Devletleri kendisine karşı olası bir yakın saldırı ihtimali gördüğünde, bu saldırıyı önlemek amacıyla bu tehdit Amerika Birleşik Devletleri sınırlarına ulaşmadan önce güç kullanacaktı.²¹² Bu doktrinin somut olarak kullanımı konusunda en büyük olasılık olarak ise Birleşmiş Milletler yaptırımlarına uymama ve silah denetçilerine yardımcı olmama sebepleriyle Irak görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Irak’ın Birleşmiş Milletler ile işbirliği yapmamasını ve kitle imha silahları edinme çabasını doğrudan kendisine yönelik bir tehdit olarak algıladığını pek çok kez dile getirmişti.

²⁰⁹ (Çevrimiçi) <http://archives.cnn.com/2002/US/09/12/bush.speech.un/>, 29 Kasım 2005.

²¹⁰ A.y.

^{*} İngilizce karşılığı “preemptive strike”.

²¹¹ (Çevrimiçi) <http://www.wws.princeton.edu/bushconf/BushChronology.pdf>, 30 Kasım 2005.

²¹² Craig Aaron, “A Timeline of Failure”, **In these Times**, 28 Ekim 2004, (çevrimiçi) <http://www.inthesetimes.com/site/main/article/1539/>, 28 Kasım 2005.

Bu açıklamadan kısa bir süre sonra 11 Eylül saldırıları sonrasında Bush yönetimi Eylül 2002’de yeni bir “Ulusal Güvenlik Stratejisi”²¹³ ortaya koydu. Bu raporda önleyici saldırı doktrini daha detaylı olarak açıklanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri bu güç kullanımını meşru savunma kapsamında değerlendirmekteydi ve buna uluslararası destek sağlamaya çalışmakla beraber, gerektiğinde tek taraflı olarak önleyici saldırıda bulunmaktan kaçınmayacaktı.

Raporda Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya üzerinde eşi olmayan bir güce sahip olduğu, bunun da küresel bazda büyük sorumluluklar getirdiği açıklanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri için esas tehdit saldırgan devletler değil, otoritesini kuramayan ve topraklarındaki faaliyetleri kontrol edemeyen devletler olarak görülüyordu. Çünkü bu tür devletler isteseler dahi teröristlerin kendi topraklarından yararlanmasının önüne geçemiyorlardı. Birkaç teröristin elindeki ölümcül teknolojilerin getirdiği tehlike başka ülkelerin ordu ve donanmalarından daha ciddi bir tehdit oluşturuyordu. Rapor Amerika Birleşik Devletleri’nin kendisine olan büyük güvenini ve kendi değerlerinin tüm insanlık için doğruluğuna olan büyük inancını yansıtıyordu. Amerika Birleşik Devletleri bu raporda uluslararası stratejisini Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarına dayalı tam bir “Amerikan uluslararasıcılığı” üzerine temellendirdiğini belirtiyordu ancak amacının kendisine, dostlarına ve insanlığa karşı oluşan tehditleri bertaraf etmek ve on yıllarca sürecektir bir barış ve refah dönemi olduğunu da dile getiriyordu. Rapora göre Amerika Birleşik Devletleri özgürlük ve adaleti savunmak zorundaydı çünkü bu prensipler tüm insanlık için doğru prensiplerdi. Üstelik bu prensiplerin yaygınlaşması uluslararası çatışmaları azaltarak Amerika Birleşik Devletleri’nin de güvenliğini arttırıyordu. Bu yolda katılımın herkese açık olduğunu belirten rapor bu amaçlara ulaşmak için Soğuk Savaş sonrasındaki diğer başkanların dile getirdiğinden çok da farklı yöntemler öngörmüyordu: insan haklarının yaygınlaştırılması, terörizm ile mücadele edilmesi ve bu yolda ittifaklar kurulması, bölgesel çatışmaların ortadan kaldırılması, kitle imha silahları

²¹³ Raporun tam metni için, (çevrimiçi) <http://www.whitehouse.gov/nsc/print/nssall.html>, 01 Aralık 2005.

kullanılarak yapılacak tehditlerin ortadan kaldırılması, ekonomik büyüme, serbest ticaretin yaygınlaştırılması, demokrasinin yaygınlaştırılması, diğer küresel güç merkezleri ile işbirliğinin güçlendirilmesi.

İnsan haklarının yaygınlaştırılması kapsamında din ve vicdan özgürlüğünün de baskıcı devletlerden korunması öngörülyordu. Bu husus muhafazakar kesimin özellikle Çin ile ilgili rahatsızlıklarının rapora bir yansıması idi. Demokrasinin yaygınlaştırılması konusunda ise Amerika Birleşik Devletleri önceliği bölge halklarının kendilerine düşen sorumluluğu üstlenmesine vermektedir. Böylece Amerika'nın Vietnam Savaşı'ndakine benzer bir duruma yeniden düşmemesi için gerekli ön koşulların aranacağı, ancak bundan sonra girişimde bulunacağı belirtilerek kamuoyuna da bir mesaj veriliyordu.

Kitle imha silahları ile mücadele için geçmiş dönemdeki önlemlere ek olarak "önleyici saldırı" prensibinin altını çizen rapor bu silahlarla oluşturulan tehdidin doğasının daha yeni tam olarak anlaşılabilirdiğini ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tehdit karşısında artık "reaktif" bir politika izleyemeyeceğini çünkü reaksiyonun yeterli caydırıcılığı sağlayamadığını açıklıyordu. Öte yandan bu yaklaşımın uluslararası alanda getirdiği anarşi potansiyeline dikkat çekilerek istihbarat faaliyetlerine, ittifak halinde harekete ve spesifik amaca yönelik askeri operasyon güçleri oluşturmaya önem verileceği belirtiliyordu.

Rapor serbest ticaretin yaygınlaştırılmasına önem veriyor ve bunun demokrasinin yaygınlaşmasının vazgeçilmez koşulu olduğunu dile getiriyordu. Bu amaçla gerek ikili gerekse çok taraflı antlaşmalarla serbest ticaretin yaygınlaştırılmasına çalışılacaktı. Öte yandan, gelişmekte olan ülkelere demokratik kurumların yerleştirilmesi için maddi yardım sağlanması ve çevrenin korunması amacıyla alternatif teknolojiler geliştirilmesi yolunda gereken bütçenin ayrılması öngörülmekteydi.

Diğer büyük güçlerle ilişkiler konusunda rapor NATO'ya temel bir önem atfediyordu. NATO'nun isteyen ülkelerin katılımı ile genişlemesinin sağlanması

ve NATO güçlerinin (özellikle Amerika Birleşik Devletleri dışındaki ülkelerin askeri güçlerinin) modernizasyonu ortaya konulan hedeflerden başlıcalarıydı. Öte yandan Rusya, Hindistan ve Çin ile ilişkilere temel önem atfediliyordu. Rusya ile artık rakip olunmadığının ve ortak çıkarlar oluştuğunun açıklandığı raporda Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütüne girişinin teşvik edildiği ancak Rusya'nın serbest pazar ekonomisine geçişteki tedirginliği kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesine ters düşen girişimleri (İran ile nükleer teknoloji konusundaki işbirliği gibi), aşılması gereken sorunlar olarak duruyordu.

Çin ile ilişkilerle ilgili olarak gelişen Çin'in olumlu karşılandığı ancak Çin yönetiminin devletin gelecekteki yapısı ile ilgili olarak kesin bir yön henüz çizmediğinin tereddütler yarattığının belirtildiği raporda Çin'in askeri gelişiminin de bölgede tehdit unsuru olabileceği açıklanmıştı. Çin ile ticari ilişkilerin büyük potansiyeli olduğu belirtilen rapor bu ticaret dengesinin Çin lehine olduğuna değinmiyor ama Çin'i Amerika Birleşik Devletleri'nin dördüncü büyük ticaret ortağı olarak tanımlıyor ve Amerikan girişimcileri için önemli olanaklar barındırdığını ifade ediyordu. Öte yandan Tayvan'ın kendini savunmasının ve insan hakları konularının iki ülke arasında çözüm bekleyen sorunlardan ikisi olduğu da belirtilmişti.

Raporda Amerika Birleşik Devletleri'nin milli güvenlik kurumlarının çağın gereklerine cevap verebilir duruma gelmesinin önemine dikkat çekilmekteydi. Bu konuda temel ağırlık ise istihbarat faaliyetlerine verilmişti.

Amerika Birleşik Devletleri 19 Mart 2003 tarihinde Irak'a tek taraflı olarak saldırıya geçti. Amerika Birleşik Devletleri bu saldırıyı Birleşmiş Milletler nezdinde onaylatamamış, NATO kapsamında da tam destek bulamayınca başta İngiltere ile olmak üzere münferit bir ittifak kurarak bu saldırıyı büyük ölçüde kendi askeri gücü ile gerçekleştirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, saldırısına sebep olarak Irak'ın kitle imha silahları üretme faaliyetlerini ve Saddam Hüseyin'in 11 Eylül 2001 tarihli saldırılar ile ilişkisini sebep göstermekteydi. Mayıs ayında, yani yaklaşık 40 gün içinde Amerika Birleşik Devletleri

liderliğindeki ittifak Irak'ta kontrolü ele geçirdi. Ancak ülkede Amerika Birleşik Devletleri güçleri karşısında önce gerilla savaşı, bunun bastırılması sonrasında ise terör saldırıları sebebiyle tam bir düzen kurulamadı.²¹⁴ Bu satırların yazıldığı günlerde terörist bombalı saldırılar halen sürmekteydi. Amerika Birleşik Devletleri, zayıf güçlerin güçlüye karşı uyguladığı gerilla savaşı ve asimetrik savaş taktiklerine Irak'taki yönetimi değiştirmeden önce mağlup olmadı ancak Bush'un savaşın bittiğini açıklamasından sonra bu zafer stratejik bir başarıya henüz dönüşemedi ve Irak'ta istikrar sağlanamadı.²¹⁵

Amerika Birleşik Devletleri tarafından kurulan geçici yönetim Ocak 2005'de ülkede serbest seçimlerin yapılması yönünde karar aldı ve yapılan seçimler sonucunda nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şii'lerin oluşturduğu koalisyon en yüksek oyu aldı. Ancak tek başına iktidar çoğunluğunu elde edemeyen koalisyon, yapılan görüşmeler sonunda Kürt bir Cumhurbaşkanı atanması karşılığında Başbakanlığı bir koalisyon hükümeti ile üstlendi.

Amerika Birleşik Devletleri 2002 yılı sonunda Büyük Ortadoğu Projesi olarak da bilinen Ortadoğu Ortaklık İnisiyatifini kamuoyuna duyurdu.²¹⁶ Proje, Ortadoğu bölgesinin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişiminin sağlanarak bu bölgelerde terör örgütlerinin yerleşmesine, teröre destek veren ya da kitle imha silahları edinmeye çalışan siyasi otoritelerin oluşmasına engel olmayı amaçlıyordu. Bu amaçla siyasi alanda demokratik geleneklerin, parlamenter sistemin ve siyasi parti yapılarının geliştirilmesi, siyasi alanda çok sesliliğin ve ifade özgürlüğünün yaygınlaştırılması, bağımsız medyanın oluşması, hukuk devleti, etkin hükümet ve yargı kurumlarının oluşturulması amaçlanıyordu. Ekonomik alanda iç ve dış yatırımları kolaylaştıracak tedbirlerin alınması, özel sektörün geliştirilmesi ve bölge ülkelerinin uluslararası ticari alanda rekabet edebilirliğinin artırılması hedefleniyordu. Eğitimin kalitesinin artırılması ve özellikle kadınlara da ulaşması

²¹⁴ Nihat Ali Özcan, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak Çıkmazı", **Cumhuriyet Strateji**, 29 Kasım 2004, Yıl 1, Sayı 22, s.4.

²¹⁵ Ali Külebi, "ABD Hazırlıksız Yakalandı", **Cumhuriyet Strateji**, 27 Aralık 2004, Yıl 1, Sayı 26, s.14.-15

²¹⁶ (Çevrimiçi) <http://mepi.state.gov/mepi/c10130.htm>, 19 Aralık 2005.

yanında iş gücü kalitesinin artırılması da projenin hedeflerindendi. Kadınların toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi projenin diğer bir ayağını oluşturuyordu.²¹⁷ Proje ilk başta sadece Ortadoğu bölgesi için açıklanmış olmakla birlikte daha sonra İran'dan Fas'a kadar tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesini içine alacak şekilde genişletildi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bu projeyi açıklamasından sonra pek çok yorum yapıldı. Amerika Birleşik Devletleri proje çerçevesinde önemli ödenekler ayırdı ancak dünya kamuoyunda proje ile ilgili yorumlar genelde projenin bölgede Amerika Birleşik Devletleri'nin hakimiyet kurmasını ve bölgedeki enerji kaynaklarının dünya piyasalarına istikrarlı akışını garanti altına almasını amaçladığı yönünde oldu.²¹⁸ Bu satırlar yazılırken proje halen geçerliliğini korumaktaydı.

²¹⁷ (Çevrimiçi) <http://mepi.state.gov/mepi/c10120.htm>, 20 Aralık 2005.

²¹⁸ Gilbert Achcar, "The Greater Middle East: the U.S. Plan", *Le Monde Diplomatique*, April 2004, (çevrimiçi) <http://mondediplo.com/2004/04/04world>, 20 Aralık 2005, İ. Yaşar Hacısalihoğlu, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Kalıcı Egemenlik Arayışı", *Cumhuriyet Strateji*, 08 Kasım 2004, Yıl 1, Sayı 19, s.6, Mahir Kaynak, Emin Gürses, *Büyük Ortadoğu Projesi*, İlk Yayınları, 9. Baskı, Ekim 2004.

4. Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasında Temel Belirleyiciler:

Bu bölüme kadar yapılan açıklamalardan yola çıkarak, kuruluşundan bu yana Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulanan dış politikanın belirlenmesinde etkisi olan unsurların başlıcalarını belirleyebiliriz.

4.1. Psikolojik Unsurlar:

Amerika Birleşik Devletleri kuruluşundan itibaren yeni bir ülke olmanın ötesinde, o güne kadar kurulmuş ülkelerin tümünden daha farklı ve daha “iyi” bir ülke olma bilinci içinde olmuştur. Avrupa’da içinde bulunduğu maddi yoksunluklar ya da toplumsal baskılar dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri’ne gelen göçmenler burada daha iyi bir yaşam kurmayı temel amaç edinmişler, devlet otoritesinin varoluşunun temel misyonunu da bireylerin bu amacına hizmet olarak algılamışlardır. Devlet bu amaca belirli temel görevleri yerine getirerek hizmet edecektir. Bu görevlerin başında din, vicdan, fikir ve ifade özgürlüğünün korunması, insanların refah seviyesinin yükseltilmesi için girişim özgürlüğü ve serbest ticaretin geliştirilmesi gelmektedir. Öte yandan, devletin en temel görevlerinden bir diğeri ise Amerika Birleşik Devletleri’ne yüklenen bu misyonun gerçekleştirileceği toprakların dışarıdan gelecek baskı ve saldırılara karşı korunması ve bu saldırılara karşı gerekli önlemlerin alınmasıdır. Daha romantik bir ifadeyle Amerika Birleşik Devletleri olarak anılan özgürlük ve girişim cennetinin dışarıdan baskılara karşı korunmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri dış politikasına hangi dönemde bakarsak bakalım bu temel görevin dış politikanın temel taşı oluşturdugunu görürüz. Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının temel stratejilerindeki değişiklikler, bu temel hedefin korunması yolunda çevresel koşulların ya da Amerika Birleşik Devletleri yapabilirliklerinin değişmesi karşısında yapılan yeni düzenlemelerin ve bu değişikliklere verilen tepkilerin sonucu olarak görülmektedir. Bu sebeple, kuruluş dönemlerinde kendini dış dünyadan ve Avrupa’nın güç mücadelelerinden soyutlamaya çalışan Amerika

Birleşik Devletleri bu şekilde hem iç birliğini pekiştirmiş hem de ekonomik ve askeri gücünü geliştirme olanağına kavuşmuştur. 20. yüzyılın başlarında Avrupalı güçlerin coğrafi erişim olanaklarının gelişen teknoloji ve sanayi ile birlikte giderek artması sonucunda Amerika Birleşik Devletleri kendini artan bir şekilde dünya güç mücadelelerinden etkilenir durumda bulmaktan kaçınamamıştır. Bu durumda ise Amerika Birleşik Devletleri'nin tepkisi bu mücadelelerin sonuçlarına maruz kalmak yerine bu mücadeleye dahil olmak ve sonuçları biçimlendirmek şeklinde olmuştur. Böylece Amerika Birleşik Devletleri kendi toprakları ve nüfuz alanlarında üstlenmiş olduğu temel misyona zarar verecek gelişmeleri engelleyebilecektir. Bir anlamda bir dünya devleti olmak ve küresel girişimlerde bulunmak 20. yüzyıl ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri için kaçınılmaz hale gelmiştir. Çünkü artık dünyanın başka bir köşesinde meydana gelen gelişmelerin Amerika Birleşik Devletleri üzerindeki etkisi doktrinler ya da stratejilerle engellenemez duruma gelmiştir. Bu durumda Amerika Birleşik Devletleri için tek seçenek bu gelişmeleri doğrudan etkilemek ve bunlardan kendisine yansıyacak sonuçları şekillendirmek olmuştur.

Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri kamuoyuna baktığımız zaman devletin kendi sınırları dışındaki girişimciliği aslında hiçbir zaman büyük bir kamuoyu desteği bulmamıştır. Amerika Birleşik Devletleri kamuoyu devletin yurt dışındaki silahlı ya da stratejik girişimlerini sadece ülke savunması için gerekli gördüğünde onaylamıştır. Bunun dışındaki her türlü dış müdahale ise ülke kamuoyunda eleştirilere maruz kalmış, hatta ciddi karşı çıkışlarla karşılaşmıştır. Bunun iki temel psikolojik sebebi olduğu anlaşılmaktadır; birincisi, dış müdahalelerin yurt dışında Amerika Birleşik Devletleri düşmanlığını arttıracak ve ileride bu düşmanlığın Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliğine zarar verebileceği endişesi, ikincisi ise Amerikalıların yurt dışında ölmesinin getirdiği rahatsızlıktır. Eski bir sömürge olan Amerika özgürlüğünü kazanarak diğer sömürge ülkelerin halklarına ilham verdiğine inanırken birden kendini yurt dışında başka halkların topraklarını kontrol etmeye çalışan bir konumda bulmaktan genellikle rahatsız olmuştur. Daha 19. yüzyılın sonlarında İspanya ile yapılan savaştan sonra Filipinler'de Amerika Birleşik Devletleri'nin karşılaştığı

yerel direniş ve Vietnam Savaşı gibi örnekler Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunun bu endişesini açıklamaktadır. Bu girişimlerin dünya kamuoyunda Amerika Birleşik Devletleri imajına getirdiği olumsuzluklar da bu endişeleri arttırmaktadır. Öte yandan özgür ve refah içinde yaşamayı kendisine temel değer edinen bir halkın evlatlarının Amerika Birleşik Devletleri halkının özgürlük ve refahını korumak dışındaki bencil çıkarları korumak ya da başka halkları kontrol altına almak adına hayatlarını kaybetmesi ülke kamuoyunda hiçbir dönemde meşru görülmemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunun psikolojisinde etkili olan bir diğer unsur da Monroe doktrini ile birlikte başlayan izolasyonizm politikasının uygulandığı dönemden itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin hiçbir zaman cephe haline gelmemiş olmasıdır. İki dünya savaşı ve Soğuk Savaş dönemi dahil Amerika Birleşik Devletleri toprakları her zaman güvenli bir cennet olmuştur. Bu durumun tehlikeye girdiği her durum ise büyük kararlılıkla karşılanmıştır. Amerikan gemilerinin batırılması ve Atlantik'teki kuşatma ülkeyi Birinci Dünya Savaşına, Pearl Harbour saldırısı İkinci Dünya Savaşına, 11 Eylül saldırısı ise Afganistan ve Irak ile savaşa sokmuş, Küba'ya yerleştirilen Sovyet füzeleri Amerika Birleşik Devletleri'nin bir nükleer savaş tehdidi savurmasına yol açmıştır. Dikkat edilmesi gereken bir husus ise tüm bu girişimlerde yönetimin kamuoyu desteğini arkasında bulabilmiş olmasıdır. Aynı şekilde tüm Soğuk Savaş süresince de pek çok Amerikan askerinin yurt dışında görev yapması ve ülkenin çok önemli kaynaklarının silahlanmaya ayrılmış olmasına rağmen bu mücadele için kamuoyu desteği her zaman var olmuştur.

4.2. Ülke İçi Gelişmeler:

Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının belirlenmesinde ülkenin zaman içindeki gelişimi de önemli bir etken olmuştur. İlk dönemlerinde halen bir tarım toplumu olan ve göç almaya devam eden Amerika Birleşik Devletleri ülke dışında çok önemli girişimlerde bulunabilecek ya da büyük güçlerle rekabet edebilecek

durumda değildi. En büyük ticaret ortağı, çok kısa süre öncesine dek savaştığı İngiltere idi. İngiltere'ye yapılan satış dışındaki üretim büyük ölçüde iç pazara yönelikti. Bu sebeple iç pazarın istikrarını koruması ve güvenliği öncelikliydi. Olası bir savaş ticareti sekteye uğratacağından refaha da büyük zarar verecekti. Bu sebeple ilk dönemlerinde Amerika Birleşik Devletleri dengeli bir dış politika, bölgesel istikrar ve ülke içi düzenin sağlamaştırılmasına öncelik vermiş, dış politikasını da bu amaçlara hizmet edecek şekilde belirlemişti. Büyük güçlerle rekabet edebilecek durumda olmayan Amerika Birleşik Devletleri bu güçlerden birinin Amerika topraklarında hakimiyet kurma çabası karşısında yine diğer büyük güçlere güvenmesi gerekeceğini biliyordu. Bu sebeple Avrupa'da tek bir gücün hegemonyasını istemeyen Amerika Birleşik Devletleri aynı zamanda batıya ve güneye doğru genişlemesini de sürdürerek dört tarafındaki tehditlerin tümünden kendisini arındırmaya ve iç istikrarını sağlamaştırmaya çalışıyordu.

Bu durum Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi gelişimini sürdürdükçe değişmeye başladı. Uluslararası ticaretin faydalarının giderek farkına varan ve bu cephede diğer ülkelerle rekabet olanağına kavuşan Amerika Birleşik Devletleri üretici ve tüccarları Amerikan dış politikasında serbest ticaret ve açık kapı politikasının savunulmasında en önemli etkiyi yaptılar. Bu değişim gerçekleşirken Amerika Birleşik Devletleri halen Monroe doktrinini uyguluyordu ancak ticari alanda artık her pazara nüfuz etmeye çalışan Amerikan girişimcileri vardı. Amerika Birleşik Devletleri ise vatandaşlarının yurt dışındaki çıkarlarını korumak yolunda kendi toprakları dışında da sesini duyurmaya başlamıştı. Hatta 19. Yüzyılın sonlarında tüm Amerika kıtasında bir serbest ticaret alanı oluşturmak ve Monroe Doktrinini ekonomik alanda da pekiştirmek ve gelişen Amerika Birleşik Devletleri ekonomisine ihtiyaç duyduğu pazarları kazandırmak düşüncesi ortaya çıkmıştı.²¹⁹ Aynı eğilim altındaki Kongre bu dönemde hükümete dış ticaret konusunda giderek daha fazla yetki devrinde bulunarak bu konuda girişimlerin hızlanmasına çalışıyordu.

²¹⁹ Emily S. Rosenberg, **Spreading the American Dream, American Economic and Cultural Expansion 1890-1945**, Hill and Wang, 13. Baskı, 1999, New york, s. 53.

Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomisinin gelişimi, askeri olanakların gelişimini de mümkün kılmaktaydı ancak Amerika Birleşik Devletleri bu alanda Theodore Roosevelt dönemine dek çok ciddi yatırımda bulunmadı. Gerçekleşen yatırımlar da ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin yakın çevresindeki güvenlik endişelerine cevap verecek çaptaydı. İlk kez Roosevelt ile Amerika Birleşik Devletleri askeri alanda büyük güçler ile rekabete girebileceğinin sinyallerini verdi. Roosevelt döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin demir çelik üretiminde lider duruma geldiği ve modernize edilen Amerika Birleşik Devletleri donanmasının Güneydoğu Asya'da gösteri seferine yollandığına değinilmişti. Amerika Birleşik Devletleri'nin istediği zaman ekonomisini savaş sanayisi için nasıl kullanabileceği ise İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında çok net bir şekilde görüldü. Amerika dış politikasının belirlenmesinde günümüzde de ekonominin etkisi görülebilir. Amerikan ekonomisinin enerji kaynakları ile ilgili olarak giderek artan dışa bağımlılığının özellikle son dönemde ülke dış politikası ile yakından ilişkilendirildiği yukarıda anlatılmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin sadece sınai değil finansal güç olarak da artan kapasitesi ilk olarak Alaska'nın satın alınmasında görüldü. 1929'daki ekonomik kriz finans dünyasındaki uluslararası etkileşimin ne kadar arttığını gösterdi ve Amerika Birleşik Devletleri bu kez kendi ekonomisinin Avrupa'daki krizlerden etkilenmemesi için liderliği ele aldı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Truman döneminde yapılan maddi yardımlar, daha sonra bunların Marshall Yardımı çerçevesinde genişletilmesi ve Uluslararası Para Fonu'nun kurulması hep Amerika Birleşik Devletleri'nin kaçınılmaz olarak artan küresel etkinliğinin göstergesi oldu.

4.3. Çevresel Faktörler:

Amerika Birleşik Devletleri dış politika trendlerinin ortaya çıkmasında elbette ki sadece Amerika kaynaklı unsurlar etkin olmamıştır. Dünyanın diğer

bölgelerindeki gelişmeler de Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasına etki etmiştir. Bunların başında ise Avrupalı güçlerin durumu gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını kazandığı dönem Avrupa güçleri arasında rekabetin yoğun olduğu bir dönemdir. Avrupalı güçler arasındaki çekişmeler İngiltere'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlık mücadelesi karşısındaki direncini zayıflatmıştır. Bu dönemde Fransa'nın, rekabet halinde olduğu İngiltere'ye karşı Amerikan kolonilerine sağladığı maddi ve askeri destek Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını kazanmasında önemli bir etkindir.

Avrupa'nın kendisini içinde bulduğu Napolyon Savaşları Amerika Birleşik Devletleri'nin Monroe doktrini ile izolasyonizm politikasını formülize etmesini tetiklemiş olmanın yanında ülkenin kendisini Avrupalı güçlerden soyutlama çabasını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır da. İngiltere ve Fransa'nın Amerika Birleşik Devletleri'nin Atlantik ve Pasifik kıyılarına kadar dayanan rekabeti Amerikan yönetimini kendi topraklarını koruyabilmek için Monroe doktrinini uygulamaya mecbur etmiştir. Öte yandan, Napolyon Savaşları sonunda Avrupa'nın kendini içinde bulduğu yıkım, Avrupalı güçlerin öncelikle ellerindeki sömürgelerini yeniden kontrol altına alma ve bağımsızlık amaçlayan isyanları bastırma gibi konularla uğraşmalarına sebep olmuştur. Bu dönemde Amerika kıtasında herhangi bir girişim Avrupalılar için öncelikli olmamıştır. Üstelik bu dönemi takip eden ve Viyana Konferansı ile başlayan barış dönemi, Amerika Birleşik Devletleri'ni de içine çekebilecek yani bir Avrupa güç mücadelesinin ortaya çıkmasını uzun bir süre ertelemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'ni izolasyonizm politikasına iten bir açıdan Avrupalı güçler olduğu gibi, bir dünya gücü olmaya iten de öncelikle yine Avrupalılar olmuştur. 19. yüzyılın sonunda başta Almanya ve Japonya olmak üzere mevcut uluslararası düzeni değiştirmeye yönelik yeni güçlerin ortaya çıkışı ve bu güçlerin Amerika Birleşik Devletleri nüfuz alanına tehdit olma potansiyelleri karşısında Amerika Birleşik Devletleri dış politikası bu tehdidin Amerika Birleşik Devletleri topraklarına ulaşmadan ve Amerika Birleşik Devletleri toplumunun refahına olası en az zararı verecek şekilde bertaraf edilmesi

yönünde değişikliğe gitmiştir. Bu çerçevede o döneme dek Avrupalı güçler arasında hiçbir zaman taraf olmamış olan Amerika Birleşik Devletleri Almanya ve Japonya karşısında taraf haline gelmiştir. Üstelik her iki dünya savaşı sonrasında da, yeni uluslararası düzenin kurulmasında liderlik edecek kadar cesur bir girişimcilik içine girerek Avrupalı güçlerden oluşan boşluğu doldurmuştur. Bu girişimci misyonun devamlılığı ise Sovyetler Birliği gibi yeni bir gücün ve Amerika Birleşik Devletleri ideolojisine tam karşıt bir ideolojinin küresel bir güç olarak dünya sahnesine çıkışı sonucunda kaçınılmaz olmuştur.

5. Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikasında Müdahaleci Eğilim:

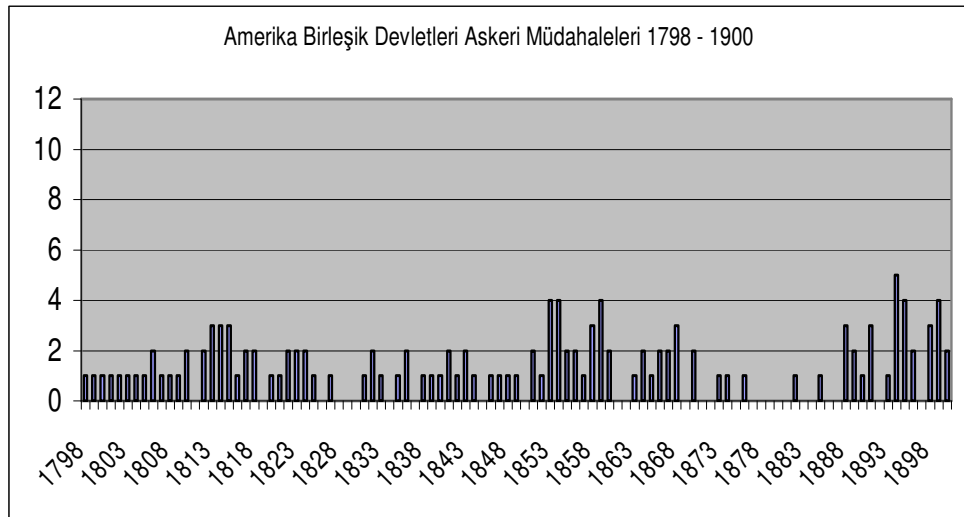
Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının 11 Eylül 2001 sonrasındaki durumu ile ilgili analizler genellikle, G.W.Bush yönetiminin tek taraflı ve müdahaleci yaklaşımından, Bush yönetimi içindeki yeni-muhafazakar ve evanjelist eğilime sahip kişilerin dünya görüşlerinden ve bunların Amerika Birleşik Devletleri dış politikası üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Bu unsurların Bush dönemi Amerika Birleşik Devletleri dış politikasındaki etkisi göz ardı edilemez. Üst düzey karar alıcıların dünya görüşlerinin dış politikaların belirlenmesinde etkili olabildiği yukarıdaki bölümlerde örneklenmiştir.

Ancak, yine yukarıda bahsedildiği gibi, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının belirlenmesinde temelde etkili olan sosyal, ekonomik ve çevresel unsurlar, ülkenin izlediği gelişim trendi ve buna bağlı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya üzerinde oynadığı rolün değişimi, bu ülkenin dış politikasında gerçek temel belirleyici olmuştur. İktidarlar bazında dış politikada bazı detaylar farklılaşmakla birlikte Amerika Birleşik Devletleri tarihine daha yukarıdan bir bakış, iktidarın eğilim ve görüşlerinden bağımsız bir genel gelişim trendini gözler önüne sermektedir. Bu trend Amerika Birleşik Devletleri'nin nüfuz alanını kuruluşundan bugüne dek sürekli olarak genişlettiği ve temel politikalarını bu bölgelerde uygulamaya koyduğudur. Bunlar, Monroe doktrini döneminde Amerika kıtası için uygulanan şu politikaların diğer bölgelere de yansıtılmış halidir: nüfuz alanında rakip bir hegemon gücün ortaya çıkmasının engellenmesi, bölgede serbest ticaretin ve açık kapı politikasının yaygınlaştırılması. Soğuk Savaş sonrasında Pentagon tarafından hazırlanan ve yukarıda değinilen strateji belgesi de bu politikaların en son olarak küresel çapta uygulanması noktasına gelindiğinin göstergesidir.

Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında, Bush döneminde öne çıkan tek taraflılık ve müdahalecilik aslında daha kuruluş yıllarından itibaren Amerika

Birleşik Devletleri dış politikasında kendini göstermiş bir husustur. Aşağıdaki grafik, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1901 yılına kadar çeşitli vesilelerle kendi sınırları dışında askeri olarak kendini gösterdiği olayları ve savaşları işaretlemektedir.²²⁰ Niteliği ve çapından bağımsız olarak, yurtdışındaki her bir Amerika Birleşik Devletleri silahlı askeri girişimi, eşit şekilde, bir adet olarak grafiğe yansıtılmıştır.

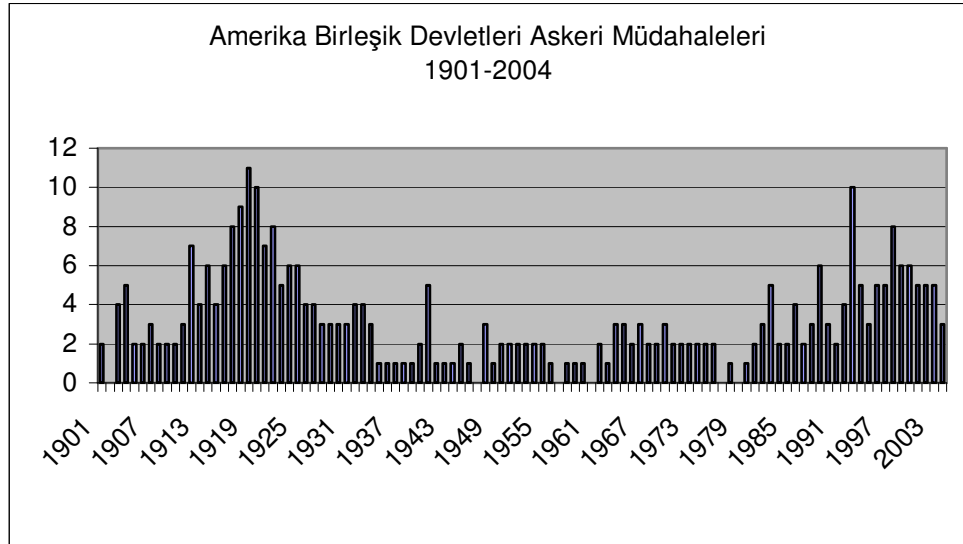
Aşağıdaki grafiklerin değerlendirilmesinde, müdahalelerin büyüklüğü ya da çapı ile ilgili bir farklılaştırma yapılmamış olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Yani, örneğin 1991 Körfez Savaşı ile Çin'deki bir ayaklanma sırasında bölgeye bir Amerikan askeri birliği yollanması aynı şekilde gösterilmiştir. Bunun yanında, gizli müdahaleler, yurtdışındaki Amerika Birleşik Devletleri üslerinde asker bulundurulması, çok uluslu güvenlik örgütlerine yapılan katılımlar ve benzeri girişimler bu grafiklerde dikkate alınmamıştır. Ayrıca, bu grafiklerde sadece silahlı askeri müdahalelerin dikkate alındığı, ancak dış politika alanında silahlı müdahale dışında da hakimiyetçi olarak değerlendirilebilecek politikalar uygulanabileceği hatırlanmalıdır.

²²⁰ Richard F. Grimmett, **Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798 – 2004**, Library of Congress, 05 Ekim 2004, çevrimiçi, <http://www.history.navy.mil/library/online/forces.htm>, 03 Ocak 2006.

Görüldüğü gibi, Amerika Birleşik Devletleri tarafından izolasyonizm politikasının izlendiği dönemlerde dahi Amerika Birleşik Devletleri silahlı kuvvetlerinin ülke sınırları dışında sürekli olarak kendini göstermiş olduğu yukarıdaki grafikte ortaya çıkmaktadır.

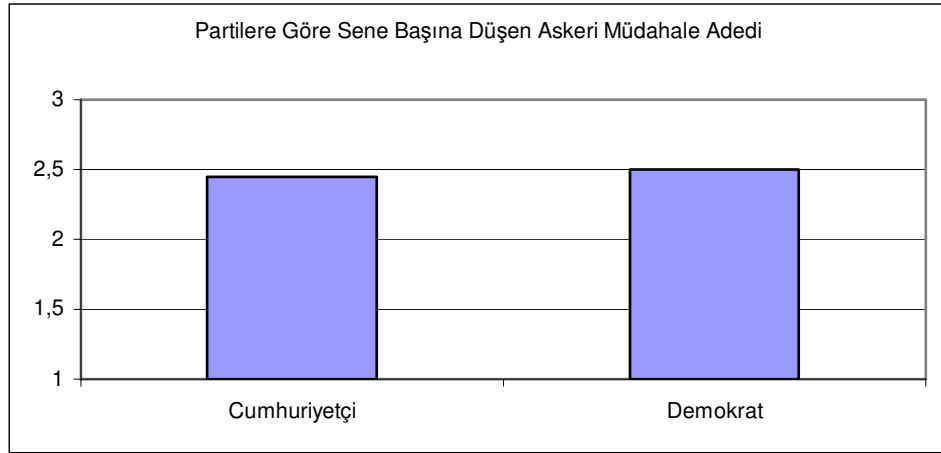
Aşağıdaki grafikte de 1901 sonrasında, yani Monroe doktrininden ilk resmi uzaklaşma belirtilerinin görüldüğü, Theodore Roosevelt döneminden itibaren, Amerika Birleşik Devletleri silahlı kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen yurtdışı müdahaleler gösterilmiştir.²²¹

Bu grafikte, 1901 sonrasında Amerika Birleşik Devletleri tarafından kendi sınırları dışında silahlı kuvvet kullanımının arttığı açıkça görülmektedir. Bu görünüm, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının Monroe doktrininden uzaklaşmaya başlaması ile tutarlıdır. Amerika Birleşik Devletleri müdahalelerinin özellikle Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde yoğunlaştığı da yine aynı grafikte göze çarpmaktadır. Dikkate değer bir husus ise bu yoğunluğun G.W. Bush dönemi öncesinde, yani Clinton iktidarı sırasında da geçerli olduğudur. Buradan Soğuk Savaş döneminin bitmesinden itibaren Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında kararlı bir şekilde müdahaleciliğin arttığı anlaşılmaktadır.

²²¹ Grimmet, a.g.e.

Hakimiyetçi politikaların göstergesi olan müdahaleciliğin Amerika Birleşik Devletleri'nin bir devlet politikası mı olduğu yoksa sadece belli bir kesimin ya da belirli bir siyasi partinin tercihi mi olduğunu incelediğimizde, bunun iktidardaki siyasi partiden bağımsız olarak gelişen bir tavır olduğunu görmekteyiz. Kuruluşundan bu yana toplam 85 yıl iktidarda kalan Cumhuriyetçi Parti yönetiminde 208 dış müdahalede bulunulurken toplam 80 yıl iktidarda bulunan Demokrat Parti yönetiminde toplam 200 dış müdahalede bulunulduğu görülmektedir.²²² Yıllık ortalamaya vurulduğunda daha saldırgan politikalar izlediği düşünülen Cumhuriyetçilerin küçük bir farkla da olsa daha az askeri müdahalede bulunduğu görülmektedir. Ancak temelde, iki partinin bu konudaki tutumları arasındaki fark göz ardı edilebilecek kadar azdır. Aşağıdaki grafik bunu daha net olarak göstermektedir.

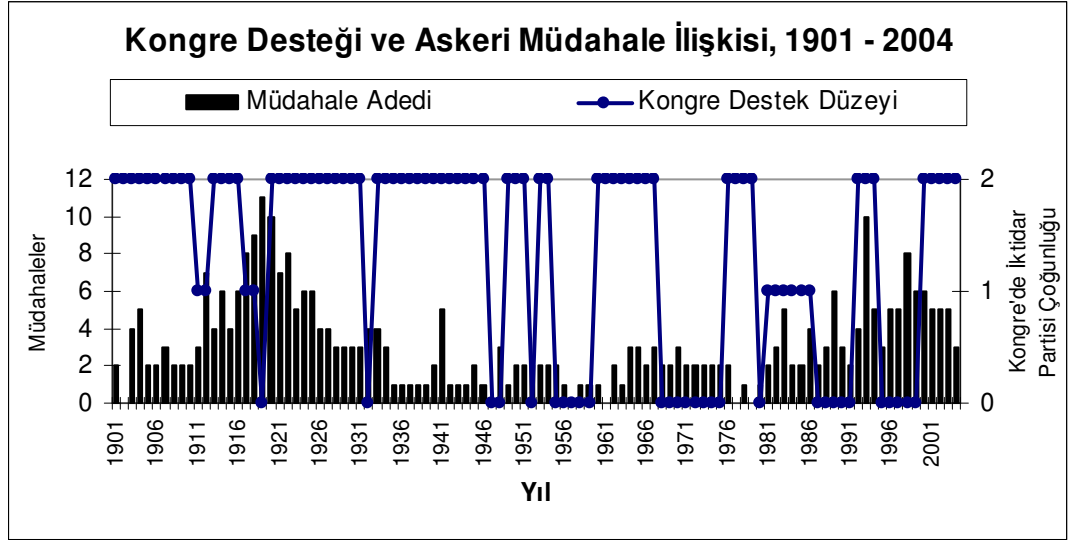
Amerika Birleşik Devletleri izolasyonizm politikasından yola çıkıp müdahaleciliği giderek daha küresel bir politika haline getirirken en önemli unsurlardan birinin Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunu harekete geçirecek bir kıvılcım olduğu daha önce belirtilmişti. Bu kıvılcım pek çok durumda, Amerika Birleşik Devletleri'ni meşru savunma hakkını kullanıyor durumuna getirmiştir. Müdahaleyi Amerikan halkı gözünde meşru ve Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliği için kaçınılmaz olarak gösteren unsurlar güçlendikçe,

²²² Presidential Elections, 1789-2004, çevrimiçi, <http://www.infoplease.com/ipa/A0781450.html>, 25 Aralık 2005.

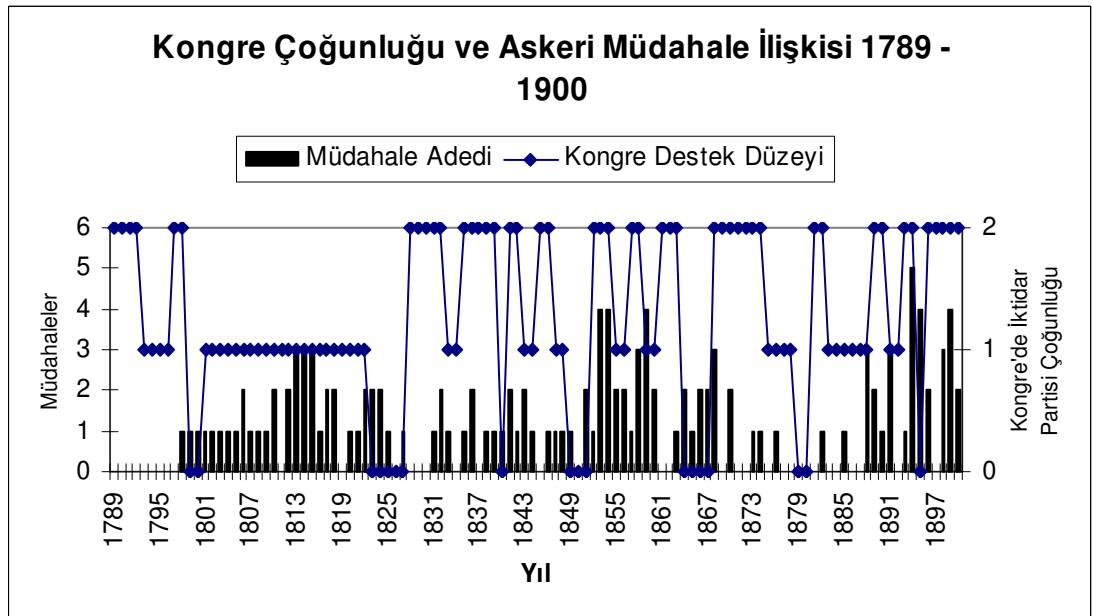
uygulanen politikalar da daha cüretkar olabilmıştır. Örneğin Birinci Dünya Savaşı öncesinde Amerikan ticaret gemilerinin Almanlar tarafından batırılması ve Almanlar tarafından Japonya'nın Amerika'ya karşı savaşa kışkırtılması Amerika Birleşik Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesini sağlayan kıvılcım olmuştur. İkinci Dünya Savaşı öncesinde ise Japonların Pearl Harbour saldırısı Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunun savaşa girmeye ikna olmasını çok kolaylaştırmıştır. Benzer şekilde 11 Eylül 2001 saldırılarının da Amerika Birleşik Devletleri tarafından uzun süredir baskı altında tutulmaya çalışılan Afgan ve Irak yönetimlerine karşı doğrudan askeri müdahalede bulunulmasını olası kıldığı açıktır.

Öte yandan, Amerikan dış politikasında dışa dönük ve baskın politikalar uygulamak konusunda Kongre'nin etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Amerikan müdahaleciliğinin iktidar partisinin Kongre'de çoğunluğa sahip olduğu dönemlerle örtüşüp örtüşmediği incelendiğinde, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında müdahaleci eğilimin iktidar partisinin Kongre'de çoğunluğa sahip olmasından bağımsız olarak geliştiği görülmektedir. Örneğin, 1901 – 2004 döneminde 104 yılın sadece 65'inde hem Senato hem Temsilciler Meclisi'nde çoğunluk iktidar partisinde olmuştur.²²³ Ancak geri kalan 39 yıl içinde de Amerika Birleşik Devletleri askeri müdahalelerinin önemli bir değişikliğe uğramadan devam ettiği görülmektedir:

²²³ Kongre'deki partilerin sandalye dağılımları için, Party Divisions in the Senate 1789 – Present, (çevrimiçi), http://www.senate.gov/pagelayout/history/one_item_and_tasers/partydiv.htm, 18 Aralık 2005, ve Political Divisions of the House of Representatives (1789 to Present), (çevrimiçi) http://clerk.house.gov/histHigh/Congressional_History/partyDiv.html, 18 Aralık 2005.

Aşağıdaki grafikte, 1901 yılında önce Monroe doktrininin geçerli olduğu döneme baktığımızda da Amerikan müdahalelerinin Kongre'deki yapıdan bağımsız olarak sürdürüldüğü görülebilir:

Kongre'nin Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının şekillenmesindeki etkisi çok yönlü olarak incelenmesi gereken bir husustur. Amerika Birleşik Devletleri idari yapısına bakıldığı zaman dış politika konusunda iki temel karar

alıcı kurumun Kongre ve Başkanlık makamı olduğunu görürüz. Kongre'nin yetkileri, diğer demokrasilerde olduğu gibi, güçler ayrımı prensibi çerçevesinde tanımlanmış olup yönetimde denetlemeyi sürekli kılmayı ve yürütme makamlarının fazla güçlenmesinin önüne geçilmesini amaçlamıştır. Ancak pek çok Amerikan Başkanı tarihte Kongre'den onay alamadığı dış politika girişimi sonucunda ülkenin zarar göreceğini ileri sürmüş ya da dış politikanın zaman zaman Kongre'deki onay süreçlerinin beklenemeyeceği kadar hızlı hareket etmeyi gerektirdiğinden yana şikayetçi olmuştur. Ancak, Kongre'nin dış politika üzerindeki etkisi ne olursa olsun, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının, kuruluşundan bu yana, devamlı olarak nüfuz alanını genişletmeye ve müdahaleci politikaların etki alanını arttırmaya yönelmiş olduğu, bu durumun ise Kongre'den bağımsız olarak sürdürüldüğü ya da Kongre tarafından genelde desteklenmiş bir unsur olduğu ileri sürülebilir. Bu çerçevede, Amerika Birleşik Devletleri hakimiyetçiliğinin genel bir devlet politikası olarak değerlendirilebilirliği söz konusu olmaktadır.

Sonuç:

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki Amerika Birleşik Devletleri dış politikasına baktığımızda, neredeyse ülkenin kuruluşundan bu yana devam eden genel bir trendin sürdüğü görülebilir; Amerika Birleşik Devletleri'nin genişleyen ve giderek küresel duruma erişen hakimiyeti. Daha önce bahsedildiği gibi Amerika Birleşik Devletleri 20. yüzyıl başından itibaren ekonomik ve askeri alanda uluslararası rekabet gücüne erişmeye başlamıştır. Aynı dönemde gelişen ulaşım olanakları, teknoloji ve serbest ticaret sayesinde dünyanın farklı bölgeleri arasındaki etkileşim de giderek artmıştır. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri yönetimlerine izolasyon politikalarının giderek faydasız hale geldiğini göstermiştir. 20. yüzyılın ilk dönemlerinde ısrarla izolasyonist politikalarda ısrar eden yönetimler olduysa da Theodore Roosevelt ile başlayan küresel politikalar Wilson ile devam etmiş, Franklin D. Roosevelt döneminde ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin bir süper güç haline gelmesiyle de sürekli hale gelmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dışa dönük politikalar uygulamasında öncülük eden başkanlara bakarsak bu politikaların belli bir partiden bağımsız olarak savunulduğunu görebiliriz. Theodore Roosevelt Cumhuriyetçi, Wilson ve Franklin D. Roosevelt ise Demokrat Parti'den başkan seçilmişlerdir. Kore Savaşı'na giren Truman ve Vietnam'a müdahale eden Kennedy Demokrat Partili iken Körfez Savaşında Irak'a müdahale eden Başkan G.H. Bush ve Afganistan ile Irak'a savaş açan G.W. Bush Cumhuriyetçi Parti'dendir. Demokrat Partili Carter Sovyetlere karşı daha baskın bir politika izlemeye başlamış, Cumhuriyetçi Parti'den Başkan seçilen Reagan ise iktidara geldiğinde bu politikayı daha da ileri seviyede uygulamıştır. Wilson'dan sonra iktidara gelen Cumhuriyetçi Parti politikalarının izolasyonist yönü ağır basmışsa da bu dönemde dahi Amerika Birleşik Devletleri'nin kaçınılmaz bölge dışı sorumluluklarının farkına varılmıştır. Ancak devlet kredisi açmak, dış borç silmek ya da gümrükleri düşürmek gibi kurumsal yollar izlemek yerine özel borçlarla savaş sonrası Avrupa'sına destek

vermiş ve bunu iki tarafın da ticari getirilerini arttırmanın bir yolu olarak Kongre'ye sunmuştur. Görüldüğü üzere, Amerika Birleşik Devletleri'nin izolasyonizm politikalarından uzaklaşarak bir dünya gücü olma yolunda girişimlerde bulunması ile ilgili olarak partiler arası bir temel görüş farklılığı bulunmamaktadır. Bu politika değişimi bir yerde kaçınılmaz olmuştur çünkü Amerika Birleşik Devletleri dünyanın geri kalanındaki gelişmelerin kendi nüfuz alanındaki etkilerinin önlenemezliğini görmüştür. Bu durumda bu etkileri engellemeye çalışmak veya bu etkilerin sonuçlarına boyun eğmek yerine dışarı çıkıp dünyanın geri kalanındaki gelişmeleri etkilemeye çalışmanın en doğru yol olduğu görülmüştür. Ancak, bu gerekliliği kamuoyuna anlatmak her zaman kolay olmamıştır. Wilson'un Milletler Cemiyeti ile ilgili girişiminde görüldüğü üzere Kongre ve kamuoyu genellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel sorumluluklar üstlenmesi konusuna soğuk bakmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri siyasi hayatına etki eden iki partinin liderlerinin başkanlıkları sırasında uyguladıkları dış politikaya baktığımızda parti temelli görünebilecek farklılıklar da göze çarpmaktadır. Örneğin Demokrat Partili Carter'ın da Clinton gibi idealist özellikler gösteren bir politika uyguladığını, insan hakları ve silahsızlanma konusuna ağırlık verdiğini ve gerek Sovyetler Birliği gerekse Amerika Birleşik Devletleri müttefikleri ile diyalog ve mutabakat yoluyla politika oluşturmak konusunda Cumhuriyetçi Partili Başkanlara göre daha fazla çaba gösterdiği görülmektedir. Ancak yine bir Demokrat Partili olan Kennedy'nin Sovyetler karşısında katı bir tutum izlediği, Berlin sorununda cüretkar ve müdahaleci davrandığı ve Vietnam Savaşı'na Amerika Birleşik Devletleri'ni soktuğu düşünüldüğünde bunun bir kural olmadığı görülebilir. Cumhuriyetçi partiden Nixon da insan hakları konusunu uluslararası kamuoyunun dikkatine sunarak, Sovyetler ve Çin üzerinde baskı yaratmak amacıyla da olsa, Carter ve Clinton'dan önce bu konuda hassasiyet göstermiştir. Öte yandan Cumhuriyetçi Parti iktidarlarında silahlanma ve güç odaklı politikaların daha yoğun olarak uygulandığı gerek Reagan gerekse Bush dönemlerinde net olarak görülebilmektedir. Ancak, Cumhuriyetçi Nixon yönetimi Sovyetlerle ilk ciddi silahsızlanma görüşmelerinin başlamasını sağlayan başkan olmuştur. Görüldüğü

üzere Amerika Birleşik Devletleri başkanları ve yönetimleri, politikalarını farklı temellerde kamuoyuna açıklasalar da hemen her durumda rasyonel gerekliliklere göre hareket etmişlerdir. Bu hareketler ise giderek küresel etkinliği artan bir Amerika yaratmaya doğru gitmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki Amerika Birleşik Devletleri dış politikasına baktığımız zaman temel özellikler açısından iki farklı dönemin ortaya çıktığını görüyoruz. İlk dönem, çoğunluğu Clinton yönetiminde geçen ve uluslararası işbirliği, diplomasi ve çok taraflı katılım temelinde geliştirilmeye çalışılan, ortak çıkarların vurgulandığı dönem. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri güçlerinin yurt dışında askeri girişimlerde bulunması konusunda meşruiyet açısından temkinli davranılan ve bu tür girişimlerde bulunulduğunda da Amerikan askerleri için risklerin en aza indirilmesi yönünde çok ciddi hassasiyet gösterilen bir dönem. Bütün bunlara rağmen, Clinton dönemi yurt dışında silahlı askeri müdahale seçeneğinin yoğun olarak kullanıldığı bir dönem olarak göze çarpmaktadır. İkinci dönem ise özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde New York ve Washington'a yapılan terörist saldırılar sonrasında somutlaşan, daha tek taraflı, Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarına odaklı, güç politikalarına ağırlık veren ve Amerika Birleşik Devletleri askeri gücünün yurt dışında kullanılmasında daha cüretkar bir politika izlenen G. W. Bush dönemi.

Daha önceki bölümlerde de gösterilmeye çalışıldığı gibi, Clinton yönetimi yeni bir hegemon gücün ortaya çıkmasını engellemek amacıyla öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı oluşabilecek düşmanlıkları tahrik etmemeye özen gösterdi. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya kamuoyunda olumsuz bir imaj edinmemesi için gereken hassasiyeti uygulamaya çalışan yönetim olaylarda tüm taraflarla diyalogu sürdürmeye çalıştı. Clinton yönetiminin temel mesajlarından bir tanesi, hiçbir ülkenin Amerika Birleşik Devletleri ile küresel olarak rekabet edebilecek güce erişmeye ihtiyaç duymayacağı çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin bir hegemon değil adil bir lider olduğuydu.

Öte yandan Clinton döneminde de Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının temel hedefleri G. H. Bush ve G.W. Bush dönemindekilerden çok farklı değildi: terörizmin önlenmesi, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yaygınlaşmasının önüne geçilmesi, serbest pazar ekonomisinin yaygınlaştırılması, başta Ortadoğu sorunu olmak üzere uluslararası anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözüme ulaştırılması ve en önemlisi Amerika Birleşik Devletleri'nin gücü ile rekabet edebilecek yeni bir gücün ortaya çıkmasının engellenmesi.

Ancak Clinton genellikle ne ılımlıları ne de şahinleri memnun edebildi. Örneğin Bosna'da müdahalede geciktiği için idealistlerden tepki gördü. Aynı gecikme Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer büyük güçlerin gözünde çekingen ve kendine güvensiz bir imaj çizmesine de yol açtı. Oysa gecikmenin arkasında Amerika Birleşik Devletleri'nin hem çok taraflı bir koalisyonla hareket etmek hem de en yakın müttefiki Avrupa Birliği'nin kendi nüfuz alanı olarak gördüğü bir bölgeye tek taraflı olarak müdahale etmemek endişesi yatıyordu. Çin'e karşı insan hakları konusunda fazla yumuşak davrandığı için şahinlerce eleştirilen Clinton NATO'nun genişlemesi konusundaki kararlılığı dolayısıyla ise Rusya'yı silahlanmaya ve saldırganlığa kışkırttığı için ılımlı kesim tarafından yerildi. Irak'a karşı daha katı bir yaklaşım uygulanması gerektiği söylendiği gibi, Irak'ın bombalanması sonrasında bu tutumu fazla sert bulan ya da faydasız olarak değerlendirenler oldu. Ortadoğu sorununu bir çözüm yoluna sokmak için çok çaba harcayan Clinton'un girişimleri sonucunda karşılıklı verilen tavizlerle varılan nokta hem Filistin hem de İsrail tarafındaki radikal kesimleri o kadar rahatsız etti ki, taraflar buna tepkilerini çatışmaların dozunu arttırarak gösterdiler. Sonunda, başlangıçtakinden daha geriye gidildi.

11 Eylül sonrasındaki döneme baktığımızda, Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının temel hedeflerinde bir değişiklik olmadığı görülebilir. Ancak öncelikler ve politikaların uygulanmasında kullanılan araçlarda farklılıklar göze çarpmaktadır. 11 Eylül saldırılarının etkisiyle, terörle mücadele çok daha önemli ve acil bir sorun durumuna gelmiştir. Bu saldırılar Amerika Birleşik Devletleri'nin her iki dünya savaşı öncesinde karşılaştığı saldırılara benzer bir etki

yaratmış ve önce Afganistan sonra da Irak üzerinde Amerikan askeri gücünün kullanılması sonucunu doğurmuş, bu güç kullanımlarının gerek Amerikan gerekse Dünya kamuoyu önünde meşru kılınmasını kolaylaştırmıştır. Hiç şüphesiz, 11 Eylül saldırıları yarattığı büyük can kaybı ve maddi yıkım ile Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunda önemli bir şok yaratmıştır. Gerek Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi topraklarının savaş alanı haline gelmesi gerekse kullanılan yöntemin Amerika Birleşik Devletleri güvenlik araçlarıyla karşılanabilmesinin zorluğu Amerika Birleşik Devletleri halkının Clinton döneminde çok üst seviyede olan güvenlik duygusunu derinden sarsmıştır. Ancak bu saldırının yol açtığı hakimiyetçi süreç aslında bir dönüm noktası olmaktan çok Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında çok uzun süredir devam eden bir trendin devamı olarak görünmektedir.

11 Eylül 2001 olaylarında bağımsız olarak bakıldığında, Bush dönemi girişimlerini, kökeni 2001 yılından çok daha önceye dayanan bir politikaların sonucu olarak görmek de mümkündür. Öncelikle Irak konusu 11 Eylül saldırıları öncesinde de sürekli gündemde olmuş, Clinton döneminde Irak çeşitli seferler bombalanmıştır. Saddam Hüseyin'in iktidardan uzaklaştırılmasının temel hedef olduğu, Bush dönemindeki gibi, Clinton döneminde de dile getirilmiştir. Aynı şekilde NATO genişlemesi de Clinton döneminde ilk adımları atılmış olan bir üsrecin devamı olarak Bush döneminde de sürdürülmüştür. Nükleer saldırılara karşı bir füze savunma sistemi geliştirilmesi de "Yıldız Savaşları" olarak bilinen proje temelinde, kökeni Reagan dönemine kadar giden çok daha uzun süreli bir planın ürünüdür. Bush yönetiminin bu konuda yarattığı fark, Anti Balistik Füze Antlaşmasından çekilerek Amerika Birleşik Devletleri'nin konumunu daha açık olarak ortaya koymak olmuştur. Önceki bölümlerde belirtilen daha pek çok konuda da Bush yönetiminin dış politika hedeflerinin kendinden önceki yönetimlerinkinden temelde bir farklılık barındırmadığı görülmektedir.

Dahası, bu temel politikalar iktidardaki partiden ya da Kongre'deki çoğunluktan bağımsız olarak geçerliliğini korumuştur. Bu da Amerika Birleşik Devletleri'nin artan müdahaleciliği ve hakimiyetçi politikalarının ülkenin temel

stratejilerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Tarihsel perspektiften bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri kuruluşundan itibaren, önce kendi topraklarını, daha sonra yakın çevresini, takip eden dönemde ise tüm Amerika kıtasını kendi nüfuz alanına çevirmiş ve bu bölgelerde rakip bir hegemon gücün ortaya çıkmasına izin vermemiştir. Bunu yaparken Amerika kesinlikle vicdani bir sorun yaşamamıştır çünkü kendisinin iyi niyetli, hakimiyetçi olmayan, özgürlüğü yaymaya çalışan ve insanların gerçek potansiyellerinin ortaya çıkmasına izin veren bir güç olduğuna inanmıştır. Kendi ideolojisini yaymaktan çekinmemiş çünkü kendi ideolojisinin tüm insanlık için, günün koşulları içinde, en doğru ideoloji olduğuna inanmıştır. Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği'ni ve komünizmi çevreleme politikası, hem daha önceki nüfuz alanı politikaları ile aynı yönde bir çaba olmuş, hem de Amerika Birleşik Devletleri'nin ideolojik inancına olan güvenini göstermiştir. Soğuk Savaş'ın Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile sonuçlanması Amerika Birleşik Devletleri'nin bu inancını daha da güçlendirmiş ve bunu küresel bir ilke kılmayı amaçlamayabilmesini olası kılmıştır. Gerek Clinton yönetimi gerekse Bush yönetimi aynı ilkelerden yola çıkmakta ve aynı temel stratejileri sürdürmektedirler.

İki yönetimin dünya görüşlerinin arasındaki farklar ve bunun dış politika uygulamaları üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir. Bush yönetimi kararlarını daha tek taraflı ve uluslararası diyaloga daha az önem vererek almakta, Amerika Birleşik Devletleri silahlı kuvvetlerini bir güç unsuru olarak çok daha yoğun şekilde ortaya koymakta, Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarını çok daha net şekilde dile getirmekten çekinmemektedir. Ancak bu durum, son 25 yıldır Amerika Birleşik Devletleri dış politikasının temel unsurlarının değişmediğini gözden kaçırmamalıdır. Bu unsurlar, küresel anlamda rakip bir hegemon gücün ortaya çıkmasının engellenmesi, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, terörizmin önüne geçilmesi ve serbest ticaret politikalarının küresel çapta yaygınlaştırılmasıdır.

Bu temel stratejileri, yukarıda bahsedilen sebeplerle meşru olarak gören Amerika Birleşik Devletleri, buna aykırı hareket eden ve uluslararası düzeni

değiştirmeyi amaçlayan her güce karşı, her türlü mücadeleyi vermekten çekinmemektedir. Bu mücadelede diplomatik yollar ve ekonomik baskılar kullanıldığı gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemde bir tür küresel düzen koruyucu rolüne bürünen Amerika Birleşik Devletleri silahlı gücünü de giderek daha yoğun olarak kullanmaktadır. Daha önceki bölümde gösterilen grafikler bu eğilimi ortaya koymaktadır. Bu kullanımın Kongre'nin muhalefet partisi kontrolünde olduğu durumlarda dahi sürmesi ise bu durumun ülke kamuoyunda genel kabul gördüğünün ve –muhtemelen yukarıda anlatılan sebeplerle- meşru karşılandığının göstergesidir.

Bugün baktığımızda, küresel çapta Amerika'nın hakimiyetinin gerek ekonomik, gerek sosyal, gerekse askeri alanda giderek arttığı görülmektedir. Bu durum dünyanın farklı bölgelerindeki pek çok kişi tarafından endişe ile karşılanmakta ve eleştirilmektedir. Liberal ekonomik modelin ülkelerin gelir dağılımında getirdiği bozukluklar, yerel kültürlerin Amerikan kültür bombardımanı altında yozlaşması, ülkelerin kendi kaderlerini tayin etmekte giderek daha dışa bağımlı hale gelmesi pek çok açıdan ve haklı olarak eleştirilebilir. Ancak tarihte benzer hegemon güçlerin, örneğin Roma'nın, ya da Büyük Britanya'nın hakim olduğu dönemlere bakıldığında baskın güçlerin sadece siyasi değil ekonomik ve kültürel alanda da kalıcı etkiler bırakması kaçınılmaz gibi görünmektedir. Bugün Avrupa'nın hemen her dilinde yer alan Roma kökenli Latince kelimeler bugün o dilleri konuşan halklar tarafından utanç değil gurur kaynağı olarak dile getirilmektedir. Ayrıca, eğer bir hegemon olarak tanımlanırsa, Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemonyasının tarihteki pek çok hegemonyaya göre daha az yıkıcı olduğunu kabul etmek gerekir. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'ne alternatif bir güç adayı göstermek mümkün değildir. Gösterilen adayların ise ileride Amerika Birleşik Devletleri'den bağımsız hareket edebilecek güce eriştiklerinde Dünya'yı bugünkünden daha iyi ya da daha barışçı bir yer haline getirecekleri bir hayli şüpheli görünmektedir. Örnek vermek gerekirse, Çin halen totaliter bir yönetime sahiptir. Japonya Amerika Birleşik Devletleri'ne göre kültürel açıdan çok daha merkeziyetçi ve milliyetçi özellikler göstermektedir. Rusya, Soğuk Savaş öncesi dönemin hatıralarıyla Doğu Avrupa ülkeleri için halen

korku kaynağıdır. Avrupa ise, kendi içindeki birliğin sağıamlığı sorunu bir kenara konsa dahi, 19. yüzyıldaki sömürgeci geçmişı, günümüz Ortadoğı sorununun ortaya çıkışındaki katkısı ve insanlığın en vahim iki savaşında oynadığı rolle, pek çok toplumun şüpheyile baktığı bir bölgedir.

Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri halen küresel anlamda en büyük askeri ve ekonomik güce sahip devlettir ve dünyanın herhangi bir yerindeki gelişme Amerika Birleşik Devletleri'nin ilgi alanına girmektedir. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri halkı için öncelik ülkede ve ülkenin iyiliğı için küresel güvenlik ve refahın sağılanmasıdır. Amerikan yönetimleri bu güvenlik ve refah için Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel etkinliğinin sürmesinin gerekli olduğuna inandığı sürece Amerika Birleşik Devletleri de küresel bir güç olmaya çalışacak ve bu gücünü göstermeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Arıboğan, Deniz Ülke, **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna, Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak**, Timaş Yayınları, İstanbul, Mart 2003

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 – 1990)**, C. I: 1914 – 1980, 8. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992,

Ateş, Toktamış, (Der.), **Kartal'ın Kanat Sesleri, ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ümit Yayıncılık, Ankara, Ocak 2004

Ayman, Gülden, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1994

Brzezinski, Zbigniew, **Tercih, Küresel Hakimiyet mi, Küresel Liderlik mi?**, Çev. Cem Küçük, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005,

Carleton, William G., **The Revolution in American Foreign Policy, It's Global Range**, Random House, Newyork, 1963,

Chomsky, Noam, **11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?**, Aram Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, Haziran 2004.

Chomsky, Noam, **Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi**, Çev. Ali Çakıroğlu, Tuncay Birkan, Metis Yayınları, , İstanbul, Nisan 2000

Dedeoğlu, Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.

Divine, Robert A. (Der.), **The Cuban Missile Crisis**, Markus Wiener Publishing, New York, 1988.

Gelfand, Lawrance E. (Der.), **Essasys on the History of American Foreign Relations**, Holt, Rinehart and Winston Inc., y.y., 1972,

Hibbert, Christopher, **The Story of England**, Phaidon Press, London, t.y.

İnat, Kemal ve diğerkleri (Der.), **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004

Kaynak, Mahir, Gürses, Emin, **Büyük Ortadoğu Projesi**, İlk Yayınları, 9. Baskı, Ekim 2004.

Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, Aralık 2002,

Kissenger, Henry, **ABD'nin Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, Çev. Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.

Kissenger, Henry, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.

Lipset, Seymour Martin, **The First New Nation – The United States in Historical and Comparative Perspective**, Anchor Boks, Double Day & Co Inc., 1967.

Martin, Hans-Peter ve Schumann, Harald, **Globalleşme Tuzağı, Demokrasiye ve Refaha Saldırı**, Çev. Özden Saatçi Karadana, Mahmure Kahraman, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997.

McNeill, William H., **Dünya Tarihi**, Çev. Alaeddin Şenel, 7. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul, Eylül 2003.

Morris, Richard B., **The Life History of the United States**, Der. Norman P. Ross, Time Inc., 1963.

Oran, Baskın (Der.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Parrish, John B., Iron and Steel in the Balance of World Power, **The Journal of Political Economy**, C.64, Sayı 5, Ekim 1956.

Pitt, William R., **Irak’a Savaş, Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler**, Çev. Çiçek Öztekin, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

Rosenberg, Emily S., **Spreading the American Dream, American Economic and Cultural Expansion 1890-1945**, Hill and Wang, 13. Baskı, New York, 1999.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih, İlkçağdan 1918’e**, 6. Baskı, İmge Kitabevi, 1998

Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918 – 1990**, C: II, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1991.

Sarıca, Murat, **Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa’da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919 – 1929)**, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul, y.y.,

Schlesinger, Arthur M., Jr., **The Cycles of American History**, Houghton Mifflin Company, Boston, 1986.

Skidelsky, Robert, **Düşüncenin Ustaları - Keynes**, Çev. Cemal Atilla, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Ekim 2003.

Sönmezoğlu, Faruk (Der.), **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1998.

Stiglitz, Joseph E., **Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev. Arzu Taşcıoğlu, Deniz Vural, 3. Baskı, Plan B Yayınları, İstanbul, 2004.

Tindall, George Brown, ve Shi, David E., **America, A Narrative History**, 6. Baskı, C. I – II, W.W. Norton & Company, Newyork, 2004.

Ülman, Haluk, **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1973.

Ürer, Levent, **Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları**, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.

Yergin, Daniel, **Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, Cev. Kamuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Mayıs 2003.

Makaleler:

Aaron, Craig, “A Timeline of Failure, In these Times”, 28 Ekim 2004, (çevrimiçi) <http://www.inthesetimes.com/site/main/article/1539/> , 28 Kasım 2005.

Achcar, Gilbert, “The Greater Middle East: the U.S. Plan”, **Le Monde Diplomatique**, April 2004, (çevrimiçi) <http://mondediplo.com/2004/04/04world>, 20 Aralık 2005

Albright, Madeleine, “A Call for American Consensus, Why our arms-control leadership is too important to risk in partisan political fights”, **Time**, 22 November 1999, (çevrimiçi) <http://secretary.state.gov/www/statements/1999/991122c.html>, 22 Aralık 2005

Beedham, Brian, “The Atlantic Community in 2012: Three Scenarios”, **CIDC Insight Turkey**, No. 17, Haziran 1998

Bennet, James, “Analysis: Clinton's Foreign Policy Crystallized”, New York Times, 1 Mayıs 1998, çevrimiçi: <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/expwins.htm>, 26 Kasım 2005.

Erlanger Steven, “Christopher to Go Ahead With Visit to China”, New York Times, 31 Ekim 1996, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/cristrip.htm>, 26 Kasım 2005.

Gordon, Michael, “Top Russian Official Predicts Failure of Arms Treaty”, New York Times, 16 Mayıs 1997, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/starnato.htm>, 24 Kasım 2005.

Hacısalıhoğlu, İ. Yaşar, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Kalıcı Egemenlik Arayışı”, **Cumhuriyet Strateji**, 08 Kasım 2004, Yıl 1, Sayı 19

Kut, Sule, “Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü”, **Foreign Policy**, Türkiye Baskısı, Güz 1998

Külebi, Ali, “ABD Hazırlıksız Yakalandı”, **Cumhuriyet Strateji**, 27 Aralık 2004, Yıl 1, Sayı 26

Lake, Anthony, “From Containment to Enlargement”, John Hopkins University, 21 September 1993, (çevrimiçi)

<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html>, 21 Aralık 2005.

Martin, William, “Hristiyan Sağ ve Amerika Birleşik Devletleri Dış Politikası”, **Foreign Policy**, Türkiye Baskısı, Yaz 1999

Matos, Jerry, “Changing Identity of the Transatlantic Community”, **CIDC Insight Turkey**, No. 17, Haziran 1998

McDougall, Walter A., “Foreign Monsters, False Alarms”, New York Times, 15 Nisan 1997, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/monsters.htm>

Nolt, James, “U.S.-China Security Relations”, **Foreign Policy Infocus**, C.III, No.19, (çevrimiçi) <http://www.fpiif.org/briefs/vol3/v3n19chi.html>, 24 Kasım 2005.

Özcan, Nihat Ali, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak Çıkması”, **Cumhuriyet Strateji**, 29 Kasım 2004, Yıl 1, Sayı 22

Parrish, John B., “Iron and Steel in the Balance of World Power”, **The Journal of Political Economy**, C.64, Sayı 5, Ekim 1956

Paxon, Frederic Logan, “Theodore Roosevelt”, **Dictionary of American Biography**, Scribner’s Press, 1934, New York, (çevrimiçi) <http://tiger.uic.edu/~rjensen/tr.htm>, 17 Aralık 2005.

Rielly, John E., “Amerikan Halkı ve Dünya: Yüzyılın Sonunda Bir Anket”, **Foreign Policy**, Türkiye Baskısı, Yaz 1999

Roberts, Brad, “1995 and the End of Post the Post-Cold War Era”, **Washington Quarterly**, C1, No.18, Kış 1995, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/roberts.htm>, 25 Kasım 2005.

Sciolino, Elaine, “Bosnia Policy: Shaped by U.S. Military Role”, (çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/specials/bosnia/context/0729clinton-bosnia.html>, 27 Kasım 2005.

Sestanovich, Stephen, “Senato Uluslararası İlişkiler Komitesi’ndeki konuşması”, Washington, DC, 16 Haziran 1998, (çevrimiçi)

<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/sesta.htm>, 26 Kasım 2005.

Sprinzak, Ehud, “Büyük Süperterörizm Korkusu”, **Foreign Policy** – Türkiye Baskısı, Güz 1998

Steinbruner, John, “The Problems of Strategic Realignment, Is the Atlantic Widening? Atlantic Area Nations After the Cold War”, Chicago Council on Foreign Relations, 1995, (çevrimiçi)

<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/steinbru.htm>, 25 Kasım 2005.

Talbott, Strobe, “Russia Has Nothing to Fear”, New York Times, 18 Şubat 1997, (çevrimiçi) <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/strobe.htm> , 23 Kasım 2005.

Taylor, Patrick E., “Pentagon’s New World Order: U.S. to Reign Supreme, A Policy to Ward Off Future Challenges”, **International Herald Tribune**, No.33911, 09 Mart 1992, Paris

Tusam Amerika Araştırmaları Masası, “Dindar Amerika Birleşik Devletleri”, **Cumhuriyet Strateji**, 22 Kasım 2004, Yıl 1, Sayı 21

Vurmay, H. Miray, “Ölümcül Doktrin: Teknolojik Terör”, **Cumhuriyet Strateji**, 4 Ekim 2004, Yıl 1, Sayı 14

Çevrimiçi Kaynaklar:

http://www.senate.gov/pagelayout/history/one_item_and_teasers/partydiv.htm, 18 Aralık 2005

http://clerk.house.gov/histHigh/Congressional_History/partyDiv.html, 18 Aralık 2005

<http://www.spanamwar.com/timeline.htm>, 17 Aralık 2005

<http://history.acusd.edu/gen/20th/1990s/bush.html>, 23 Kasım 2003

<http://www.state.gov/www/global/arms/ctbtpage/ntbpage.html>, 30 Kasım 2005

<http://www.usembassy-israel.org.il/publish/peace/archives/2000/january/me0111a.html>, 26 Kasım 2005

<http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/html/documents/nssr.pdf>, 30 Kasım 2005

<http://www.whitehouse.gov/energy/>, 28 Kasım 2005

<http://www.epic.org/privacy/terrorism/hr3162.html>, 29 Kasım 2005

<http://www.mapreport.com/countries/bush.html>, 28 Kasım 2005

http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/2305513.stm, 29 Kasım 2005

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/2042766.stm>, 29 Kasım 2005

<http://archives.cnn.com/2001/ALLPOLITICS/12/13/rec.bush.abm/>, 28 Kasım 2005

<http://www.wws.princeton.edu/bushconf/BushChronology.pdf>, 30 Kasım 2005

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2005658.stm>, 29 Kasım 2005

<http://www.usatoday.com/news/world/2002/05/24/arms-deal.htm>, 29 Kasım 2005

http://news.bbc.co.uk/hi/english/world/europe/newsid_1994000/1994338.stm, 28 Kasım 2005

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2004643.stm>, 28 Kasım 2005

<http://edition.cnn.com/2004/WORLD/europe/03/29/nato.expansion/>, 29 Kasım 2006

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3591315.stm>

<http://archives.cnn.com/2002/US/09/12/bush.speech.un/>, 29 Kasım 2005

<http://www.whitehouse.gov/nsc/print/nssall.html>, 01 Aralık 2005

<http://mepi.state.gov/mepi/c10130.htm>, 19 Aralık 2005

<http://mepi.state.gov/mepi/c10120.htm>, 20 Aralık 2005

<http://www.history.navy.mil/library/online/forces.htm>, 03 Ocak 2006

<http://www.infoplease.com/ipa/A0781450.html>, 25 Aralık 2005

EK-1

Amerika Birleşik Devletleri Başkanları²²⁴

Washington, George, 1789-97
Adams, John, 1797-1801
Jefferson, Thomas, 1801-09
Madison, James, 1809-17
Monroe, James, 1817-25
Adams, John, 1825-29
Jackson, Andrew, 1829-37
Van Buren, Martin, 1837-41
Harrison, William Henry, 1841
Tyler, John, 1841-45
Polk, James, 1845-49
Taylor, Zachary, 1849-50
Fillmore, Millard, 1850-53
Pierce, Franklin, 1853-57
Buchanan, James, 1857-61
Lincoln, Abraham, 1861-65
Johnson, Andrew, 1865-69
Grant, Ulysses S., 1869-77
Hayes, Rutherford B., 1877-81
Garfield, James, 1881
Arthur, Chester, 1881-85
Cleveland, Grover, 1885-89
Harrison, Benjamin, 1889-93
Cleveland, Grover, 1893-97
McKinley, William, 1897-1901
Roosevelt, Theodore, 1901-09
Taft, William H., 1909-13
Wilson, Woodrow, 1913-21
Harding, Warren, 1921-23
Coolidge, Calvin, 1923-29
Hoover, Herbert, 1929-33
Roosevelt, Franklin D., 1933-45
Truman, Harry, 1945-53
Eisenhower, Dwight, 1953-61
Kennedy, John F., 1961-63
Johnson, Lyndon, 1963-69
Nixon, Richard, 1969-74
Ford, Gerald, 1974-77
Carter, Jimmy, 1977-81
Reagan, Ronald, 1981-89
Bush, George H.W., 1989-93
Clinton, William J., 1993-2001
Bush, George W., 2001- ...

EK-2

²²⁴ Çevrimiçi, <http://www.whitehouse.gov/history/presidents/index2.html>, 14 Ocak 2006.

Amerika Birleşik Devletleri, Temsilciler Meclisi, Partiler Arası Üye Paylaşımları²²⁵

Dönem	Üye Sayısı	İktidar	Muhallif
1 (1789-1791)	65	37	28
2 (1791-1793)	69	39	30
3 (1793-1795)	106	51	54
Dönem	Üye Sayısı	Federalist	Jefferson'cu Cumhuriyetçi
4 (1795-1797)	106	47	59
5 (1797-1799)	106	57	49
6 (1799-1801)	106	60	46
7 (1801-1803)	107	38	68
8 (1803-1805)	142	39	103
9 (1805-1807)	142	28	114
10 (1807-1809)	142	26	116
11 (1809-1811)	142	50	92
12 (1811-1813)	143	36	107
13 (1813-1815)	182	68	114
14 (1815-1817)	183	64	119
15 (1817-1819)	185	39	146
16 (1819-1821)	186	26	160
17 (1821-1823)	187	32	155
Dönem	Üye Sayısı	Adams'cu Cumhuriyetçi	Jackson'cu Cumhuriyetçi
18 (1823-1825)	213	72	64
Dönem	Üye Sayısı	Adams'cu	Jackson'cu
19 (1825-1827)	213	109	104
20 (1827-1829)	213	100	113
Dönem	Üye Sayısı	Jackson Karşıtı	Jackson'cu
21 (1829-1831)	213	72	136
22nd (1831-1833)	213	66	126
23 (1833-1835)	240	63	143
24 (1835-1837)	242	75	143

²²⁵ Political Divisions of the House of Representatives (1789 to Present), çevrimiçi, http://clerk.house.gov/histHigh/Congressional_History/partyDiv.html, 18 Aralık 2005.

Dönem	Üye Sayısı	Demokrat	Demokrat karşıtı (Whigs)
25 (1837-1839)	242	128	100
26 (1839-1841)	242	125	109
27 (1841-1843)	242	98	142
28 (1843-1845)	223	147	72
29 (1845-1847)	228	142	79
30 (1847-1849)	230	110	116
31 (1849-1851)	233	113	108
32nd (1851-1853)	233	127	85
33 (1853-1855)	234	157	71
Dönem	Üye Sayısı	Demokrat	Muhالیfler
34 (1855-1857)	234	83	100
Dönem	Üye Sayısı	Demokrat	Cumhuriyetçi
35 (1857-1859)	237	132	90
36 (1859-1861)	238	83	116
37 (1861-1863)	183	44	108
38 (1863-1865)	184	72	86
39 (1865-1867)	193	38	136
40 (1867-1869)	226	47	173
41 (1869-1871)	243	67	171
42nd (1871-1873)	243	104	136
43 (1873-1875)	292	88	199
44 (1875-1877)	293	182	103
45 (1877-1879)	293	155	136
46 (1879-1881)	293	141	132
47 (1881-1883)	293	128	151
48 (1883-1885)	325	196	117
49 (1885-1887)	325	182	141
50 (1887-1889)	325	167	152
51 (1889-1891)	332	152	179
52nd (1891-1893)	332	238	86
53 (1893-1895)	356	218	124
54 (1895-1897)	357	93	254
55 (1897-1899)	357	124	206
56	357	161	187

(1899-1901)			
57 (1901-1903)	357	151	200
Dönem	Üye Sayısı	Demokrat	Cumhuriyetçi
58 (1903-1905)	386	176	207
59 (1905-1907)	386	135	251
60 (1907-1909)	391	167	223
61 (1909-1911)	391	172	219
62nd (1911-1913)	394	230	162
63 (1913-1915)	435	291	134
64 (1915-1917)	435	230	196
65 (1917-1919)	435	214	215
66 (1919-1921)	435	192	240
67 (1921-1923)	435	131	302
68 (1923-1925)	435	207	225
69 (1925-1927)	435	183	247
70 (1927-1929)	435	194	238
71 (1929-1931)	435	164	270
72nd (1931-1933) ¹	435	216	218
73 (1933-1935)	435	313	117
74 (1935-1937)	435	322	103
75 (1937-1939)	435	334	88
76 (1939-1941)	435	262	169
77 (1941-1943)	435	267	162
78 (1943-1945)	435	222	209
79 (1945-1947)	435	242	191
80 (1947-1949)	435	188	246
81 (1949-1951)	435	263	171
82nd (1951-1953)	435	235	199
83 (1953-1955)	435	213	221
84 (1955-1957)	435	232	203
85 (1957-1959)	435	234	201
86 (1959-1961)	437	283	153
87 (1961-1963)	437	263	174
88 (1963-1965)	435	259	176
89	435	295	140

(1965-1967)			
90 (1967-1969)	435	247	187
91 (1969-1971)	435	243	192
92nd (1971-1973)	435	255	180
Dönem	Üye Sayısı	Demokrat	Cumhuriyetçi
93 (1973-1975)	435	242	192
94 (1975-1977)	435	291	144
95 (1977-1979)	435	292	143
96 (1979-1981)	435	277	158
97 (1981-1983)	435	242	192
98 (1983-1985)	435	269	166
99 (1985-1987)	435	253	182
100 (1987-1989)	435	258	177
101 (1989-1991)	435	260	175
102nd (1991-1993)	435	267	167
103 (1993-1995)	435	258	176
104 (1995-1997)	435	204	230
105 (1997-1999)	435	206	228
106 (1999-2001)	435	211	223
107 (2001-2003)	435	212	221
108 (2003-2005)	435	204	229
109 (2005-2007)	435	202	232

EK-3

Amerika Birleşik Devletleri Senatosu, Partiler Arası Sandalye Paylaşımları²²⁶

1. (1789-1791)

Çoğunluk: İktidar (18 Sandalye)

Azınlık: Muhalif (8 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 26

2. (1791-1793)

Çoğunluk: İktidar (16 Sandalye)

Azınlık: Muhalif (13 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Boş: 1 Toplam Sandalye: 30

3. (1793-1795)

Çoğunluk: İktidar (16 Sandalye)

Azınlık: Muhalif (14 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 30

4. (1795-1797)

Çoğunluk: Federalist(21 Sandalye)

Azınlık: (Jefferson'cı) Cumhuriyetçi (11 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 32

5. (1797-1799)

Çoğunluk: Federalist (22 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (10 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 32

6. (1799-1801)

Çoğunluk: Federalist(22 Sandalye)

Azınlık: Jefferson'cı Cumhuriyetçi (10 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 32

7. (1801-1803)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (17 Sandalye)

Azınlık: Federalist (15 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Boş: 2

²²⁶ Party Divisions in the Senate 1789 – Present, çevrimiçi,
http://www.senate.gov/pagelayout/history/one_item_and_teasers/partydiv.htm, 18 Aralık 2005

Toplam Sandalye: 34

8. (1803-1805)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (25 Sandalye)

Azınlık: Federalist(9 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 34

9. (1805-1807)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (27 Sandalye)

Azınlık: Federalist(7 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 34

10. (1807-1809)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (28 Sandalye)

Azınlık: Federalist(6 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 34

11. (1809-1811)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (27 Sandalye)

Azınlık: Federalist(7 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 34

12. (1811-1813)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (30 Sandalye)

Azınlık: Federalist(6 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 36

13. (1813-1815)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (28 Sandalye)

Azınlık: Federalist(8 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 36

14. (1815-1817)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (26 Sandalye)

Azınlık: Federalist(12 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 38

15. (1817-1819)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (30 Sandalye)

Azınlık: Federalist(12 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 42

16. (1819-1821)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (37 Sandalye)
Azınlık: Federalist(9 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 46

17. (1821-1823)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (44 Sandalye)
Azınlık: Federalist(4 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 48

18. (1823-1825)
Çoğunluk: Jackson ve Crawford Cumhuriyetçi (31)
Azınlık: Adams-Clay Cumhuriyetçi ve Federalist(17)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 48

19. (1825-1827)
Çoğunluk: Jackson'cı (26 Sandalye)
Azınlık: Adams'cı (22 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 48

20. (1827-1829)
Çoğunluk: Jackson'cı (27 Sandalye)
Azınlık: Adams'cı (21 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 48

21. (1829-1831)
Çoğunluk: Jackson'cı (25 Sandalye)
Azınlık: Jackson karşıtı (23 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 48

22. (1831-1833)
Çoğunluk: Jackson'cı (24 Sandalye)
Azınlık: Jackson karşıtı (22 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 Ulusal Cumhuriyetçi
Toplam Sandalye: 48

23. (1833-1835)
Çoğunluk: Jackson karşıtı (26 Sandalye)
Azınlık: Jackson'cı (20 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 Milli Cumhuriyetçi
Toplam Sandalye: 48

24. (1835-1837)
Çoğunluk: Jackson'cı (26 Sandalye)

Azınlık: Jackson karşıtı (24 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 National Cumhuriyetçi
Toplam Sandalye: 52

25. (1837-1839)
Çoğunluk: Demokrat (35 Sandalye)
Azınlık: Demokrat Karşıtı (Demokrat Karşıtı (Whig)) (17 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 52

26. (1839-1841)
Çoğunluk: Demokrat (30 Sandalye)
Azınlık: Demokrat Karşıtı (Demokrat Karşıtı (Whig)) (22 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 52

27. (1841-1843)
Çoğunluk: Demokrat Karşıtı (Whig) (29 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (22 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Boş: 1
Toplam Sandalye: 52

28. (1843-1845)
Çoğunluk: Demokrat Karşıtı (Whig) (29 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (23 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 52

29. (1845-1847)
Çoğunluk: Demokrat (34 Sandalye)
Azınlık: Demokrat Karşıtı (Whig) (22 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Boş: 2 Toplam Sandalye: 58

30. (1847-1849)
Çoğunluk: Demokrat (38 Sandalye)
Azınlık: Demokrat Karşıtı (Whig) (21 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız Demokrat
Toplam Sandalye: 60

31. (1849-1851)
Çoğunluk: Demokrat (35 Sandalye)
Azınlık: Demokrat Karşıtı (Whig) (25 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 Serbe.Toprak'cı
Toplam Sandalye: 62

32. (1851-1853)
Çoğunluk: Demokrat (36 Sandalye)
Azınlık: Demokrat Karşıtı (Whig) (23 Sandalye)

Diğer Partiler: 3 Serbe.Toprak'cı
Toplam Sandalye: 62

33. (1853-1855)
Çoğunluk: Demokrat (38 Sandalye)
Azınlık: Demokrat Karşısı (Whig) (22 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 Serbe.Toprak'cı
Toplam Sandalye: 62

34. (1855-1857)
Çoğunluk: Demokrat (39 Sandalye)
Azınlık: Muhalif (22 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Amerikan Parti
Toplam Sandalye: 62

35. (1857-1859)
Çoğunluk: Demokrat (41 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (20 Sandalye)
Diğer Partiler: 5 Amerikan Parti
Toplam Sandalye: 66

36. (1859-1861)
Çoğunluk: Demokrat (38 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (26 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 Amerikan Parti
Toplam Sandalye: 66

37. (1861-1863)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (31 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (15 Sandalye)
Diğer Partiler: 3 Birlikçiler
Boş: 1 Toplam Sandalye: 50

38. (1863-1865)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (33 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (10 Sandalye)
Diğer Partiler: 5 Koşulsuz Birlikçiler; 4 Birlikçiler
Toplam Sandalye: 52

39. (1865-1867)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (39 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (11 Sandalye)
Diğer Partiler: 3 Koşulsuz Birlikçiler; 1 Birlikçiler
Toplam Sandalye: 54

40. (1867-1869)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (57 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (9 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Boş: 2 Toplam Sandalye: 68

41. (1869-1871)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (62 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (12 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 74

42. (1871-1873)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (56 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (17 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Liberal Cumhuriyetçi
Toplam Sandalye: 74

43. (1873-1875)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (47 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (19 Sandalye)
Diğer Partiler: 7 Liberal Cumhuriyetçi
Boş: 1 Toplam Sandalye: 74

44. (1875-1877)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (46 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (28 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız Cumhuriyetçi
Boş: 1 Toplam Sandalye: 76

45. (1877-1879)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (40 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (35 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 76

46. (1879-1881)
Çoğunluk: Demokrat (42 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (33 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 76

47. (1881-1883)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (37 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (37 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız; 1 Yeniden Düzenlemeciler
Toplam Sandalye: 76

48. (1883-1885)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (38 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (36 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 Yeniden Düzenlemeciler
Toplam Sandalye: 76

49. (1885-1887)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (42 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (34 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 76

50. (1887-1889)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (39 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (37 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 76

51. (1889-1891)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (51 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (37 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 88

52. (1891-1893)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (47 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (39 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 Halkçı
Toplam Sandalye: 88

53. (1893-1895)
Çoğunluk: Demokrat (44 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (40 Sandalye)
Diğer Partiler: 3 Halkçı; 1 Gümüş
Toplam Sandalye: 88

54. (1895-1897)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (44 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (40 Sandalye)
Diğer Partiler: 4 Halkçı; 2 Gümüş
Toplam Sandalye: 90

55. (1897-1899)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (44 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (34 Sandalye)
Diğer Partiler: 5 Halkçı; 5 Gümüş Cumhuriyetçi; 2 Gümüş
Toplam Sandalye: 90

56. (1899-1901)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (53 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (26 Sandalye)
Diğer Partiler: 5 Halkçı; 3 Gümüş Cumhuriyetçi; 2 Gümüş
Boş: 1
Toplam Sandalye: 90

57. (1901-1903)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (56 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (32 Sandalye)
Diğer Partiler: 2 Halkçı
Toplam Sandalye: 90

58. (1903-1905)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (57 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (33 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 90

59. (1905-1907)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (58 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (32 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 90

60. (1907-1909)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (61 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (31 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 92

61. (1909-1911)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (60 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (32 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 92

62. (1911-1913)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (52 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (44 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 96

63. (1913-1915)
Çoğunluk: Demokrat (51 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (44 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 İlerlemeci Parti
Toplam Sandalye: 96

64. (1915-1917)
Çoğunluk: Demokrat (56 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (40 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 96

65. (1917-1919)
Çoğunluk: Demokrat (54 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (42 Sandalye)
Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 96

66. (1919-1921)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (49 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (47 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 96

67. (1921-1923)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (59 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (37 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 96

68. (1923-1925)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (53 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (42 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 Çiftçi-İşçi Partisi

Toplam Sandalye: 96

69. (1925-1927)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (54 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (41 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 Çiftçi - İşçi Partisi

Toplam Sandalye: 96

70. (1927-1929)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (48 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (46 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 Çiftçi - İşçi Partisi

Boş: 1

Toplam Sandalye: 96

71. (1929-1931)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (56 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (39 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 Çiftçi - İşçi Partisi

Toplam Sandalye: 96

72. (1931-1933)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (48 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (47 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 Çiftçi - İşçi Partisi

Toplam Sandalye: 96

73. (1933-1935)

Çoğunluk: Demokrat (59 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (36 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 Çiftçi - İşçi Partisi

Toplam Sandalye: 96

74. (1935-1937)

Çoğunluk: Demokrat (69 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (25 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 Çiftçi - İşçi Partisi; 1 İlerlemeci Parti

Toplam Sandalye: 96

75. (1937-1939)

Çoğunluk: Demokrat (76 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (16 Sandalye)

Diğer Partiler: 2 Çiftçi - İşçi Partisi; 1 İlerlemeci Parti; 1 Bağımsız

Toplam Sandalye: 96

76. (1939-1941)

Çoğunluk: Demokrat (69 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (23 Sandalye)

Diğer Partiler: 2 Çiftçi - İşçi Partisi; 1 İlerlemeci Parti; 1 Bağımsız

Toplam Sandalye: 96

77. (1941-1943)

Çoğunluk: Demokrat (66 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (28 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 Bağımsız; 1 İlerlemeci Parti

Toplam Sandalye: 96

78. (1943-1945)

Çoğunluk: Demokrat (57 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (38 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 İlerlemeci Parti

Toplam Sandalye: 96

79. (1945-1947)

Çoğunluk: Demokrat (57 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (38 Sandalye)

Diğer Partiler: 1 İlerlemeci Parti

Toplam Sandalye: 96

80. (1947-1949)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (51 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (45 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 96

81. (1949-1951)

Çoğunluk: Demokrat (54 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (42 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 96

82. (1951-1953)

Çoğunluk: Demokrat (49 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (47 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 96

83. (1953-1955)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (48 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (47 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 96

84. (1955-1957)
Çoğunluk: Demokrat (48 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (47 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 96

85. (1957-1959)
Çoğunluk: Demokrat (49 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (47 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 96

86. (1959-1961)
Çoğunluk: Demokrat (65 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (35 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

87. (1961-1963)
Çoğunluk: Demokrat (64 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (36 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

88. (1963-1965)
Çoğunluk: Demokrat (66 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (34 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

89. (1965-1967)
Çoğunluk: Demokrat (68 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (32 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

90. (1967-1969)
Çoğunluk: Demokrat (64 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (36 Sandalye)

Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

91. (1969-1971)
Çoğunluk: Demokrat (57 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (43 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

92. (1971-1973)
Çoğunluk: Demokrat (54 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (44 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Muhafazakar; 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 100

93. (1973-1975)
Çoğunluk: Demokrat (56 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (42 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Muhafazakar; 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 100

94. (1975-1977)
Çoğunluk: Demokrat (60 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (38 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Muhafazakar; 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 100

95. (1977-1979)
Çoğunluk: Demokrat (61 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (38 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 100

96. (1979-1981)
Çoğunluk: Demokrat (58 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (41 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 100

97. (1981-1983)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (53 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (46 Sandalye)
Diğer Partiler: 1 Bağımsız
Toplam Sandalye: 100

98. (1983-1985)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (54 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (46 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

99. (1985-1987)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (53 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (47 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

100. (1987-1989)
Çoğunluk: Demokrat (55 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (45 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

101. (1989-1991)
Çoğunluk: Demokrat (55 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (45 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

102. (1991-1993)
Çoğunluk: Demokrat (56 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (44 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

103. (1993-1995)
Çoğunluk: Demokrat (57 Sandalye)
Azınlık: Cumhuriyetçi (43 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

104. (1995-1997)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (52 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (48 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

105. (1997-1999)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (55 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (45 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

106. (1999-2001)
Çoğunluk: Cumhuriyetçi (55 Sandalye)
Azınlık: Demokrat (45 Sandalye)
Diğer Partiler: 0
Toplam Sandalye: 100

107. (2001-2003)

Çoğunluk (3-20 Ocak 2001): Demokrat (50 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (50 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 100

Çoğunluk (20 Ocak – 6 Haziran 2001): Cumhuriyetçi (50 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (50 Sandalye)

Diğer Partiler: 0

Toplam Sandalye: 100

Çoğunluk (6 Haziran 2001 – 12 Kasım 2002): Demokrat (50 Sandalye)

Azınlık: Cumhuriyetçi (49 Sandalye)

Diğer Partiler: 1

Toplam Sandalye: 100

Çoğunluk (12 Kasım 2002 – 3 Ocak 2003): Cumhuriyetçi (50 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (48 Sandalye)

Diğer Partiler: 2

Toplam Sandalye: 100

108. (2003-2005)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (51 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (48 Sandalye)

Diğer Partiler: Bağımsız (1 Sandalye)

Toplam Sandalye: 100

109. (2005-2007)

Çoğunluk: Cumhuriyetçi (55 Sandalye)

Azınlık: Demokrat (44 Sandalye)

Diğer Partiler: Bağımsız (1 Sandalye)

Toplam Sandalye: 100